

Beschouwingen over rechtspersoonlijkheid

<https://hdl.handle.net/1874/287194>

6

BESCHOUWINGEN

OVER

REGTSPERSOONLIJKHEID.

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT,

NA MAGTIGING VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS,

Dr. H. C. MILLIES,

GEWOON HOOGLEERAAR IN DE WISBEGEERTE EN LETTEREN,

MET TOESTEMMING VAN DEN ACADEMISCHEN SENAAAT

EN

VOLGENS BESLUIT DER REGTSGELEERDE FACULTEIT,

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD

VAN

Doctor in het Romeinsch en Hedendaagsch Regt,

AAN DE HOOGESCHOOL TE UTRECHT,

IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN

op Woensdag den 13 Junij 1866, des namiddags ten 1 ure,

DOOR

GIJSBERT VAN TIENHOVEN,

GEBOREN TE DE WERKEN.

UTRECHT,

J. L. BEIJERS.

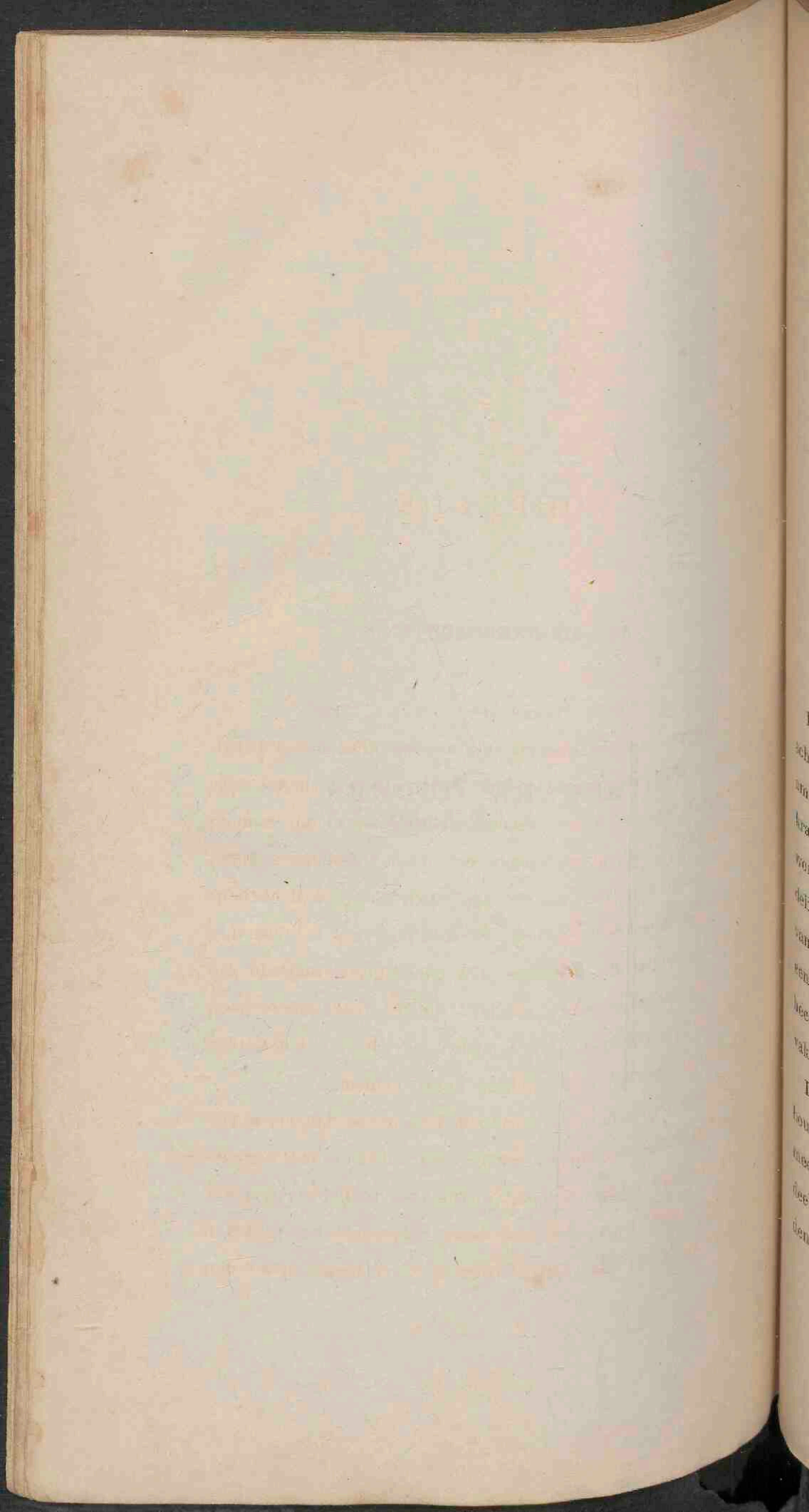
1866.

AAN DE NAGEDACHTENIS

MIJNER

DIERBARE OUDERS.

VOORREDE.

De keuze van een onderwerp voor een Academisch Proefschrift is altijd hoogst moeilijk. Niet alleen toch dat het, om met Horatius te spreken, evenredig moet zijn aan de krachten des schrijvers, maar het moet bovendien gekozen worden met het oog op den tijd, dien men aan de behandeling daarvan kan besteden. Slechts door een beschouwing van nabij wordt de meerdere of mindere uitgestrektheid van een onderwerp gekend, en hij, die de Academie verlaat, heeft ter naauwernood den geheel en omvang van het studievak, waaraan hij zich wijdde, leeren kennen.

De wording van dit proefschrift verschoone dan ook zijn inhoud! Ik wenschte mijne academische loopbaan te besluiten, na meer bepaald mijne aandacht geschonken te hebben aan dat deel van het regt, dat zich bezig houdt met het regt van den mensch om zich met anderen te vereenigen, en wel met

het oog op de regtsbevoegdheid, die aan zulke vereenigingen kan verbonden worden. Op de voor- en nadeelen wilde ik wijzen, die de ervaring in het leven en werken der regts-personen leerde kennen; voor- en nadeelen, die in zóó hooge mate bestaan, dat ze ten allen tijde begunstiging van de eene, tegenwerking van de andere zijde hebben in het leven geroepen. Op den toestand, die bij ons de wet van 22 April 1855 deed geboren worden, wilde ik het oog vestigen, en dien toestand aan een zoo naauwkeurig mogelijke beoor-deeling onderwerpen.

De tijd, dien ik mij had voorgesteld hieraan te besteden, heeft mij een volledige bearbeiding van dit onderwerp ver-boden. Reeds spoedig leerde ik de volle waarde kennen van hetgeen ten opzichte der vereenigingen door een onzer geleerde naburen gezegd is: „Kaum dürfte es irgend ein Institut und einen Begriff geben, welcher zugleich für das Recht und die Politik, für das Privat- und Staatsrecht so wichtig und interressant, und sogleich so schwierig wäre“.

Bij den grooten strijd, die over het bestaan en ontstaan der regtspersonen heerscht, meende ik dat het noodzakelijk was hierover een bepaald gevoelen uiteen te zetten. Het leerstuk der regtspersoonlijkheid moge, volgens de bewering van Mr. van Lanschot, reeds te dikwijls zijn behandeld dan dat het nog mogelijk is hierover veel nieuws te zeggen, zoolang Pfeifer's uitspraak waar is dat in de wetenschap pelijke regtswereld „die Lehre von den juristischen Personen eine der bestrittensten Materien bildet“, zoolang is zeker mijne meening geregtvaardigd.

Maar hierbij ben ik dan ook grootendeels in deze bladzijden blijven staan; en als ik deze met eenig vertrouwen in de welwillenheid van den lezer aanbeveel, dan is dit, omdat ik er op reken, dat zij, die dit proefschrift ter hand nemen, het ook als zoodanig zullen beschouwen, en daarbij de moeijelijkheid van het onderwerp en de zwakke krachten van den schrijver in goedgeunstige aanmerking zullen nemen.

De volvoering van mijn oorspronkelijk plan hoop ik tot later te bewaren. Dit voornemen staat bij mij vast, en indien ik het in het maatschappelijk leven volvoer, dan zal ik het vooral aan U dank wijten, Hoogleeraren in de Regtsgeleerde faculteit! Uw onderwijs heeft bovenal ten doel dat juist voor de wetenschap Uwe leerlingen in de Maatschappij verzelle, en hen leide tot zelfstandige studie. Moge de toekomst, waartoe de dag mijner promotie mij zal voeren, ook hierin aan Uwe verwachtingen beantwoorden. Eene zaak zij U in die toekomst verzekerd: mijne dankbare toezegenenheid.

Zoo gaarne betuig ik die dankbaarheid ook aan hen, die door hun onderwijs in vroegeren en lateren tijd mij tot de beoefening van het vak mijner keuze hebben opgeleid.

Nu ik de Hoogeschool vaarwel zeg, doe ik het met de liefelijkste herinneringen, aan den tijd daar doorgebracht. Niet het minst dank ik die herinneringen aan U, die ik altijd met zooveel vreugde als mijne mede-Studenten en mede-leden van het Utrechtsche Studenten-Corps heb begroet. De vele blijken van sympathie, mij zoo herhaalde malen en op ondubbelzinnige wijze gegeven, hebben een diepen indruk

bij mij achtergelaten, en doen mij thans het scheiden van de Academie zwaar vallen. Nogmaals zeg ik U zoo gaarne dank voor alles, wat ik van U ondervond. Weest verzekerd dat de gevoelens, die Gij voor mij hebt willen koesteren, volkomen weérklank vinden in mijn hart. Steeds heb ik het Utr. Stud. Corps lief gehad, en zal ik het lief hebben, niet alleen om den geest, waarvan ik het als uiting beschouw, maar ook omdat het mij met zooveel heeft in aanraking gebracht, wier genegenheid en vriendschap ik op hoogen prijs stel.

Tot U, aan wie mij de naauwste vriendschapsbanden verbinden, zal ik wel niet veel woorden behoeven te rigten, om U te zeggen wat mijn hart voor U gevoelt. De jaren, ook door Uwen omgang mij schoon en onvergetelijk, waarborgen onze vriendschap in de toekomst. Zijn reeds de wegen van velen onzer uiteengelopen, allen dragen wij toch de verzekering met ons, dat verschil in woonplaats en levensdoel geen scheiding tusschen onze harten kan te weeg brengen!

Wir können überhaupt eine steigende Erweiterung der Rechtssphäre der juristischen Personen wie eine zunehmende Anerkennung ihrer selbständigen Existenz in der Geschichte deutlich wahrnehmen: und es darf die Jurisprudenz daher zu den Anfängen dieser Entwicklung im römischen Rechte wohl zurückkehren, um diesen Gang zu verfolgen, aber nicht in der Absicht das reichere und reifere Wachstum der neuern Zeit wieder in die engen Formen der ersten Jugend zurückzudrängen.

(BLUNTSCHLI, „*Deutsches Privatrecht*“ § 42.)

Regtsvatbaarheid en regtsbevoegdheid stellen de regts-persoonlijkheid daar. Regtsvatbaar is het wezen, dat, tot bereiking van een doel, in staat is een wil voort te brengen; regtsvatbaarheid is dus een natuurlijke toestand, uit een regtsoogpunt beschouwd.

Regtsbevoegdheid daarentegen, wel verre van een natuurlijke toestand te zijn, wordt door den staat verleend, en bestaat in het vermogen om een voortgebragten wil tegenover dien van anderen te handhaven. Die buiten de geordende maatschappij leeft zou, bij het voortbrengen van een wil, ook zelf de erkenning daarvan moeten afdwingen; maar in den staat, met

anderen vereenigd, heeft hij dat deel zijner vrijheid aan de verzekering van orde en rust ten offer gebragt; de staat, beschikkende over de som der deelen, die elk van zijne vrijheid liet varen, verleent hem nu wederkeerig het regt om zijn wil tegenover anderen te doen gelden, beschermt de uitingen van zijn wil, volgens de regelen, door het privaatrecht gesteld, d. i. verleent hem rechtsbevoegdheid.

Rechtsvatbaarheid en rechtsbevoegdheid zijn dus twee geheel verschillende begrippen. Het volgende moge deze stelling ophelderen: alle menschen zijn in staat een wil te hebben en voort te brengen; dit is een regel, die zoozeer in de menschenmaatschappij geldt, en op het menschelijk organisme berust, dat daar, waar die wil zich, door leeftijd of ligchamelijke stoornis, als sluimerende voordoeft, en niet in handelingen geopenbaard kan worden, het regt aan een natuurlijken drang voldoet door hieraan te gemoet te komen. Elk mensch is dus rechtsvatbaar; is hij daarom ook rechtsbevoegd? Dit is een vraag, die voor het privaatrecht door elken staat afzonderlijk beantwoord moet worden. Een ander antwoord gold in Rome, een ander in den hedendaagschen staat. Wel mogen de zachtere vormen van het *jus gentium* den stelregel der oude Romeinen verdrongen hebben dat slechts de *civis Romanus* tot uitoefening van rechten bevoegd was, die vormen bragten geen verandering in den toestand der slaven, aan wier rechtsbevoegdheid wel geen rechtsgeleerde zal gedacht hebben, en die daarom te recht door Theophilus „*ἀπόστολοι*” genoemd worden. En toch van hen gold het „*jure naturali*”

ab initio omnes homines liberi nascuntur" ¹⁾, en de libertas werd voorgesteld als een „naturalis facultas." ²⁾ De natuur had dus geen onderscheid tusschen de menschen gemaakt, maar ze allen als regtsvatbare wezens voortgebragt. Slaan wij het oog op den hedendaagschen staat, zoo zien wij ook daarin het onderscheid tusschen regtsvatbaarheid en regtsbevoegdheid standhouden; regtsbevoegdheid toch heeft de vreemdeling slechts in zooverre hem die geschonken is, terwijl zijne regtsvatbaarheid wel boven alle bedenking verheven is.

Na het onderscheid te hebben vastgesteld tusschen regtsvatbaarheid en regtsbevoegdheid, en na den mensch als regtsvatbaar wezen te hebben leeren kennen, rijst als van zelf de vraag of buiten den mensch ook nog andere wezens die hoedanigheid bezitten. Hierop volgt een bevestigend antwoord. Geen maatschappelijke toestand ³⁾ toch is denkbaar of er werd reeds een wil levend gevonden, die niet de uiting was van den enkelen mensch, en toch, met bewustzijn en tot een bepaald doel voortgebragt, het kenmerk was van een regtsvatbaar wezen.

¹⁾ Inst. I. Tit. 2 § 2.

²⁾ Inst. I. Tit. 3 § 1.

³⁾ Deze stelt toch als eerste voorwaarde het staatsleven. Zoolang de uitspraak van Aristoteles waarheid is, dat de mensch een *πολιτικόν ζῷον* is, zoolang is het waar, dat naast den wil van den mensch dadelijk de wil van den staat gestaan heeft. — Zie over den staat als eersten regtspersoon Pfeifer „*Die Lehre von den juristischen Personen*” p. 5 sqq. waar deze meening tegenover Savigny, die het ontstaan in de van Rome onafhankelijke gemeenten zoekt, verdedigd wordt.

Hoe meer de maatschappij zich ontwikkelt, hoe meer men wilsuitingen aantreft, die niet aan den enkelen mensch toegeschreven kunnen worden. Nu eens is het een vereeniging van personen die, naar buiten optredende, zich door één wil als eenheid doet kennen, dan weder een vereeniging van zaken, waaraan de mensche lijke wil een bestemming geeft en gelegenheid om, dan bereiking van die bestemming, een wil te uiten. Het regt ziet in die allen regtsvatbare wezens, onverschillig waaraan zij hun ontstaan danken, wat de band is, die de leden der vereeniging verbindt, wat het doel is, waarnaar zij streven, of waartoe het vermogen bestemd is. Of ze regtsbevoegd zijn, dit is een vraag, die evenals bij den mensch den staat wordt voorgelegd, waarin het privaatrecht de betrekkingen moet regelen, die geboren worden uit ontmoetingen en botsingen van verschillende wilsuitingen. Voor het privaatrecht is het onverschillig of die wilsuitingen afkomstig zijn van den met regtsbevoegdheid bekleeden mensch, of van andere regtsvatbare wezens, waaraan de staat regtsbevoegdheid geschonken heeft. De uitspraak van Heremogianus „hominum causa omne jus constitutum est” is slechts in dien zin waar, dat alle regt om der menschen wil daar is, niet dat het regt slechts de betrekking van den eenen mensch tot den anderen regelt.

Uit deze redenering blijkt, dat wij de onderscheiding verwerpen, in de regtswetenschap tusschen personen en rechtspersonen gemaakt. Men stelt de persoonlijkheid in regten voor als een regt, dat den mensch alleen van nature toekomt, voorwaarde zijner overige regten;

in tegenstelling van den mensch beschouwt men de overige rechtssubjecten als alleen om het recht daar, door het recht geschapen om dragers te hebben voor regten en verpligtingen.

Wij willen ons echter aan het algemeene spraakgebruik houden, en onder rechtspersonen de wezens verstaan, die buiten den mensch een door het recht beschermden wil voortbrengen; dat spraakgebruik heeft geen bezwaar, indien men er zich niet door laat verleiden een verschil tusschen die beiden aan te nemen, dat niet op het wezen der zaak gegrond is.

De opvatting toch van den Staat, van menschen in een ligchaam vereenigd, als rechtspersoon, berust niet op eene fictie maar op waarheid, ¹⁾ op het erkennen van datgene, wat zich in de werkelijkheid voordoet. Het was slechts vooruitgang in de rechtsbeschouwing toen het Romeinsche recht de leer der rechtspersonen behandelde. En toch in het Romeinsche recht heeft men de bouwstof meenen te vinden voor de leer van de *persona ficta*, ²⁾ door v. Savigny, Puchta,

¹⁾ Bluntschli „*Deutsches Privatrecht*” § 34. — Kuntze „*Die Obligation und die Singularsuccession*” p. 377 bestrijdt de meening dat rechtspersonen op eene fictie berusten; in zijne „*Lehre von den Inhaberpapieren*” p. 436 meent hij toch dat de willekeurig opgerigte vereenigingen er op berusten. Zie ook Bescler „*System des gemeinen deutschen Privatrechts*” § 67.

²⁾ „Person ist ein Mensch, der auf bürgerliche Rechtsfähigkeit Anspruch machen darf” zegt Mühlenthal in zijn vervolg op Glück § 1438a. Persoonlijkheid is een recht dat den mensch van nature toekomt, voorwaarde zijner overige regten (Puchta, Inst. I § 30. II § 190). In tegenstelling van den mensch werd dan de persoon,

Pfeifer en zoovele anderen voorgestaan en met talent verdedigd; die persoon dankte, naar hunne voorstelling, zijn bestaan slechts aan een „Gedankenoperation,” veroorzaakt door een zucht tot verpersoonlijking welke in de menschelijke natuur gelegd is, ¹⁾ aan eene „Fiction”, eene kunstmatige voorstelling, waardoor voor regten en verpligtingen een subject gezocht en naast den mensch geplaatst werd, hoewel niet uit laakbare wangunst om hem een deel der voorhanden zijnde goederen te onttrekken. ²⁾

Het is hier niet de plaats om in een onderzoek te treden naar den oorsprong der ficties in het Rom. regt. Hetzij wij dien moeten zoeken in den regel van het jus sacrum „in sacris simulata pro veris accipiuntur,” die door priesterlijken invloed op het jus civile werd

die alleen om het regt bestond (de persona ficta), persona juridica genoemd. „Eine juristische Person ist eine nicht wirklich existierende, sondern nur vorgestellte Person, welche als Subject von Rechten und Verbindlichkeiten behandelt wird,” Windscheid, „Lehrbuch des Pandektenrechts” § 57. De uitdrukking „persona moralis”, volgens Puchta, „Kleine Civ. Schriften” N°. 28, evenals die van „persona mystica”, is uit een tijd afkomstig, waarin men op het onzichtbare, het bovenzinnelijke doelde (dus in die theorie wel passend), en reeds verworpen door v. Savigny „System des heut. Röm. Rechts” II p. 240, omdat het begrip van den rechtspersoon niets met zedelijkheid te maken heeft (aan welken klank ook Mr. Diephuis „Ned. Burg. Regt” VII p. 668 heeft), en omdat die naam onder de menschen beter een tegenstelling tegen de onzedelijken uitdrukt.

¹⁾ Windscheid l.l. p. 46 wijst er op hoe die „Personification des Unpersönlichen” niet alleen in het regt plaats heeft. Men spreekt b.v. van openbare meening, van handel enz. als personen.

²⁾ Puchta, „Cursus der Institutionen” II. § 191.

overgebracht, ¹⁾ hetzij de eigenaardige geest der Romeinen dien regel zoowel in het jus sacrum als in het jus civile deed ontstaan, altijd houden wij de meening van Demelius voor de ware dat er slechts een soort bestaat, ²⁾ en dat door die fictie niets verduicht maar slechts een betrekking, die nog geregeld moet worden, gelijk gesteld wordt met een, die reeds geregeld is. Wanneer de praetor dergelijke ficties maakte, zoo beschouwde hij uit het oogpunt van het regt iets, wat in de werkelijkheid niet bestond, als bestaande, en zocht alzoo het strenge jus civile in overeenstemming te brengen met den toestand van het oogenblik; een voorbeeld hiervan vinden wij in het „*ingitur rem usucepisse*.” Op dezelfde wijs zien wij gelijkstelling van het niet bestaande met het bestaande in de fictio legis Corneliae (l. 1 § 1 D. ad leg. Falc. (XXXV. 2), l. 4 § 1. D. de bonis libert. (XXXVIII. 2), l. 18. l. 20 D. de capt. (XLIX. 15)), zoo ook bij het „*is qui nasci speratur pro superstite est*” (l. 231 D. de V. S. (L. 16)), en evenzeer bij de fictie, waardoor de filiusfamilias als paterfamilias, de servus als liber werd beschouwd (l. 2. D. ad Sct. Mac. (XIV. 6); l. 19 § 2 D. de nox. act. (IX. 4)). De zoogenaamde

¹⁾ Demelius, „*Die Rechtsfiction in ihrer geschichtlichen und dogmatischen Bedeutung*.” Zie ook Arndts, „*Kritische Vierteljahrschrift*” I. p. 93 sqq.

²⁾ Demelius „*Ueber fingirte Persönlichkeit*” in „*Jahrb. für Dogm.*” IV p. 114 sqq. Unger „*Krit. Ueberschau*” p. 116 sqq. onderscheidt ficties, door het regt gemaakt (praktische), en door de regtswetenschap (theoretische), die weer verdeeld worden in „*didaktische*” en „*construirende*”.

„construirende Fictionen,” waarmede Unger de leer der rechtspersonen verklaart, missen haar grond van bestaan; zelf moet hij toegeven dat daardoor slechts een wetenschappelijke uitdrukking aan het bestaande gegeven wordt.

In die gelijkstellingen nu door het recht ligt daarom niet een onbegrensd scheppingsvermogen; „fictio semper debet imitari naturam,” derhalve kan, wat in werkelijkheid niet bestaan kan, door het recht niet als bestaande worden aangenomen. Wezens, die zonder wil in de natuur voorkomen, en als zoodanig beschouwt men in de door ons bestreden leer den rechtspersoon, kan het recht niet met een wil begiftigen, en dan als rechtsbevoegd doen optreden; zelfs Puchta ¹⁾ noemt het een zedelijke onmogelijkheid voor het recht om aan levenlooze lichamen of dieren persoonlijkheid toe te kennen; slechts kan het dit aan begrippen, aan onziedelijke dingen, waardoor het zedelijk gevoel der menschen niet beleedigd wordt. Reeds deze geheel willekeurig getrokken grens doet het verkeerde inzien eener leer, die rechtspersoonlijkheid toekent aan een abstract begrip, aan een wezen, dat zwevende boven een vereeniging van personen of goederen, daaraan wel leven geeft, maar waarvan het een onafhankelijk standpunt weet te bewaren. Het Rom. recht regtvaardigt het aannemen daarvan dan ook niet; de ficties, die dat recht kent, blijven hier buiten alle toepassing. Waar in de werken der Rom. rechtsgeleerden, bestemd om in de kennis van het recht

¹⁾ „*Kl. Civ. Schriften*”, No. 28.

binnen te leiden, het *jus personarum* ¹⁾ wordt uiteengezet, is het de mensch die alleen als zoodanig wordt beschouwd. De mensch deed zich ook het eerst als rechtsvatbaar wezen voor, en zoo moeilijk was het zich van de beschouwing los te maken dat hij alleen die hoedanigheid bezat, dat men zeker lang regten en verplichtingen vastknoopte aan de personen der vereeniging, in plaats van aan de vereeniging als eenheid. De uitdrukkingen „*municipes*” voor de gemeenten, en „*res communes*” voor hare goederen, nog in het latere regt voorkomende, zijn hiervan welligt de bewijzen. Het was eerst voor een hooger ontwikkeld rechtsleven bewaard de uitingen van het leven na te gaan; men zag de *universitates personarum*, de *collegia* als eenheid, als een *corpus* optreden, met zelfstandige persoonlijkheid, en van hunne goederen begon te gelden: „*universitatis sunt non singulorum,*” ²⁾ van hunne verbindtenissen: „*Si quid universitati debetur, singulis non debetur; nec quod debet universitas, singuli debent.*” ³⁾ Erkende men hierdoor

¹⁾ Over de afleiding van het woord „*persona*”, zie Aul. Gellius „*Noct. Att.*” V. 7. Dat bij de Romeinen de woorden „*persona*” en „*homo*” synonyma waren, blijkt uit Inst. I. Tit. 3 pr. en uit l. 86 § 2 D. de leg. I. (XXX. 1); l. 215 D. de V. S. (L. 16); l. 22 pr. D. de R. J. (L. 17), waarin van „*persona servi*” gesproken wordt. — Welligt is uit de beteekenis van „*rol*”, „*juridische werkzaamheid*” (bijvoorbeeld in het *personam habere, ferre, gerere* enz.) te verklaren, dat persoon, in engeren zin, genoemd is elk subject van regten, terwijl dan op den slaaf het *ἀπρόσωπος* kon passen.

²⁾ Inst. II Tit. 1 § 6.

³⁾ l. 7 § 1 D. quod *cuj. un.* (III 4).

hunne persoonlijkheid, en hield men toch vast aan de tria objecta juris, waarvan de mensch alleen het primum objectum uitmaakte, zoo moest natuurlijk het „personae vice fungi” ¹⁾ te hulp komen; hoewel men ook soms de benaming „persona” op rechtspersonen schijnt te hebben toegepast. ²⁾ Bij die erkenning, die, zooals wij later zullen zien, in het Rom. regt niet dadelijk alle gevolgen der rechtspersoonlijkheid met zich brengt, vinden wij echter geen spoor eener fictie, slechts vooruitgang in de rechtsbeschouwing.

De leer van den fictieven persoon, zooals wij die voorstelden, heeft aanleiding gegeven tot de grootste moeilijkheden. Reeds dadelijk stuitten hare voorstanders op de vraag wat eigenlijk tot persoon verheven wordt? Het meest algemeene antwoord is dat het doel ³⁾ leven schenkt, en daarom het doel als persoon optreedt. Dat doel is echter niet tot handelen in staat; de rechtspersoon verkeert dus altijd in den toestand van „Handlungsunfähigkeit” en wordt daarom voorgesteld als

¹⁾ L. 22 D. de fidej (XLVI. 1.)

²⁾ l. 9 § 1 D. quod metus causa (IV. 2), waar „persona publica” tegenover de „persona singularis” wordt gesteld. Bij de agrimensores wordt gesproken van „persona coloniae.”

³⁾ Savigny l. l. II § 85; Puchta „Inst.” II p. 191; Windscheid, in „Kritische Ueberschau” I p. 190 enz.; Unger, die in zijn „System des Oesterreich. allgem. Privatrechts” I p. 316 zegt „die Schöpfung einer juristischen Person ist eine Schöpfung aus dem nichts,” meent in zijne verhandeling „Zur Lehre von den jur. Personen” („Krit. Ueb.” VI p. 159) dat de verpersoonlijking van het „Substrat” plaats heeft; zoo ook Roth „über Stiftungen” „Jahrb. für Dogm. von Gerber und Ihering” I p. 203 sqq.

„Voghtbare Person.” De leden eener vereeniging, de bestuurders eener universitas bonorum worden nu beschouwd een „Vertretung” van den rechtspersoon daar te stellen. Maar hoe kon hiervan sprake zijn? die „Vertretung” onderstelt immers een wil bij hem, die vertegenwoordigd wordt. Men zag die zwarigheid in, en redde zich wederom door een fictie, waardoor de wil van die personen voor den wil van den rechtspersoon werd aangezien.

Hetzelfde meende men dat ook bij minderjarigen plaats had. Maar voogdij berust wel degelijk op de erkenning van den wil des minderjarigen; slechts wordt daardoor gezorgd dat, zoolang de minderjarige dien wil zelf niet in handelingen kan uiten, dit voor en namens hem geschiedt.

Is het wonder dat het komen tot zulke gevolgen, door Salkowski ¹⁾ te regt „ein leiser Hohn auf die ganze so künstlich gebaute Theorie” genoemd, reeds lang bij vele regtsgeleerden tegenspraak vond. Bluntschli ²⁾ beroept zich op de werkzaamheid van den Staat, die zeker deze opvatting op de beste wijze weerspreekt. Ook bij ons heeft Mr. van Nispen ³⁾, hoewel de door ons bestreden leer toegedaan, zich verzet tegen die gelijkstelling van vereenigingen met onmondigen en waanzinnigen; met regt toonde hij aan hoe en het Preuss. Landrecht en ons Burgerlijk Wetboek ⁴⁾ een ander beginsel huldigen.

¹⁾ „Bemerkungen zur Lehre von den Jur. Personen” p. 8.

²⁾ I. I. § 42. Beseler I. I. § 69.

³⁾ „Het regt van vereeniging” p. 69 sqq.

⁴⁾ Art. 1690 en 1691.

Maar deze zijn niet de eenige bezwaren aan de leer van den fictieven persoon verbonden. De meest kunstmatige voorstellingen geven niet altijd verklaring van bestaande toestanden. Nimmer is het aan bloot theoretische beschouwingen gelukt de feiten aan zich te onderwerpen; de praktijk is en blijft de leerschool der theorie. Stelde men als het kenmerk van den rechtspersoon een geheel onafhankelijk vermogen, en eischte men alzoo dat bij een vereeniging de leden, die haar vormden, geheel verdrongen werden, zoo mogt men al meenen de universitates van het Rom. regt verklaard te hebben, niet hetzelfde gold van de verschillende vormen, waarin handel en associatiegeest vereenigingen van menschen hadden doen optreden. Aan deze geheel en al rechtspersoonlijkheid te ontzeggen was gemakkelijk in de boekenkamer der geleerden, niet alzoo in het werkelijke leven.

Alvorens van de leer der rechtspersonen, op eene fictie berustende, af te stappen, willen wij even wijzen op de hereditas jacens, die door de meesten voor een persona juridica wordt gehouden. Werkelijk zien wij hier in het Rom. regt een fictie, waardoor de toestand van het vermogen na den dood des erfaters gelijk gesteld wordt met dien tijdens zijn leven. De erfater wordt geacht voort te leven in het vermogen, en te regt drukt Göschen het uit, dat de hereditas jacens den overledene tegenwoordigt ten gunste des erfaters.

De vraag echter, of een eigen persoonlijkheid aan de hereditas jacens toekomt, moge voor het nieuwere regt, waarin bijna algemeen het Germaansche beginsel der „Sai-

sine" gehuldigd wordt, hare praktische waarde ¹⁾ verloren hebben, ze is altijd in te naauw verband met ons onderwerp behandeld, dan dat wij niet even bij hare beantwoording zouden stilstaan. Het gevoelen van Savigny ²⁾, dat men bij de hereditas jacens aan geen persona juridica te denken had, heeft een heftige bestrijding gevonden. ³⁾ Savigny toonde aan dat de hereditas bij de aanvaarding geacht werd reeds dadelijk den toekomstigen erfgenaam te hebben toebehoord, ⁴⁾ en dat, waar de hereditas als res nullius ⁵⁾ beschouwd wordt, dit slechts den zin heeft dat de dominus onbekend is. Dit onbekend zijn van den dominus gaf aanleiding tot de fictie, dat de persoonlijkheid van den overledene in zijne nagelaten goederen bleef voortleven; door welke fictie eigendomsverkrijging door middel van tot de erfenis behoorende slaven mogelijk werd; de vormen van het jus civile lieten dit niet toe, indien de dominus onbekend en alzoo zijne bevoegdheid in incerto was. De meeste plaatsen in de Digesten doelen op dit geval;

¹⁾ Mr. v. Nispen, l. l. p. 40, wijst er op, dat ook bij ons de hereditas jacens, vóórdat de Staat in het bezit is gesteld, in hetzelfde geval als te Rome verkeert.

²⁾ l. l. § 102. Reeds Rosshirt in „*Archiv. f. civil. Prax.*” X (1827) p. 314, verklaarde zich tegen de regtspersoonlijkheid der hereditas jacens.

³⁾ Zie Puchta in „*Jahrb. f. Rechtswissenschaft*”, p. 712 sqq. Pfeifer l. l. § 49—51. Vangerow „*Lehrb. der Pandekten*” I § 53. Unger „*Syst. d. O. P.*” pag. 317.

⁴⁾ L. 193 D. de R. J. (L. 17) l. 138 eod. l. 54 D. de acq. vel. om. hered. (XXIX. 2) en l. 38 § 4 D. de stip. serv. (XLV. 3).

⁵⁾ l. 13 § 5 D. quod vi (XLIII. 24).

zijn er andere, waar men niet aan handelingen van slaven of althans niet aan zulke te denken heeft, waarop het jus civile van toepassing is, zoo verklaart Savigny die als toepassingen van een tot andere doeleinden uitgevonden regel. Het zwakke van de hypothese van Savigny ligt wel daarin dat het niet bestaan met het niet bekend zijn van den dominus verward is; bovendien is het natuurlijk dat de meeste plaatsen slechts van de fictie spreken bij het verkrijgen door middel van slaven; immers dan bestond tot hare toepassing de meeste behoefte. Toch houden wij de meening van Savigny voor de ware dat aan eigen persoonlijkheid der hereditas jacens niet gedacht kan worden. Al mogen cenige uitdrukkingen ¹⁾ der Jurisconsulti tot het aannemen daarvan aanleiding geven, wij meenen de woorden „personam” en „personam defuncti sustinere” ²⁾ als identisch te mogen opnemen, vooral ook om de l. 31 § 1. de her. inst. (XXVII. 5), waar wij lezen: „quia creditum est hereditatem dominam esse, defuncti locum obtinere.”

Tot de beschouwing van een voortleven des erfaters in zijn vermogen bestond behoefte, om dat vermogen in

¹⁾ l. 22 de fidej (XLVI 1); l. 15 pr. de usurp. (XLI 3); l. 13 § 5 quod vi (XLIII. 24); l. 15 pr. de interr. (XI. 1); l. 61 pr. de acq. rer. dom. (XLI. 1).

²⁾ Inst. de Stip. serv. III Tit. 17 pr.; § 2 Inst. de her. inst. II. Tit. 14; l. 33 § 2 en l. 34 D. de acq. rer. dom. (XLI. 1). In l. 24 D. de novat. (XLVI. 2), schijnt de lectio vulgata de voorkeur te verdienen: „transit ad heredem illius, cujus personam interim hereditas sustinet.”

stand te houden en om te verklaren dat de gevolgen niet intraden, aan de res nullius verbonden; onder welks gezigtpunt het oude Rom. regt de hereditas schijnt beschouwd te hebben. ¹⁾ De fictie stelde den persoon des erfaters als nog na zijn dood levende voor; maar ook hierin bleef zij aan de natuur getrouw; niet voor alle gevallen gold zij, slechts „in plerisque”, ²⁾ in „multis partibus juris”, ³⁾ „in quibusdam” ⁴⁾; zij was niet werkzaam wanneer een „factum personae operaeve substantia” vereischt werd, dan kon aan de hereditas door de tot haar behoorende slaven niets ten goede komen; ⁵⁾ „propterea, zoo luidt het in de aangehaalde lex 61 de acq. rer. dom., „quamvis servus hereditarius heres institui possit, tamen, quia adire jubentis domini persona desideratur, heres exspectandus est.” En daaraan sluit zich onmiddellijk de uitspraak in § 1. „ususfructus, qui sine persona constitui non potest, hereditati per servum non acquiritur.” ⁶⁾ Daarom kon ook de bevoegdheid tot bezit aan de hereditas niet worden toegekend, omdat daartoe een „factum” en „animus” ⁷⁾ vereischt wordt; een praktische toepassing hiervan zien wij in de *accusatio expilatae hereditatis*, ⁷⁾

¹⁾ Zie Pfeifer l. l. p. 157, die hiervan de sporen nog meent te zien onder de Just. wetgeving in l. 13 § 5 D. quod vi (XLIII. 24).

²⁾ pr. Inst. de Stip. serv. III Tit. 17.

³⁾ l. 61 pr. D. de acq. rer. dom. (XLI. 1.)

⁴⁾ l. 15 pr. D. de usurp. (XLI. 3.)

⁵⁾ Zie ook l. 26 D. de stip. serv. (XLV. 3.)

⁶⁾ l. l. § 15 D. si is qui test. (XLVII. 4.)

⁷⁾ l. 2 D. expil. hered. (XLVII. 19.)

welke bij het gemis der actio furti ¹⁾ te hulp kwam.

Het bezit houdt dus op bij den dood des erfslaters, en kan door de hereditas niet op den erfgenaam worden overgebracht, ²⁾ en waar wij de uitspraak vinden, „*possessio defuncti quasi juncta descendit ad heredem*, et plerumque nondum hereditate adita completur,” ³⁾ waardoor bij de hereditas het bezit, dat tot *usucapio* leidt, wordt erkend ⁴⁾, laat zich dit alleen verklaren uit de woorden in l. 44 § 3. de *usurp.*, „*sed haec jura singulari recepta sunt.*”

Windscheid, ofschoon de hereditas jacens in het Rom. regt als *persona juridica* beschouwende, vraagt toch of het hier, waar het hebben en verkrijgen van regten en verbindtenissen geen middelen vormen tot bereiking van een doel voor den regtspersoon, niet beter is deze als „*subjectlose*” op te vatten.

Deze opvatting hangt zamen met de door Windscheid verkondigde leer, ⁵⁾ dat regten en verbindtenissen ook zonder subject kunnen bestaan. Teregt trekt Unger ⁶⁾ hiertegen te velde en mogen wij al niet zijn gevoelen deelen ten opzichte der eigen regtspersoonlijkheid van de hereditas jacens, toch meenen wij dat door hem op voortreffelijke wijze niet alleen het

¹⁾ l. 68, l. 69, l. 70 D. de *furtis* (XLVII. 2).

²⁾ Zooals het in de l. 1, § 6, D. de *injur.* (XLVII. 10) heet.

³⁾ l. § 9 pr. D. ex *quib. caus. maj.* (IV. 6.)

⁴⁾ Zie ook l. 31 § 5. l. 40. l. 44 § 3. de *usurp.* (XLI. 3.)

⁵⁾ „Die ruhende Erbschaft und die Vermögensrechtliche Persönlichkeit” in „*Krit. Ueberschau*” I p. 186 sqq. en „*die Actio des Röm. Civilrechts*” p. 233 sqq.

⁶⁾ „*Krit. Ueberschau*” VI. p. 159 sqq.

gevoelen van Windscheid weerlegd is, maar ook dat van Köppen, die de „Subjectlosigkeit der ruhenden Erbschaft” bewoert, en haar bestaan slechts uit de „Continuität der juristischen Thatsachen” verklaart. Van geen regt, van geen verpligting toch kan sprake zijn, waarvan niet een willend wezen het subject is; immers waar een wil, door het regt erkend, als heerschend optreedt, wordt een regt geboren, waar die als onderworpen voorkomt, een verpligting. De bewering dat een vermogen, het zamenstel van regten en verpligtingen, bestaan kan zonder subject, is een contradictio in adjecto.

Hieruit blijkt ook hoe de meening van hen is te beschouwen, die de geheele leer der rechtspersoonlijkheid alle waarde ontzeggen, die met Brinz de rechtspersonen in de wetenschap gelijk stellen met „Vogelscheuche” in de natuurlijke historie, of ze met Demelius, indien het op streng wetenschappelijke behandeling aankomt, als „stereometrische Grösse von Pappendeckel”, wegwerpen. De onhoudbaarheid dezer theorie ¹⁾ is reeds voldoende aangetoond, zoodat wij meenen ze verder

¹⁾ Naast het „Personenvermögen” wordt een „Zweckvermögen” aangenomen, waaronder dan zoowel de universitates personarum als rerum vallen. Demelius („Ueber fingirte Persönlichkeit” in „*Jahrb. für die Dogm.*” IV, 2) vraagt p. 126 „ob es erspriesslicher ist den Begriff Person so zu verflüchtigen, dasz nur der Name noch übrig bleibt, um nur das Dogma zu retten: kein Vermögen ohne Person — oder letzteres Dogma ganz aufzugeben und zu sagen: der Vermögensbegriff ist allerdings von vornherein für den Inbegriff der Güter einer Person ausgebildet, er deckt sich ursprünglich mit der Rechtssphäre einer Person; allein in der Folge hält das

met stilzwijgen te kunnen voorbijgaan; alleen willen wij nog vragen, of deze leer niet nog veel stouter sprongen maakt, dan de door haar zoo heftig bestredene der personae fictae. Indien men toch, tot bereiking van een doel, het vermogen geeft verbindtenissen aan te gaan, waarin verschilt men dan van Savigny en Puchta, die hier het doel tot persoon verheffen? Waar, omdat het vermogen als grondslag van regten verschijnt, een „Zweckvermogen” ook in het bestaan eener corporatie wordt gezien, waar is dan de grens? en waarom dan niet het geheele „Personenvermogen” ontkend? Ook dit heeft een doel voor den mensch; de regten der menschen danken voornamelijk het bestaan aan hunne inwerking op zaken.

Wij hebben den regtspersoon leeren kennen als elk buiten den mensch regtswatbaar wezen, door den Staat

Recht auch Gütermassen als Vermögensganze zusammen, welche nicht ihren Mittelpunkt in dem Rechtswillen einer Person haben, sondern einem bestimmten andern Zweck ausschliesslich gewidmet sind, so dass nun neben dem Personenvermögen das Zweckvermögen steht, ihm darin civilistisch gleich organisirt, dass es eben Vermögen ist. Was hierbei irgend noch als Fiktion bezeichnet werden könnte, wäre die Uebertragung des für Personengüter gebildeten Begriffs auf ein anderes Verhältniss.” — Verder stelt hij dat het hedendaagsche regt, en in nuce reeds het nieuwe Romeinsche, nevens erstelling en legaat nog een andere laatste wilsbeschikking kent, namelijk de stichting; nevens traditie en derelictio nog een derde wijs van eigendomsovergang: het gronden van een vermogen (bij Actiengesellschaften door Zusammenschluss Mehrerer, bij stichtingen, door Herschissen eines Einzigen). Tot bestrijding dezer leer, zie o. a. Unger in „*Krit. Ueb.*”; Vangerow „*Lehrb. der Pandekten*” § 53; Arntz in „*Krit. Viertelj.*” I p. 93 sqq.

met rechtsbevoegdheid bekleed. Een zichtbare grondslag is voor zijn bestaan noodig. Zelfs zij, die de leer van den fictieven persoon het sterkst hebben verdedigd, zijn, een enkele uitgezonderd, nooit zoover gegaan, om te beweren dat die persoon een in werkelijkheid bestaanden grondslag kan missen.¹⁾ Die grondslag nu is óf een vereeniging van personen, óf een vereeniging van goederen; wij zullen thans nagaan wat tot de rechtsvatbaarheid van die beiden vereischt wordt.

Een vereeniging bestaat door het verbonden zijn van menschen, door een gemeenschappelijken band, ter bereiking van een bepaald doel. In de eerste plaats wordt dus meer dan een persoon gevorderd. Aan dit vereischte is natuurlijk reeds voldaan, indien twee personen aldus tot elkander in betrekking staan. Algemeen wordt dit tegenwoordig als wetenschappelijk beginsel gehuldigd;²⁾ met regt week onze wetgever in art. 1690 B. W. hierin af van de ontwerpen 1816 en 1820, waarin nog het drietal gevorderd werd. Te diep had vroeger ook, zoowel in

¹⁾ Windscheid l. l. p. 133. „Die juristische Person existirt nicht in der Wirklichkeit, sondern nur in der Gedankenvorstellung. Aber diese Gedankenvorstellung hat zur Grundlage etwas Tatsächliches, an welches sie sich anlehnt, ein real existirendes Substrat welches eben in Gedanken zur Person erhoben wird.“ Waar de Romeinen, wier godsdienst afhankelijk was van den Staat, bij uitzondering aan de goden en later onder de Christelijke godsdienst, aan God, Jezus Christus en heiligen persoonlijkheid toekennen (Ulp. Reg. XXII; l. 26 C. de S. S. eccl.), is het al tijd met het oog op een tempel, kerk of priester. Zie Bluntschli l. l. § 34, Savigny l. l. § 88. v. Nispen l. l. p. 36, 92.

²⁾ Zie ook bij ons Pols, „De corporibus moralibus“ p. 15; v. Nispen l. l. p. 54; de Pinto Handl. tot het B. W. § 975.

als buiten regten, de uitspraak van Neratius Priscus wortel geschoten „tres faciunt collegium” (l. 85 D. de V. S. (L. 16)); men leidde daaruit af dat een vereeniging tot zijn bestaan minstens drie personen eischte,¹⁾ maar voldingend toonde Pfeifer, wiens gevoelen ook bij de meeste schrijvers ingang vindt, aan, dat de aangehaalde lex²⁾ alleen de bepalingen ten opzichte der collegia illicita niet toepasselijk verklaart, zoo niet drie personen zich vereenigd hebben.

Zijn personen vereenigd, zoo wordt, om de vereeniging een regtsvatbaar wezen te doen zijn, vereischt, dat die personen als eenheid één wil voortbrengen. Om dit mogelijk te maken, is een naauwe band noodig, die de leden verbindt, en die een organisatie in het leven roept, waardoor uit het mogelijk verschil van meeningen, dat onder de leden kan bestaan, één wilsuiting te voorschijn treedt.

Die band nu kan tusschen de leden gevormd zijn door een overeenkomst, of door een handeling van den Staat³⁾. Door bijna alle schrijvers over ons onderwerp is dit verschil in grondslag erkend⁴⁾. Pols⁵⁾ echter be-

¹⁾ Matthaeus „*de criminibus*”, ad lib. XLVII. D. tit. v. 15, noemt dit zelfs als een groot verschilpunt tusschen de collegia en de fratriae mercatorum.

²⁾ Windscheid ziet er minder een bepaald voorschrift in, dan wel een aanwijzing voor den regter.

³⁾ Keller „*Pandekten*” § 19.

⁴⁾ Savigny § 86 onderscheidt die een „natürliches oder nothwendiges” en een „künstliches oder willkürliches Daseyn” hebben. Pfeifer p. 66, 81, 118.

⁵⁾ l. l. p. 19.

weert dat van Assen ¹⁾ te ver gaat, zoo hij allen, die niet op staatsgezag vereenigd zijn, slechts door overeenkomst tot elkander laat komen; teregt werd zijne meening door van Nispen ²⁾ bestreden. Wel moge een zelfde toestand, waarin personen zich bevinden, aanleiding geven tot die overeenkomst, b. v. het bezit van land, dat aan dezelfde gevaren is bloot gesteld, tot gemeenschappelijke afwering, of het koesteren derzelfde denkbeelden aangaande het Opperwezen tot een gemeenschappelijke vereering, de vraag geldt de overeenkomst ³⁾, niet de oorzaak daarvan.

¹⁾ Leidraad § 36. — De vraag van Mr. Thorbecke in de „*Gids*” 1846 p. 535: „Waarop rust bij een zedelijk ligchaam, evenbeeld van den Staat zelve, de betrekking zijner leden onderling en tot het geheel? Is ook hier geen andere oorsprong noch grond..... dan privaatrechtelijk verdrag?” kan niet op alle regtspersonen, maar slechts op die, welke in naauw verband staan met den Staat, betrekking hebben.

²⁾ l. l. p. 61 sqq.

³⁾ Het begrip van vereeniging, gegrond op overeenkomst, komt geheel overeen met het Franse „association” (Dictionnaire de l’Académie: „l’association est l’union de plusieurs personnes qui se joignent ensemble pour quelque intérêt commun”). Geheel en al verwerpen wij de meening van hen, die vereeniging in den zin van réunion opratten (zie v. Goltstein in de zitting der tweede kamer van 1848 „*Bijblad*” p. 706; Groen van Prinsterer in die van 1850/1851 „*Bijblad*” p. 1139; en het werkje van de H.H. Nolthenius en Ploos van Amstel „*het recht van vereeniging en vergadering in Nederland*” p. 40 sqq.). De voorbeelden voor het taalgebruik in de Grondwet aangevoerd, bewijzen niets hiertegen; of is het vreemd van vergaderingen eener vereeniging te spreken, en te bepalen, dat eene vereeniging niet kan werken dan wanneer hare leden vergaderd zijn? Daargelaten nog het groote verschil tusschen een vereeniging in onzen zin en die, waarvan

Bij de overeenkomst of bij de handeling van den Staat dient gezorgd te worden dat de vereenigde personen zich door één wil als eenheid doen kennen; die wil is wel zijn oorsprong aan dien der leden verschuldigd, maar in de meeste gevallen is het onmogelijk dat hij overeenkomt met dien van al de leden. Er zijn dus voorwaarden noodig, waarop elk zich bij de vereeniging aansluit of waardoor de Staat haar een bestaan geeft. Die voorwaarden vormen de grondwet der vereeniging, en, hetzij bepaald is dat de wil van enkelen voldoende zal

de leden door dezelfde pligten verbonden zijn (zie van Hall, „*Handleiding tot de beoefening van het B. R.*”, p. 122). Vergelijk over het groote verschil tusschen associations en réunions Chauveau et Hélie, „*Theorie du Code Pénal*”, p. 702 sqq.

Ten opzichte der vereenigingen, op overeenkomst gegrond, voldoet ons geheel en al hetgeen in het ontwerp van den minister Nedermeyer van Rosenthal („*Bijblad*” 1850 p. 207 der Bijlagen) gezegd wordt: „het regt van vereeniging is de bevoegdheid om zich tot gemeenschappelijke samenwerking, ter bereiking van een bepaald en geoorloofd doel, te verbinden.” Is van het regt op die wijs gebruikt gemaakt, zoo kan een vereeniging als regtswaardig optreden. Wat ongeoorloofd is kan het regt natuurlijk niet erkennen; facto moge eene ongeoorloofde vereeniging bestaan, het regt kan er geen regtswaardig wezen in zien. Het blijvende van de samenwerking, door v. Nispen l.l. p. 1 sqq. gevorderd, komt ons, met het oog ook op het door hem bijgebrachte voorbeeld, voor niet tot de essentialia van een vereeniging te behooren; zelfs een enkel voorbijgaande verbindtenis kan een vereeniging in het leven roepen. Slechts in zoover kan „permanence” gezegd worden tot het wezen der associations te behooren, als ze tegenover de réunions staan, die haar oorzaak vinden in „événements imprévus, instantanés, temporaires”; maar dat blijvende ligt reeds in het but déterminé, met het oog waarop men een vereeniging vormt.

zijn (zooals bij de universitates ordinatae), hetzij altijd het raadplegen van alle leden vereischt wordt (zooals bij de universitates inordinatae), slechts een wil, overeenkomstig met die grondwet, verschijnt als wil der vereeniging.)

Waar meerdere personen tot één wilsuiting moeten medewerken, is het natuurlijk dat in de meeste gevallen de meerderheid der stemmen wel als de uitdrukking van den wil van het geheel zal worden aangenomen. Ulpianus ¹⁾ reeds zegt: „refertur ad universos, quod publice fit per majorem partem;” en dit beginsel, ook in het Preuss. Landrecht ²⁾, en in onze wetgeving ³⁾ erkend, heeft een goeden grond voor zich. De zamenstemming van allen, ze moge, gelijk Savigny door het voorbeeld der Engelsche jury ⁴⁾ tracht te bewijzen, niet tot de onmogelijkheden behooren, verhindert toch de werkzaamheid, door een te groot gewigt aan de minderheid toe te kennen; en immers ook de minderheid wilde dat een volgens de grondwet uitgedruk-

¹⁾ l. 17 D. de Reg. Jur. (L. 17). Zie ook l. 19 D. ad municip. (L. 1); dat 2/3 der leden vergaderd moesten zijn, wordt afgeleid uit l. 2. 3 D. de decretis ab ordin fact. (L. 9); l. 46 C. de decur. (X. 31); maar deze plaatsen hebben alleen betrekking op de decuriones, de vertegenwoordigers der municipia, zie Savigny l. l. § 97.

²⁾ II. 6 § 62: „Die Schlusse der Gesellschaft werden nach der Mehrheit der Stimmen abgefasst”.

³⁾ Art. 1696 B. W.

⁴⁾ Tegen dit voorbeeld kan aangevoerd worden dat, waar het een verschil van inzichten, en soms ook werkel. verschil in stofelijke belangen geldt, de mensch niet altijd voor redelijke overtuiging vatbaar is.

te wil als wil der vereeniging zou gelden ¹⁾. Een grootere meerderheid, ja, voor de gewichtigste gevallen, eenstemmigheid kan door de grondwet gevorderd zijn, voor gewone gevallen prijst een eenvoudige meerderheid zich aan, omdat het natuurlijk is dat het sterkere de overhand hebbe boven het zwakkere ²⁾. Zeer juist is gezegd dat bij een vereeniging, evenals bij den mensch, verschillende inzichten en gronden strijd kunnen voeren, totdat een vast besluit, één wil optreedt ³⁾.

Het doel bepaalt de betrekking van hen, die een vereeniging vormen. Die betrekking is, indien de vereeniging als zoodanig handelende naar buiten optreedt, voor derden onverschillig; derden zien slechts de vereeniging, zoo zij als rechtspersoon werkt, afgescheiden van de persoonlijkheid, niet van het belang der leden. En hier springt het groote verschil in het oog tusschen de universitas en societas der Romeinen. Die met een societas

¹⁾ Zie hierover ook v. Nispen l. l. p. 69. Waar de grondwet zwijgt, moeten natuurlijk algemeen geldende regels te hulp komen (zie bij ons o. a. art. 1696 B. W. en art. 32 W. v. K.). Over de theorieën, waarmede men getracht heeft in dat geval een beslissing aan de hand te doen, zie Beseler l. l. § 69, die, naarmate de zaken verschillend zijn, waarover de vereeniging een wil moet uiten, verschillende regels geeft.

²⁾ De strijd door Savigny § 97 en Pfeifer § 35 tegen het „Mehrheitsprincipe” gevoerd, heeft meer betrekking op de publiek-regtelijke corporaties; natuurlijk heeft hier de Staat, die de vereeniging in het leven riep, of waarvan zij later een onderdeel ging vormen, de grondwet gegeven of goedgekeurd, en naar die grondwet verschijnt ook de wil der vereeniging.

³⁾ Von Rotteck und Welcker „Staatslexicon” voce „Corporation”.

handelen, zien daarin zoovele wilsuitingen als er personen zijn; voor hen is slechts de wilsuiting van hem, die met hen handelt, van waarde. Wat gaat het hun aan dat een band, op overeenkomst rustende, dezen aan anderen bindt; slechts hij wordt aan hen, en zij wederkeurig aan hem verbonden. Bij de universitas is het geheel anders, hier bestaat een vereeniging, die door één wil als eenheid optreedt, en anderen aan zich, zich zelve aan anderen verbindt ¹⁾. Door het werken naar buiten komt het wezen van den rechtspersoon uit ²⁾, naar buiten treedt alleen één persoonlijkheid op, en blijven de personen, waaruit die gevormd is, geheel op den achtergrond, maar haar inwendig leven wordt geheel en al door die personen beheerscht.

Vatten wij het hier gezegde in enkele woorden zamen, zoo zien wij dat, waar een vereeniging zoo is zamengesteld dat zij een wil kan voortbrengen, hetzij door al de leden, bij de zoogenaamde *universitates inordinatae*, hetzij door bepaalde organen, bij de *ordinatae*, er ten opzichte der regtsvatbaarheid geen twijfel bestaat ³⁾.

¹⁾ L. 7 D. quod euj. un. (III. 4). Zie Mr. Opzoomer: „*Het Belg. Wetboek*” ad art. 1655. Salkowski l. l. p. 11 en 54. Pols l. l. § 19. Keller l. l. § 41, die het onderscheid aanwijst in doel, middelen, bestuur en opbrengst.

²⁾ Met regt wordt gewezen op de rubriek van den titel „quod euj. univ. nomine vel contra eam agatur,” en de plaatsing van dezen titel in het 3e Boek der *Digesten*.

³⁾ Eerst in 1798 scheen de wensch naar algemeene codificatie

Bij een beschouwing der vereenigingen van zaken, wordt men natuurlijk terstond genoopt haar elk juri-

van ons regt, eindelijk het gebied der *pia vota* te zullen verlaten. De staatsregeling van dat jaar, en die welke haar volgden, bevat ten als gebiedend voorschrift het zamenstellen van algemeene wetboeken voor de Bataafsche republiek. De commissie bij besluit van het uitvoerend bewind, d^o 28 September 1798, benoemd, sloeg reeds, den 16^{en} November van hetzelfde jaar, de handen aan het werk, om den *multorum camelorum onus*, zooals van de Spiegel onze bestaande wetgeving noemde, door een goed zamenstel van wetten te vervangen. — Men weet dat deze commissie hare taak slechts ten deele kon volbrengen. Een ontwerp voor een Burg. Wetboek kwam niet uit hare handen. Niet te min hadden de leden aan wie de zamenstelling daarvan was opgedragen, (Bondt, Cras, Walraven, Farjon, Gockinga, Wierdsma en Reitz) zich bijna allen met ijver aan hunne werkzaamheden gewijd. — Uit den arbeid dier leden is veel overgenomen in het ontwerp van 1816. (Zie de Bosch Kemper, Voorrede voor het ontwerp 1820, uitgegeven bij van Leeuwen). Door de welwillendheid van den Hoogleeraar de Bosch Kemper, waarvoor ik hem gaarne nogmaals mijn hartelijken dank betuig, heb ik inzage gehad der stukken, tot de werkzaamheid dier commissie betrekkelijk.

Het eerste boek werd ontworpen door den Hoogleeraar Cras en gewijzigd naar de aanmerkingen der overige leden. In het 14e hoofdstuk handelt Cras over „*arme en behoefstige lieden*”, en wijdt de 9 eerste paragrafen aan godshuizen en dergelijke stichtingen, met verwijzing naar het volgende hoofdstuk. Wegens de daartegen gemaakte aanmerkingen liet hij dit hoofdstuk vervallen, omdat, indien men hetgeen politieke voorzieningen behelsde, wegliet, het overige gevoegelijk onder de bepalingen, die de betrekking van ouders en kinderen regelden, kon gebragt worden. Het 15e hoofdstuk behelsde 98 paragrafen over „*Vereenigde lichamen als zedelijke of wettelijke personen beschouwd*” en wel de 1e Afdeling: „over vereenigde lichamen in het gemeen”; de 2e „over verscheidende soorten van vereenigde lichamen”; de 3e „over de inwendige gesteldheid der vereenigde lichamen”; de 4e „over de gesteldheid

disch leven te ontzeggen; ze zijn objecten, geen subjecten van regten. En toch ook deze kunnen als regtsvatbare wezens optreden. Zij, die de leer van den fictieven persoon huldigen, zien hierin slechts de verpersoonlijking van een begrip, en daar, volgens hunne meening, de natuur van den rechtspersoon daarin bestaat, bestrijden zij de bewering van hen, die hier aan geen rechtspersoonlijkheid willen denken, omdat deze nimmer kan toekomen aan iets wat geen leven heeft.

Het erkennen van die zelfstandige rechtspersoonlijkheid, waarvan het bestaan thans wel niet meer aan

van vereenigde lichamen met betrekking tot anderen"; de 5e „over de verbindtenis van een vereenigd ligchaam uit schuld"; de 6e „over die uit misdaad" en de 7e „hoe vereenigde lichamen te niet gaan". Ten gevolge der vele bedenkingen van de overige leden der commissie, vooral op het uitgebreide en leerstellige dezer schets, werd 1 Oct. 1801 besloten dit hoofdstuk slechts provisioneel te behandelen, en Cras, hoewel den wensch niet kunnende onderdrukken dat het om het moeilijke der zaak geheel zou kunnen worden weggelaten, verklaarde zich bereid zijne schets om te werken, zoo men bepaalde dat over zedelijke lichamen zou gehandeld worden, en men het eens was, wat onder een persona moralis verstaan moest worden. Belangrijk is deze schets voor de kennis van den vroegeren toestand der rechtspersonen hier te lande. Het oud Vaderlandsch regt toch, waaronder Wierdsma niet alleen het regt van Holland, maar dat van al de overige gewesten wilde verstaan, was de bron, waaruit door de ontwerpers geput werd. Geheel overeenkomstig met het hier gezegde luidt de 10e paragraaph van genoemde schets: „De vereeniging van meer menschen tot een onderling gemeen doel en oogmerk, brengt te weeg, dat zij in het streven naar dat oogmerk maar éénen wil kunnen of mogen hebben, en hierdoor niet anders dan als één ligchaam kunnen beschouwd worden."

redelijken twijfel onderhevig is; berust echter op een anderen grondslag. Het is namelijk aan den mensch gegeven een regtsvatbaar wezen in het aanzijn te roepen, door een deel van zijn vermogen of het geheel tot een bepaald doel te bestemmen, door een wil in de hem onderworpen zaken te leggen. De noodzakelijkheid, die den menschelijken wil het vermogen heeft doen schenken ook na zijn dood op die zaken in te werken, ligt ook hier ten grondslag. Dat hetzelfde doel door den mensch niet kon bereikt worden door middel van een *legatum sub modo*, noch door den Staat of een andere corporatie als erfgenaam in te stellen, is reeds herhaalde malen en op voldoende wijze aangetoond ¹⁾. Te Rome, waar aan den wil des menschen zulk een groote invloed op het vermogen, en bij het leven, en na den dood, was toegekend, zien wij echter de *universitates rerum* eerst na de invoering van het Christendom, als regtsvatbare wezens optreden. De verklaring hiervan vinden wij in de eigenaardige inrigting van den Romeinschen Staat, die de behoefte aan een eigen regts-persoonlijkheid voor goederen niet kende, en het ontstaan daarvan in den weg stond ²⁾. In den nieuweren

¹⁾ Pfeifer, l. l. § 42. Lanschot „*Stichtingen als rechtspersonen beschouwd*” p. 12 sqq. Hoe de eenheid van het Christendom vjar dig was aan het ontstaan van op zich zelf staande rechtspersonen, en hoe de beschouwing, uit het veelgodendom der heidenen over genomen, hier te hulp kwam, zie bij Savigny l. l. § 88. Keller l. l. § 35. Vangerow l. l. § 60. enz.

²⁾ Zie hierover Patijn N. B. v. R. en W. XIV., „*Over Stichtingen.*”

tijd daarentegen ziet men de stichtingen ¹⁾, welke benaming men geeft aan de regtsvatbare wezens, die tot grondslag een goederen-massa hebben, voortdurend toenemen.

Ten allen tijde heeft de juridische verklaring van dezen toestand groote zwarigheden opgeleverd. Niet het minst komt hier het zwakke uit van de leer der fictie, als grond van den regtspersoon. Ziet men toch in de oprichting eener stichting een aanbod, ²⁾ door den stichter gedaan, en gevolgd door het aannemen van de zijde der stichting, nadat het staatsbestuur aan deze leven geschonken heeft; en neemt men aan dat op het oogenblik der schepping en later, totdat een curator voor de stichting kan optreden, de Staat als haar *negotiorum gestor* of als haar curator *ad hoc* handelt, dan komt men tot een gevolg, dat, zooals wij gezien hebben, de voorstanders dier leer niet willen, namelijk dat aan een bloot begrip regtspersoonlijkheid geschonken wordt ³⁾. Immers vóór het aannemen door den regtspersoon, behoudt de stichter den eigendom zijner goederen, en op het oogenblik dat dit aannemen plaats heeft, moet er dus een regtspersoon zonder grondslag bestaan.

¹⁾ Ons taalgebruik kent het woord stichting slechts in die beteekenis. Over den dubbelen zin van „Stiftung” zie Pfeifer l. l. § 42. Unger, „Oesterr. Privatr.” I p. 347 enz.

²⁾ Pfeifer l. l. § 45.

³⁾ Pfeifer vervalt dus in dezelfde fout, die hij l. l. § 6 *Mahrenbrecher* verwijt, dat deze namelijk „eine reale Grundlage” voor den regtspersoon niet vordert, en er niets tegen heeft „dass die Einbildungskraft eines Gesetzgebers alles mögliche zur Person erhebe.”

Wij spraken onze meening uit, dat het bestaan der stichtingen op de volledige erkenning van den menschelijken wil berust. Onbeperkt werkt de wil des menschen op de aan hem onderworpen zaken. De mensch kan echter de heerschappij over die zaken opgeven. Dit geschiedt èn door ze onder de heerschappij van een anderen wil te brengen b. v. bij eigendomsoverdracht, èn door te bepalen, dat die zaken niet meer onderworpen zullen zijn aan gedurig ingrijpen van zijn wil, maar een bepaalde bestemming zullen dienen, hoe ook de tijd zijne inzichten moge veranderen. De wil, in dien zin geuit, verschijnt dan in de zaken gebonden. De mensch, die op deze wijs zaken aan zijn heerschappij onttrekt, behoort echter voor hare onafhankelijkheid van de gedurige verandering, die zijn wil kan ondergaan, zorg te dragen. De zaken zelf kunnen die onafhankelijkheid niet handhaven, evenmin als zij in staat zijn van den wil, dien ze beligchamen, te doen blijken of zijn doel te verwezenlijken. Er moet dus voor organen gezorgd worden, die, met een eenmaal geuiten wil tot rigtsnoer, de zaken tot de bestemming leiden, die men daaraan geschonken heeft. Is dit geschied, zoo treffen wij in het leven zaken aan, niet meer onderworpen aan den wil van een persoon, maar bestemd tot een bepaald doel, en begiftigd met het vermogen om een wil, tot het bereiken van die bestemming, te uiten. Een willend, en daardoor regtsvatbaar wezen komt voor het regt te verschijn en, evenals het bij een vereeniging van personen, om zelfstandig regtspersoon te zijn, genoeg is, dat een persoonlijkheid, afgescheiden van die harer leden, be-

staat, zoo is daartoe ook bij een stichting voldoende, dat een persoonlijkheid gezien worde, afgescheiden van die der stichters en van die harer organen.

Tot de vorming dus van een stichting is noodig, ten eerste: dat de stichter zijn vermogen, ¹⁾ geheel of gedeeltelijk, hetzij bij zijn leven, hetzij bij testament wijde aan een bepaald doel — zijn wil vervat in den stichtingsbrief is de grondwet der stichting, de ziel, die aan een dood ligchaam leven schenkt —; ten tweede: dat de stichter voor organen gezorgd hebbe, om de bereiking van het doel, waartoe de zaken bestemd zijn, mogelijk, en den wil, die thans onafhankelijk van zijn oorzaak bestaat, kenbaar te maken.

Heeft de stichter bij zijn leven niet voor organen der stichting gezorgd, zoo houden de goederen, die hij voor zeker doel bestemde, niet op, een deel van zijn vermogen nit te maken. Gesteld echter, hij heeft dit bij zijn testament verzuimd, of door verloop van tijd ontbreken die wilsorganen. Aan regtsvatbaarheid valt dan niet te denken, ze bestaat niet, of houdt in het laatste geval op te bestaan. Maar hier zal de werkzaamheid van den Staat te hulp moeten komen. De Staat toch heeft aan zijn burgers de uitvoering van hun laatsten wil volgens vastgestelde regelen gewaarborgd; wenscht de

¹⁾ Bij art. 983 van het ontwerp 1816 (882 ontwerp 1820), dat hen door wie een stichting of inrigting is tot stand gebracht, aansprakelijk verklaart, voor zoover ze geen afzonderlijke fondsen hebben aangewezen, mag men vragen of dan, zonder die aanwizijn, van een afzonderlijken regtspersoon sprake kan zijn.

erflater, dat door hem nagelaten goederen een rechtspersoon zullen vormen, en verbieden de wetten dit niet, zoo is het natuurlijk dat de Staat tusschen beiden treedt, indien de uitvoering van het testament niet plaats heeft, zooals de testator dit wenschte. Ook een andere reden vordert dit noodwendig. Vele burgers toch kunnen belang hebben bij het behoorlijk nakomen van den wil des stichters, en toch geen middel om dat belang te doen gelden; niet altijd zal hun, zoo als in het Rom. regt ¹⁾, de actio popularis geschonken zijn. Hieruit ontstaat reeds de verplichting voor den Staat die belangen in het oog te houden, terwijl het dikwijls ook een onmiddellijk belang zal zijn, dat hem daartoe noopt ²⁾.

Maar is aldus voor de organen van den wil gezorgd, en treedt daardoor het regtsvatbaar wezen op, zoo kan zich de vraag voordoen of het nu niet de Staat is, die als stichter verschijnt; hierover echter zal wel niet veel strijd bestaan. De bestemde goederen zijn toch niet een deel van het staatsvermogen, het is toch niet de wil van den Staat, die in dat vermogen gelegd is. De Staat heeft slechts aan een zijner verplichtingen voldaan, door met zijn hulp de uitvoering van den wil des stichters mogelijk te maken.

Op dezelfde wijs laat zich ook het toezigt verklaren, dat de Staat zich bij het verleenen der regtsbevoegd-

¹⁾ l. 46 § 6 Cod. de ep. et cler. (I. 3) Nov. CXXXI. c. 11.

²⁾ Hiervoor was dan ook in het Rom. regt gezorgd; zie l. 38 § 1. 4. 5. C. de ep. et cler. (I. 3).

heid kan voorbehouden, of de regelen van bestuur, waaraan als voorwaarden de regtsbevoegdheid kan verbonden zijn. Maar men verwarre de werkzaamheid van den Staat in beide gevallen niet; zoo de regtsvatbaarheid mogelijk gemaakt wordt, is daarom over de regtsbevoegdheid nog geen uitspraak gedaan. Het toezigt over het nakomen van den wil des erfaters, en het verleenen der regtsbevoegdheid zal in den goed geregelde Staat dan ook wel aan verschillende magten zijn opgedragen.

Uit het gezegde blijkt, dat wij niet instemmen met hen, die de tusschenkomst van den Staat, in het door ons behandelde geval, vergelijken met de zorg, die de Staat aan minderjarigen en onder curatele gestelden wijdt ¹⁾. Deze berust, zooals we reeds vroeger zagen, op de erkenning der regtsvatbaarheid, en voorziet slechts in een voorbijgaande „Handlungsunfähigkeit”; terwijl hier zonder organen geen regtsvatbaar wezen verschijnt.

Op het behandelde terug ziende, bespeuren wij dat de grondslag van regtsvatbare wezens buiten den mensch, gevormd wordt door vereenigingen van personen en vereenigingen van zaken.

Dikwijls echter vloeijen deze beiden in een, zoodat men, in sommige gevallen, genoopt wordt te vragen, waarin de grondslag van het regtsvatbaar wezen bestaat. Op deze vraag zal men steeds een voldoende antwoord vinden; zoo men een onderzoek instelt, hoe de wil zich

¹⁾ Zie hoe ook Mr. v. Nispen de gelijkstelling der rechtspersonen met minderjarigen enz. bij stichtingen toegeeft, l. l. p. 41.

openbaart. Wordt die wil voortgebracht door personen, vrij in willen en handelen, om het hun voorgestelde doel te bereiken, bij wie het „stat pro ratione voluntas” geldt, zoo is het ontwijfelbaar dat hier een personenvereening den grondslag vormt. Is daarentegen de wil geheel afhankelijk van de bestemming, aan de zaken gegeven, wordt door die bestemming een bepaalde wijs van willen en handelen voorgeschreven aan hen, die de organen van dien wil zijn, zoo is het niet twijfelachtig of een goederenmassa is hier de grondslag ¹⁾.

Als van zelf worden wij hier gebragt tot het verwerpen van de meening van hen, die stellen dat de vereeniging van personen geene gelijktijdige behoefte te zijn, dat ook zij, die elkander achtereenvolgens in een ambt opvolgen, een vereeniging kunnen uitmaken die op regtsbevoegdheid aanspraak mag maken. Blackstone ²⁾ beweerde dit, en stelde de „corporation aggregate” tegenover de „corporation sole”; ook door anderen, en in den laatsten tijd door Windscheid ³⁾, werd dit gevoelen omhelsd: de reeks beambten wordt dan als eenheid beschouwd ⁴⁾.

¹⁾ Dit tot beantwoording der vraag, waartoe de fiscus of Staat in zijn privaatrechtelijke hoedanigheid behoort: ongetwijfeld tot de universitates personarum. Zie Unger „O. P. R.” p. 327; Vangerow I. l. § 53 enz.; anderen brengen den Staat tot de universitates rerum. Savigny I. l. II § 86 en Pfeifer I. l. § 4 sqq. zien in den Staat een bijzonderen regtspersoon.

²⁾ Comment. I. 18.

³⁾ I. l. § 57.

⁴⁾ Dat de l. 25 D. ad munic. (L, 1) en l. 56 D. de leg. II. (XXXI)

Maar hoe is hier aan den wil eener vereeniging te denken? En ook, indien er al verscheidene dragers van het ambt, waaraan zich vermogensregten knoopen, aanwezig zijn, waar is de vrijheid, die hun wil kenmerkt? Het verkeerde van deze beschouwing toonden dan ook bij ons Pols ¹⁾ en van Nispen ²⁾ reeds aan. Wij meenen met Bluntschli hier aan een stichting te mogen denken, waarvan de Staat als de stichter ver- schijnt ³⁾.

Men is zelfs zoover gegaan regtspersoonlijkheid toe te kennen aan gronderven, waarop men regten en lasten zag rusten. Met de meeste schrijvers verklaren wij ons tegen deze opvatting; van een wil, die alleen regtsvatbaarheid geeft, is bij deze erven toch geen sprake, ze verschijnen alleen als objecten van het regt, en stellen een medium daar, waardoor regten en lasten op hem worden overgebracht, aan wien de eigendom der erven toekomt.

Ook in vereenigingen, door huwelijks- en familie- banden teweeg gebracht, kan men geen regtsvatbare

dit niet regtvaardigen, zie Savigny § 85 en § 103; Vangerow I. l. § 53 en Windscheid. I. l., die ook toestemt dat hier aan een stichting gedacht kan worden.

¹⁾ I. l. p. 17.

²⁾ I. l. p. 53.

³⁾ Volgens hem I. l. § 44 komt aan het Canonieke regt de eer toe, deze soort van regtspersonen het eerst te hebben erkend en geregeld. Cap. 8 de praeb. et dignit. (III. 5): „Sicut in magnis, ita quoque in minimis membris suis ecclesia habeat unitatem, divisionem praebendarum aut dignitatum permutationem fieri prohibemus.”

wezens erkennen. Wel is het waar, dat het Germaansche regt een hoogere eenheid in de aldus verbonden personen aannam ¹⁾, maar volgens onze regtsbeschouwing verschijnt in het privaatrecht, waarbinnen alleen de rechtspersonen bestaan, geen wil, en dus ook geen persoonlijkheid, afgescheiden van die der personen, door wie de vereeniging gevormd wordt.

Wij hebben gezien wanneer het regt, buiten den mensch regtsvatbare wezens erkent; we wenden thans onzen blik naar het andere bestanddeel van den rechtspersoon, de rechtsbevoegdheid, die, door den Staat ver-

¹⁾ Tacitus „*Germania*” c. 19. — Zie Bluntschli l.l. § 39, die hierin Genossenschaften ziet, verschillende van de universitates (Einungen) in het Rom. regt, en hiervoor plaatsen uit den Sachsen-spiegel en Schwabenspiegel bijbrengt. In de schets van Cras vinden wij, als een hoofddeeling der vereenigde lichamen, die in natuurlijke en ingestelde, onder de eerste waarvan dan het huwelijk en het huisgezin vallen; men vond het echter onnoodig deze uit dat oogpunt te beschouwen, daar, al behoorden ze tot vereenigde lichamen, ze qua tales geen betrekking hadden op maatschappelijke handelingen. Zie ook Preuss. Landrecht II. 4 § 7. Beseler l.l. § 71 beschouwt de „Gütergemeinschaft der Ehegatten” als eene „materielle Rechtsgemeinschaft, welche für bestimmte Beziehungen die Grenzen ihrer (d. i. van de personen, door wie die „Rechtsgemeinschaft” is tot stand gebragt) Persönlichkeit aufhebt, und dieselbe gleichmässig über die ihnen gemeinsam gewordene Rechtssphäre erweitert, ohne dass jedoch ein neues, selbständiges Rechtssubject in der Vereinigung begründet wird.” Op dit „Rechtsverband” vindt hij de benaming „gesammte Hand,” „Gesamthand” passend; en zegt dan: „Von der Corporationslehre ist also die Gesammthand auszuschliessen; aber das Rechtsinstitut lässt sich doch in wichtigen Beziehungen nur dann richtig construiren, wenn man es nach dem Vorbilde der Corporation beurtheilt.”

leend, het rechtsvatbaar wezen als rechtspersoon doet optreden.

Ook bij den mensch wordt, gelijk wij zagen, tot verkrijging der rechtsbevoegdheid, de tusschenkomst van den Staat vereischt. Maar voor hem zal wel meestal een stilzwijgende toekenning bestaan, of een algemeene regel, die de rechtsbevoegdheid aan hem verleent. Voor de burgers van den Staat is dit noodzakelijk, slechts op die voorwaarde offeren zij een deel hunner vrijheid op. Ook voor den vreemdeling zal als algemeene regel, die slechts enkele gevallen buitenluit, de rechtsbevoegdheid wel aangenomen worden; algemeen kan die regel zijn, omdat hier het „in eadem causa eadem ratio” geldt. Bij de overige rechtsvatbare wezens is dit anders, en met recht mag gevraagd worden, of hier het toekennen door constitutiones personales niet de voorkur verdient. Puchta meent, dat zich hier voor slechts een enkele rechtsgrond denken laat, namelijk de onmogelijkheid algemeene regels als voorwaarden te stellen, en dat men voor zekere soorten de rechtspersoonlijkheid niet uitsluiten, en toch ook niet als iets regelmatig erkennen wil. Maar men mag vragen of ook deze grond niet behoort tot die van zoogenaamde „Zweckmässigkeit”, minder op een ratio juris dan op de utilitas publica berustende? ¹⁾

Op gronden, aan het privaatrecht ²⁾ ontleend, meenen

¹⁾ Ook Mühlenbruch ad Glück § 1438 geeft toe dat die tusschenkomst behoort tot het jus publicum.

²⁾ Zie Salkowski l. l. p. 23. Hij erkent dat de „begriffliche Gründe,” waaraan men gewoonlijk bij de „juristische” denkt,

wij niet dat de noodzakelijkheid eener tussehenkomst van den Staat, door *constitutio personalis*, zich verdedigen laat, en zien wij niet in, waarom niet als algemeene regel zou kunnen gelden, dat elk regtswatbaar wezen tevens regtsbevoegd is. De „durchgreifende juristische Grund,” waarvan Savigny ¹⁾ spreekt, en die door Bluntschli ²⁾ en Puchta ³⁾ bestreden wordt, houdt geen steek. Savigny wijst er op, hoe de mensch reeds in zijn lichamelijke verschijning aanspraak op regtspersonelijkheid met zich omdraagt, dat daardoor elk weet dat hij in hem bepaalde regten te eeren, elk regter dat hij die in hem te beschermen heeft; hij ducht bij vrijschepping van regtspersonen de grootste onzekerheid in den regtstoestand. Puchta voert hiertegen aan dat dan hetzelfde te Rome voor den mensch had moeten gelden, en in nog meerdere mate, indien wij bedenken dat de Senaat geen bijzondere kleeding voor de slaven wilde voorschrijven, opdat zij zich niet kunne

vrij wel opgaan in „rechtspolitische Erwägungen”; — als regtsgrond voert hij echter aan, dat bij een vereeniging de leden niet meer als op zich zelf staande regtssubjecten, maar als deelen van het geheel, factoren der eenheid verschijnen, zoodat ze hun regtssfeer ten opzichte van het vermogen splitsen. Maar zij geven slechts een deel van hun vermogen op, dat overgaat in dat van een ander, hier den regtspersoon. Wij kunnen het dus Mr. Thorbecke (*Aant. op de Gr. op art. 191*) niet toegeven, dat een *constitutio personalis regtens* noodig is, en dat de onduidelijke woorden van 1690 B. W. dit beginsel miskennen.

¹⁾ I. I. II § 89.

²⁾ I. I. § 24.

³⁾ „*Krit. Jahrb. für deutsche Rechtswissenschaft*” IV. p. 705—713.

kracht bewust zouden worden, tegenover het kleine aantal vrijen. Maar ook bovendien deze grond, hoewel aandruischende tegen den regel van het privaatrecht „*quisque suis rebus vigilare debet*,” moge waarde hebben bij de opvatting van den rechtspersoon als product eener schepping der gedachten, niet alzo voor ons, die elk rechtvatbaar wezen als lichamenlijk en in *rerum natura* bestaande, leerden kennen ¹⁾. Unger ²⁾ toont aan hoe de meening, die voor het ontstaan van een rechtspersoon altijd een bijzondere tusschenkomst van den Staat eischt, eensdeels op de dwaling berust dat het hier een verleenen van voorregten geldt ³⁾, en ten andere op die, dat door dat ontstaan de regten der menschen, die leden zijn van een vereeniging, verkort worden ⁴⁾.

Te vergeefs heeft men zijn toevlugt genomen tot het Rom. recht om de *constitutio personalis* te ver-

¹⁾ Om die schepping verdedigen de meesten de tusschenkomst van den Staat. Pfeifer l. l. p. 36. De tijd ligt nog niet ver achter ons toen over de vraag naar die tusschenkomst Duitschlands rechtsgeleerden zich ten strijde aangordden. De heer Städel te Frankfurt gaf, door zijne verzameling van kunstwerken tot erfgenaam in te stellen, aanleiding tot een opzettelijk onderzoek van dit vraagstuk, tot de oplossing waarvan rechtsgelcerde faculteiten van verschillende hoogeschoolen geraadpleegd werden en een reeks geschriften het licht zag. Zie een overzicht van de litteratuur o. a. bij Windscheid, l. l. § 60. Lanschot, l. l. p. 47, waar men ook de woorden van het testament vermeld vindt.

²⁾ „*Krit. Ueb.*” IV p. 157.

³⁾ Lanschot, l. l. p. 24.

⁴⁾ Pfeifer, l. l. § 16.

dedigen, en al mogt ze ook uit de veel besproken lex 1 D. quod cuj. un. (III. 4) volgen, die plaats bewijst niets voor een privaatrechtelijken grond, maar zou alleen nog maar doen zien, dat in het latere Rom. regt politieke gronden een rechtspersoonlijkheid zonder „Staatsgenehmigung” niet gedoogden ¹⁾. Maar beschouwen wij die plaats in verband met andere en met den toestand van het Romeinsche volk, dan komen wij tot geheel andere uitkomsten. Reeds in het oude Rome komen vereenigingen ²⁾ met de meest verschillende doeleinden voor; de XII tafelen kennen die, en de voorschriften daar gegeven, zegt Gajus ³⁾ dat uit de wetten van Solon schijnen overgenomen te zijn ⁴⁾. Later echter werd de vrijheid van die vereenigingen een andere. Het gevaar, waarop Plato reeds wees, openbaarde zich ook in den Romeinschen Staat. Vele vereenigingen toch, waarvan Cicero ⁵⁾ Cato met zooveel vreugde laat spreken, werden dikwijls broei-

¹⁾ Bluntschli, l. l. § 40.

²⁾ Savigny l. l. § 88; Puchta „Inst.” II § 191; Dirksen „Civil. Abh.” II; Mommsen „De coll. et sodal. Rom.” § 17. Unger l. l.

³⁾ l. 4 D. de coll. et corp. (XLVII. 22).

⁴⁾ Zoo niet alle handelingen door deze vereenigingen konden verrigt worden, zoo laat zich dit wel verklaren uit de strenge vormen van het Rom. regt; en zoo de fiscus of het aerarium hierop uitzondering maakten, zoo laat zich dit niet zoozeer hieruit begripen dat hier de handelingen meer administratief waren, als wel daaruit, dat de populus Romanus niet beneden den civis kon staan. Savigny l. l. II. § 93 en § 101.

⁵⁾ de Senect. c. 15.

nesten van heerszucht en oproer, ¹⁾ en de regel begon te gelden, dat de niet door den Staat goedgekeurde, de collegia illicita, geen bestaan zouden hebben.

Suetonius ²⁾ verhaalt van „plurimae factiones, quae titulo collegii novi ad nullius non facinoris societatem coibant;” en hoe Augustus die „collegia praeter antiqua et legitima” ontbond. In elken vorm zien wij die vereenigingen op eigen gezag verboden; aan de praesides provinciarum wordt streng bevel gegeven geene collegia illicita te dulden, en waar aan de „teniores” het „stipem menstruum conferre” wordt toegestaan, luidt de bijvoeging „dum tamen semel in mense coeant”, opdat niet „sub praetextu hujusmodi” een ongeoorloofde vereeniging zou ontstaan. ³⁾

Waar dus Gajus zegt „neque societas, neque collegium, neque hujusmodi corpus passim omnibus habere conceditur,” ⁴⁾ zoo bedoelt hij alleen, dat én leges, én senatusconsulta, én principales constitutiones de willekeurige vereenigingen verbieden, niet dat, waar deze als geoorloofd voorkomen, ook nog een verleenen van rechtspersoonlijkheid noodzakelijk is. Deze plaats mist

¹⁾ Ook outstonden vereenigingen tegen de goede zeden gericht o. a. de Bacchanalien; Livius lib. XXXIX.

²⁾ In het leven van Octav. Augustus c. 32.

³⁾ L. I. D. de coll. et corp. (XLVII. 22). Zie over de collegia, die als permissa voorkomen, Matthaeus „De criminibus” ad Lib. XLVII. Tit. 15.

⁴⁾ L. I. D. quod euj. un. — Zie Noodt ad h. l. „est et hic notandum: quod tale corpus sive universitas ita consistit demum, si publica coeat auctoritate”.

dus den tweevoudigen zin, dien Savigny ¹⁾ er in wil lezen.

Te Rome was geen sprake van het verleenen der rechtsbevoegdheid door *constitutio personalis*, maar alleen het ontstaan van een vereeniging, de grondslag van den rechtspersoon, berustte op bepaalde voorschriften. Gold vroeger de regel, dat alle vereenigingen rechtspersonen waren, die regel bleef gelden, maar slechts voor de *collegia licita*; andere duldde de Staat niet. Ook de l. 20 D. de rebus dubiis (XXXIV. 5) be-

¹⁾ „*System*” II § 88. — Dat in deze lex ook *societates* vermeld worden mag niet tot de gevolgtrekking leiden dat ook deze rechtspersoonlijkheid hadden. — De titel handelt over *universitates*, en bewijst alleen dat een *universitas* kon voorkomen, waarvan de leden tot elkaarder in verhouding van socii staan. Komen verscheidene personen tot een eenheid verbonden voor, zoo wordt de naam „*universitas personarum*” gebruikt, even als zaken door den wil des eigenaars vereenigd „*universitas rerum*” worden genoemd. Ook het woord *corpus* kennen de Digesten in dien zin, l. 30 D. de usarp. (XII. 3). Welligt waren *universitas* en *corpus* de algemeene namen, terwijl andere als *collegium* enz. op den band doelen, die de leden der *universitas* verbindt. De uitdrukking „*corporatio*” komt voor in Nov. Severi tit. 2, „*corporati*” in l. 5 C. de commerc. (IV. 63), en in l. un. C. de priv. corporat. (XI. 14). Over de verschillende benamingen in het Rom. regt zie Savigny l. l. § 88, Pfeiffer l. l. § 12, Windscheid l. l. § 57, Salkowski l. l. p. 25, en Wassenacr „ad tit. D. de coll. et corp.” cap. 1 sqq. in Fellerberg „*Jurisprudentia antiqua*”, waar reeds de onderscheiding van Bodinus „*de republica*” § 7 verworpen wordt „*collegium est trium pluriusve personarum ejusdem conditionis consociatio, corpus vero plurius collegiorum conjunctio, universitas omnium familiarum, collegiorum et corporum ejusdem oppidi jure sociata multitudo*”.

vestigt dit, door het „corpus, cui coire licet” met zoovele woorden als regtspersoon te erkennen; vruchteloos tracht Pfeifer ¹⁾ die lex door een gedwongen verklaring op zijde te schuiven.

Wat de stichtingen betreft, die eerst laat in den Romeinschen Staat opdagen, een bijzonder verleenend der regtsbevoegdheid werd ook voor haar ontstaan niet vereischt; voldoende bewijzen dit l. 23 C. de s. s. eccl. (l. 2), l. 35 C. de ep. et cler. (l. 3), en bovendien l. 46 C. de ep. cler., welke laatste, al kon ze niet altijd, volgens den stelregel „quidquid non agnoscit glossa, non agnoscit curia” in foro gelden, desniettemin daar ondersteunende, en in de wetenschap voldoende, kracht heeft. ²⁾ Dat er slechts over *piae causae* gesproken wordt, en dat, waar die bestonden, regtsbevoegdheid aan de stichtingen verbonden was, vindt zijn grond hierin, dat er geene dan met zulk een doel gevonden werden. ³⁾

Al moge echter het privaatrecht tot het ontstaan der regtspersonen geen *constitutio personalis* eischen, staatsbeleid en staatszorg maken die tot een gebiedende

¹⁾ l. l. § 13.

²⁾ Zie Windscheid l. l. § 60. Puchta in „*Jahrb.*” p. 710.

³⁾ Patijn in „*N. B. v. R. en W.*” meent dat in het R. R. bij vereeniging, om als regtspersonen op te treden, een *constitutio personalis* noodig was, en neemt analogiee hetzelfde aan voor stichtingen. Volgens Roth „*Jahrb. für Dogm.*” I, moet men de noodzakelijkheid der „Staatsgenehmigung” niet in het R. R. zoeken; hij noemt p. 200 de regtspersoonlijkheid der *piae causae* slechts eene van de kerk afgeleide.

noodzakelijkheid. De rechtspersoon toch heeft vele eigenschappen, die hem maar al te dikwijls een voor de Maatschappij gevaarlijke strekking kan doen aannemen. Aan den wil van particulieren het leven verschuldigd, zien wij bij vereenigingen dat leven ook steeds van dien wil afhankelijk; de rechtspersoon wordt daardoor dikwijls het schild, waarop persoonlijke verantwoordelijkheid afstuit ¹⁾. Een goede staatkunde kan niet aan een eigendunkelijke verklaring eener vereeniging overlaten, of zij al dan niet als rechtspersoon wil beschouwd worden ²⁾, dan toch zal rechtspersoonlijkheid een kleed worden, dat, naarmate van het belang der leden, zal aangetrokken of weggeworpen worden. Aan de andere zijde reikt het leven der rechtspersonen ver over het leven der menschen heen, in zekeren zin ligt onsterfelijkheid in hunne natuur, en van daar dat reeds ten allen tijde op het nadeel, dat uit hun bestaan, voor den Staat ontspruit, geweest is. ³⁾ Tallooze goederen

¹⁾ Dat de ervaring dit leert, blijkt uit de discussiën in de tweede kamer bij de behandeling der wet van 22 April 1855. Voorbeelden werden bijgebracht door den heer Wintgens („*Bijblad*” p. 551) en door den toenmaligen minister van Justitie („*Bijblad*” p. 569). Onder het stelsel van het B. W. was het in 1848 zoo vergekomen dat sommige notarissen weigerden mede te werken bij acten tot oprigting van zedelijke lichamen, die zij doopten met den naam van onzedelijke. Pöls l. l. p. 74 meent dat alleen onbekendheid met de kracht van art. 1690 sqq. B. W. geene meerdere processen in het leven heeft geroepen.

²⁾ Zie Mr. Opzoomer „*Staatsrechtelijk onderzoek*” p. 143 sqq.

³⁾ Zie reeds de in 1751 te 's Hage uitgegeven „*Écrits pour et contre les immunités prétendues par le clergé de France*”. Dat het

worden aan het verkeer onttrokken tot schade der maatschappij, en tot nadeel der schatkist, die daardoor van de regten van overgang verstoken blijft; en ook dit nadeel drukt natuurlijk weder op de burgers van den Staat.

Het is thans ons doel niet dit, uit het oogpunt van staatsregt en staathuishoudkunde, zoo gewichtig punt verder na te gaan. Het is bekend hoe bijna alle schrijvers over dit onderwerp met kracht en klem tegen deze nadeelen hebben gewaarschuwd, en hoe de wetgeving van bijna alle landen in vroegeren en lateren tijd getracht heeft die tegen te gaan. ¹⁾ Een onpartijdig onderzoek van dit vraagstuk moet ook de overtuiging vestigen, dat het, in elk bijzonder geval, aan den Staat ter overweging moet worden gelaten, of aan het verleenen der regtsbevoegdheid geene bezwaren in den weg staan, en of deze, door de regtsbevoegdheid aan bepaalde voorwaarden te verbinden, kunnen weggenomen worden. Dan alleen kan associa-

rat der goederen in de doode hand, tijdens de middeleeuwen, thans verouderd is, zie „*Tijdschrift voor staathuishoudkunde en statistiek*” door Mr. Sloet tot Oldhuis, 26e deel, 3e stuk, p. 150 sqq.

¹⁾ Zie Merlin „*Répertoire*” in vocibus „main morte” (gens de) en „institution d’héritier;” De Brouckère et Tielemans „*Répertoire*” in vocibus „confrérie”, „corporation”, „communauté”, „congrégation”. Zoo lezen wij reeds in het oude regt van Lubec „Nemini liceat immobilia ... conferre ecclesiis, quin ea vendat pro argento et illud conferat ecclesiis”; in het Preuss. Landrecht II 6 § 83. „Doch können sie (Corporationen und Gemeinden) ohne besondere Einwilligung der ihnen vorgesetzten Behörde unbewegliche Sachen weder an sich bringen noch veräußern oder pfänden.”

tiegeest meer en meer de krachtige hefboom worden van vooruitgang en welvaart, dan alleen kunnen stichtingen voordeelen afwerpen, die overeenkomen met den wil des stichters en met de belangen van den Staat ¹⁾).

Bij een regeling van dit onderwerp dient echter in het oog gehouden te worden, dat niet aan alle rechtspersonen deze bezwaren in dezelfde mate verbonden zijn. Voor velen, zooals bij alle rechtspersonen in koop-handel, zullen wel bepalingen, die in elk bijzonder geval toepassing vinden, voldoende zijn. Wellicht is voor deze het stelsel aan te prijzen, dat in N. America voor alle rechtspersonen bestaat: om de wijze van „incorporation” te bepalen, en de meest mogelijke waarborgen in algemeene voorschriften te zoeken ²⁾. Slechts bij rechtspersonen, die een instelling vor-

¹⁾ Hoe noodig de inwerking van den Staat op het bestuur der stichtingen is, blijkt uit de discussiën in de Belgische kamer gevoerd over het ontwerp van wet „sur les établissements de bienfaisance” van 1854. Zie de „*Documents parlementaires et discussions*”, hierop betrekkelijk, uitgegeven te Brussel 1857. Hoe door de revolutie in Frankrijk in de plaats der talloze afzonderlijke rechtspersonen, de kerkelijke gemeenten, de hospices, bureaux de bienfaisance en de universiteit traden, zie bij Lanschot l.l. p. 90 sqq.

²⁾ Zie „*The General Statutes of the Commonwealth of Massachusetts*”, waar we dit niet alleen bepaald vinden voor „*Parishes and religious societies and religious, charitable and educational funds and associations*” (title X), maar ook verder voor vereenigingen met de meest uiteenlopende doeleinden: banks, insurance companies, loan and fund-associations, gas-light companies, turnpike, canal and bridge corporations, railroad corporations, telegraph companies, aqueduct corporations, enz. enz.

men, voor een altijd durend leven bestemd, die zich afscheiden niet alleen van de persoonlijkheid maar ook van de geldelijke belangen der leden, die onder den naam van zedelijke lichamen niets anders zijn dan vereenigingen van personen, met eene fundatie verbonden ¹⁾, kunnen de woorden van Trolong ²⁾ niet genoeg behartigd worden: „il est permis à tout le monde de s'associer, mais entre s'associer et fonder un établissement indéfini et perpétuel il y a une énorme distance.”

Het groot verschil tusschen vereenigingen, al of niet met rechtspersoonlijkheid bekleed, zien wij dan ook bijna overal in het oog gehouden. Wij behoeven slechts te wijzen op die landen, waar het regt der burgers tot vereeniging op de volledigste wijs is erkend. In België, waar art. 20 der Constitutie de vrijgevigc bepaling behelst: „Les Belges ont le droit de s'associer; ce droit ne peut être soumis à aucune mesure préventive,” wilde men toch niet, dat zonder autorisatie een vereeniging als *persona civilis* zou optreden ³⁾. Ook in Engeland, waar het regt van vereeniging slechts in tijden van gevaar aan banden gelegd werd, is autorisatie, tot het optreden als rechtspersoon, voor een ver-

¹⁾ Mr. Thorbecke in de zitting der tweede kamer 1854/1855. „Bijblad” p. 579.

²⁾ Dalloz „*Recueil périodique*” 1857. I p. 97.

³⁾ Zie „*Histoire du Congrès national de Belgique par Théod. Juste*” 1850. p. 375 sqq. en De Brouckère et Tielemans „*Répert.*” in voce „association”. In dien zin spreekt dan ook een circulaire van den Belgischen minister van Binnenl. zaken van 26 April 1831.

eeniging vereischt, ¹⁾ hoewel daar, overeenkomstig met den aard van het Engelsche regt, bepalingen voor een geheele klasse plegen gegeven te worden. ²⁾

Bij een vlugtigen blik op den vroegeren toestand hier te lande blijkt ons dat, zoo Mr. Godefroi naar waarheid het een traditioneel beginsel van regt noemde, dat geen regtspersoon, geen zedelijk ligchaam in den Staat kan bestaan, zonder erkenning van overheidswege, en hierbij het oog had op een constitutio personalis ³⁾, dit beginsel toch niet gezegd kan worden ons door onze voorvaders te zijn nagelaten. Moeijelijk moge het zijn uit den doolhof onzer vroegere wetgeving den waren stand van zaken te leeren kennen, uit hetgeen wij vinden blijkt toch ten duidelijkste, dat er regtspersoonlijkheid bestond zonder gedurige inmenging der regering.

Ten opzichte der stichtingen mogen we aannemen dat de bepalingen van het Rom. Regt — voor deze landen een subsidiaire, en daardoor soms eenige regtsbron — kracht behielden, naauw bleef het verband tusschen die stichtingen en de kerk. De oude graven van Holland, wel verre van ze tegen te werken, offerden dikwijls daaraan hun vermogen. ⁴⁾ Eerst in het midden der

¹⁾ Blackstone Comm. II, 18.

²⁾ Thorbecke „Bijblad” 1854/1855 p. 568. Zie over de werkzaamheid van den Staat in Engeland, Dupont White „*Individuals et l'état*” Chap. IV.

³⁾ Zie zitting der tweede kamer 1854/1855 „Bijblad” p. 564.

⁴⁾ Bynkershoek, „*Quaestiones juris privati*” Lib. III, cap. 1.

15de eeuw ¹⁾, toen, zooals Bynkershoek zegt, „ecclesiasticorum opulentia ad invidiam usque crevisset et propter immunitatem a tributis aerario esset damnosa”, liet Karel van Bourgondië een onderzoek instellen naar de rijkdommen, in de doode hand vergaderd. De tegenstand, dien deze handelwijs ondervond, gaf aanleiding tot het edict van 28 Oct. 1446 ²⁾. Lanschot meent, dat men in dit edict ook het verbod mag lezen tot het instellen van nieuwe stichtingen. Maar hiervan wordt niet gesproken, en moge dit ook zoo zijn, stellig is dat verbod niet nageleefd, zooals blijkt uit de woorden van het placaat van 8 Sept. 1515, „also binnen onse landen groote menichte van Godshuisen zijn, die dagelycx vermeerderen” enz. Uit de opera diplomatica van Miraeus haalt Lanschot ³⁾ vele voorbeelden aan van stichtingen, ook vóór 1446, door bijzondere gunstbrieven in het leven geroepen; hij verklaart dit uit het bewustzijn, dat een bestemming van hooger hand noodzakelijk was; wij zouden eerder geneigd zijn te gelooven, dat dit samenhangt met het verkrijgen van privilegiën, waardoor aan die stichtingen de bevoegdheid gegeven werd om van hare

¹⁾ Zie ook v. Zurek, „*Codex Batavus*” in voce „Geestelijke, geencortiseerde goederen” enz. Hieruit zien wij, tot welk een verbazende hoogte de eigendommen der geestelijkheid in Brabant, Henegouwen en in de andere provinciën gestegen waren, en hoe reeds vroeger placaten daartegen waren gemaakt.

²⁾ Gr. Pl. B. I. 1470.

³⁾ l. l. p. 78 sqq.

alumni te erven, zooals uit vele fundatiebrieven van die tijden blijkt ¹⁾.

Het bestuur van Karel V riep echter een nieuwe en strengere orde van zaken in het leven.

Reeds bij zijne komst aan de regering scheen Karel paal en perk te willen stellen aan het onrustwekkend toenemen der bezittingen in de doode hand; de reeks van placaten begon voor Brabant met dat van 26 April 1515 ²⁾. In het placaat van 19 Oct. 1520, dat alleen voor Brabant en Limburg gold, vinden wij een bepaling tegen „het maken en erigeren van nieuwe fundatiën”, en tegen het verkrijgen van vaste goederen in alle doode handen ³⁾, dat van 20 Maart 1524 bepaalde hetzelfde voor Holland.

Onder de republiek schijnen deze verbodsbepalingen niet altijd te zijn nageleefd, de hervorming had ook hierop een grooten invloed uitgeoefend, en in de handhaving der placaten ondervonden de Staten niet altijd de medewerking der stedelijke regeringen ⁴⁾. Stich-

¹⁾ b. v. die van het dolhuis te Utrecht van den jare 1461, van het Elisabeths gasthuis of weeshuis van den jare 1491 enz. enz., waarvan vele voorbeelden bij van der Vorm, „*Verhandeling van het Hollandsch, Zeelandsch en Westerieslandsch versterfrecht*,” p. 380. sqq.

²⁾ Zie Lanschot I. I. p. 80, waar men vele uittreksels dier placaten vindt.

³⁾ Zoo vinden wij ook in andere placaten de woorden: „geen nieuwe godshuizen.... gesticht of getimmerd, dan bij expressen consent of oetroy van Ons.”

⁴⁾ Zie resolutie der St. Generaal van 2 Nov. 1744, Gr. Pl. B. p. 593, en de resolutie van 7 April 1757, bij gelegenheid dat het R.

tingen, ten nutte van de gereformeerde en andere protestantsche gezindheden schijnen nooit moeilijkheden in den weg te hebben gestaan; ze werden integendeel zeer begunstigd, vrijdom van belasting, het erven ab intestato, het niet gehouden zijn ultra vires hereditatis en andere voorregten werden haar toegerekend ¹⁾. Bij van Zurck vinden wij vermeld, dat die voorregten niet geschonken zouden worden aan de nog op te rigten stichtingen „tenzij die alvorens van Haar Edel Groot Mogenden zullen hebben verzogt en geobtaineert octroy van vrijdom”; blijkt hier niet uit dat het stichten vrij stond, en slechts het verkrijgen van privilegiën bij octrooi van de Staten verzocht moest worden? Slechts in enkele gevallen, wanneer de oprigting het verval der goederen aan de geestelijkheid scheen te bevorderen, werden de strengere bepalingen hieromtrent gehandhaafd ²⁾.

C. armenhuis te Maastricht werd opgericht, aangehaald bij Lanschot l.l. p. 85 sqq.

¹⁾ v. Zurck l.l., in vocabus „godshuizen” en „verpanding.” Zie ook „*Rechtsgeleerde observatien uit de Inleidinge tot de Hollandsche rechtsgeleerdheid*” door een genootschap van regtsgeleerden l. p. 106.

²⁾ Hetzelfde zien wij ook in naburige gewesten. Merlin l.l. in voce „*Institution d'héritier*” vermeldt arresten van het Parlement van Vlaanderen van 8 Julij 1732, 22 Junij en 1 Julij 1735, 2 Maart 1737 in dien zin. Deze jurisprudentie werd bevestigd door 2 declaraties van 9 Junij 1738 en 1 Junij 1739. Het edict van Aug. 1749 bepaalde hetzelfde voor geheel Frankrijk. Merlin verwerpt het gevoelen van Furgole, die de bij testament ingestelde stichtingen wil laten bestaan om de conditio tacita „*si cet établissement est autorisé*” (welk gevoelen door de Parlementen van Parijs, Tou-

Tot een goede beoordeeling van den toestand der stichtingen in onze oude wetgeving, moet men bovendien in het oog houden, dat zeer vele geen zelfstandige rechtspersoonlijkheid hadden, maar in afhankelijkheid waren van universitates personarum. Zoo zien wij zeer vele inrigtingen van liefdadigheid opgerigt door de gilden ¹⁾; zoo vinden wij bij Huber ²⁾ vermeld „wees-, gast- en arme huizen”, die een stad en gemeenschappen toebehooren.

Over de wijze, waarop in onze vroegere wetgeving vereenigingen van personen rechtsbevoegdheid verkregen, bestaat grooter verschil van gevoelen. Terwijl Mr. F. A. van Hall ³⁾ meent, dat „onze oude herkomst het bewijs oplevert dat, zoodra vereenigingen niet waren van godsdienstigen aard, de oprigting volkomen vrij was”, en elders ⁴⁾ zegt dat vóór 1811 het gewoon burgerlijk recht de universitates, om als rechtspersonen op te treden, aan de goedkeuring van het openbaar gezag bond, beweert Mr. van Nispen ⁵⁾, dat vereenigingen slechts

louse en Metz gevolgd was), niet omdat het op geen goede rechtsgronden steunt, maar „parcequ'elle (cette jurisprudence) tend à multiplier excessivement les corps de main-morte, et qu'ainsi elle est contraire au bien public”.

¹⁾ Zie Fortuyn „*De gildarum historia, forma etc.*” diss. 1834. p. 225: „sic habebant aedificia, in quibus miseris pauperibusque prospiceretur, unde multa nosocomia etc. orta sunt”.

²⁾ „*Hedendaagsche rechtsgeleerdheid*” I. 2.

³⁾ Zitting der tweede kamer van 16 Mei 1849. „*Bijblad*” p. 471.

⁴⁾ „*Verdediging van de onafhankelijkheid des handels*”. 1834, p. 30.

⁵⁾ l. l. p. 104.

door uitdrukkelijke toelating van overheidswege geoorloofd, en daardoor ook met rechtsbevoegdheid bekleed waren, hoewel hij ¹⁾ toegeeft dat gewoonte een meerdere vrijheid van vereeniging invoerde, en de bestaande bepalingen slechts op godsdienstige vereenigingen werden toegepast.

Huber ²⁾ omschrijft de „universitas” als een „coetus sive corpus subditorum alicujus civitatis, sub certo regimine, permissu summae potestatis ad utilitatem communem sociatus”. Die „permissus summae potestatis”, de „publica auctoritas”, zien wij door alle rechtsgeleerden, bij wie over dit onderwerp gehandeld wordt, tot het wettig bestaan der universitas, gevorderd ³⁾. De utilitas communis had, volgens Huber, een dubbelen zin: het nut der leden, en dat van den Staat; welligt heeft daarom hetgeen over de universitates vermeld staat, meer betrekking op die, welke in naauw verband staan met den Staat, en minder op die, welke geheel private doeleinden dienen.

Maar het regt van vereeniging is een Germaansch volksregt ⁴⁾. De spruit, van Romeinschen bodem over-

¹⁾ l. l. p. 134.

²⁾ „De jure civit.” Lib. II Sect. 3 cap. 1 § 14.

³⁾ Voet en Noodt „ad Pandectas” Lib. IV. tit. 3. p. 215 sqq. en p. 73 sqq.; Schomaker „Consultatien en Adviezen” Cons. 52; Matthaeus l. l. ad. lib. XLVII. Tit. 15; S. van Leeuwen „Censura forensis” III. 4. Groenewegen „De legibus abrogatis” ad tit. 3 C. Lib. I. „de episc. et cler.”

⁴⁾ de Bosch Kemper, „Handl. tot de kennis van het Nederlandsch staatsregt en staatsbestuur § 36.

gebragt, kon zich niet ontwikkelen op den Germaanschen stam, waarvan alle levensbeginselen zich zoo geheel tegen zijn groei verzetten. Een feitelijke toestand weêrsprak het door de regtsgeleerden uit het Rom. regt opgebouwde systeem. Ontelbare genootschappen bestonden en werkten als regtspersonen, zonder dat van een toestemming der regering sprake was. Een groot bewijs hiervoor vinden wij ook in de aantekeningen, waarmede Cras zijne schets tegen Wierdsma, die de definitie van Huber in herinnering bragt, verdedigt. Hij wijst op de Haarlemsche maatschappij, het Teylers genootschap, de kweekschool van zeevaart, en het Bataafsch genootschap te Rotterdam, die alle zonder toestemming schijnen bestaan te hebben. Dat evenwel vele zoodanige verenigingen de goedkeuring van hooger hand verkregen, blijkt uit de bedoelde schets, die onderscheidt tussehen geoctrooijeerde en niet geoctrooijeerde, en uit de woorden, waarmede de staten van Holland en West-Friesland 21 Mei 1775 octrooi verleenden aan de Maatschappij der Nederl. letterkunde te Leiden ¹⁾: „Dat tot meerdere bevordering van deze onderneming de supplianten deze hunne maatschappij, *evenals andere soortgelijke genootschappen zoo in als buiten deze provincie*, gaarne bekroonden met de *honorabile approbatie*, en gesterkt met de *veel vermogende auctoriteit* van ons; zonder welke approbatie en confirmatie alle verrichtingen der Maat-

¹⁾ Werken der maatschappij III.

schappij alleen konden worden geconsidereerd als daden van personen, niet gemuniëerd met het gezag van den Souverein dezer landen": enz.

Letten wij op die woorden, zoo is het niet twijfelachtig, dat zelfs de Staten in het oprigten van vereenigingen, zonder hunne toestemming, geen inbreuk op hun gezag hebben gezien; ze spreken slechts van *de meerdere bevordering van het versterken door de honorable approbatie*, en zou men daaruit niet af mogen leiden dat het octrooi door deze Maatschappij, even als door zoo vele anderen, slechts verzocht werd om privilegien deelachtig te worden, niet om regtsbevoegdheid te verkrijgen? Wij worden in deze meening versterkt door de zoo even genoemde onderscheiding in geoctrooijeerde en niet geoctrooijeerde, waarbij Cras het voorbeeld bijbrengt der O. I. Compagnie, toen Asiatische raad, en zegt dat, hoewel toen een publiek of Staatsligchaam, de Compagnie vroeger een ligchaam vormde, steunende op hooger gezag, bevoorregt door uitsluitend octrooi, waarvan de schulden in zoover ten laste van den Staat kwamen, als deze de garantie had op zich genomen.

De godsdienst is nog heden, wat ze altijd was, de meest teëre snaar voor onze landgenooten. De grootste lijdzaamheid maakt plaats voor den heftigsten tegenstand, voor het werkzaamste krachtbetoon, zoodra die in beweging gebragt wordt. Hetzelfde zien wij met betrekking tot ons onderwerp. Waar het kerkgenootschappen gold, werd somtijds de onderscheiding der vereenigingen in *probatae, toleratae et prohibitae* in

het oog gehouden ¹⁾. Wat de prohibitaee betreft, waartoe die van het R. C. kerkgenootschap gebragt werden, aan deze werd regtsbevoegdheid ontzegd; zelfs geen diurnitas temporis kon ze schenken, omdat, ook al werden ze geduld, de haar toegekende regten onophoudelijk te veel beperkt werden ²⁾. Ook van de toleratae zegt Groenewegen: „non habent personam standi in iudicio, ideoque illis jus et justitia denegatur.” Zoo had de Hooge Raad, hoewel sommige leden, waaronder Coren ³⁾ zich hiertegen verzet hadden, de regtspersoonlijkheid

¹⁾ In het tractaat der Unie van Utrecht luidde art. 13 ten opzichte der godsdienstige gezindten met betrekking tot Holland en Zeeland en tot de overige provinciën der Unie: „Dat d'eerste zig daaromtrent na goetduncken, dog dat d'andre na inhoud van die aldaar vermelde religionsvrede zullen gedragen, en daarin met concurrentie van den doemaligen Gouverneur en Capitein Generaal van deze landen bij advys van de Generale Staten alzulke ordre stellen, als zij tot rust en welvaart van de Provinciën, steden en particuliere leden van dien dienlijk vinden zullen.” Hierop werd in 1651 door de Staten der Vereenigde Provinciën vastgesteld: art. 2: „Dat die respectieve Provinciën, elks in den haren, zullen maintaineren die ware Christelijke gereformeerde religie, gelijk als dieselve alomme in de publycke kerken dezer landen tegenswoordig wort gepredikt en geleert, mitsgaders in den jare 1619, bij 't Synode nationaal, gehouden te Dordrecht, is bevestigd”; en art. 4 behelsde: dat „die secten en gezintheden, die gesecludeert zijn van die publycque protectie en alleen worden geconniveert” zich stil en ordelijk moesten gedragen en op geen andere plaatsen, dan waar ze bestonden, zouden worden toegelaten. In 1710 schijnen de Staten alle gezindten buiten die der gereformeerde kerk „in effecte en genoegzaam uitdrukkelijk gepermitteert te hebben”; zie „Vervolg op Holl. consult. en Adv. II. p. 259.

²⁾ Huber „De jure civ.” II. 3. 1. § 28.

³⁾ „Obs. 9”; „Cons. Jecorum Bat.” II. 3. cons. 155.

onzeegd aan de volgers van Menno. De praktijk schijnt echter die leer aanmerkelijk gewijzigd te hebben ¹⁾. Zelfs zien wij hier en daar twijfel oprijzen, of het door het Rom. regt geleerde op dit punt wel van kracht kon zijn ²⁾. Hoewel S. v. Leeuwen ³⁾ nog schrijft: „pro collegiis illicitis nobis habentur omnes sectarum congregationesque, quae reformatae religionis non sunt, aut specialiter probatae non sunt”, en Schomaker „dat alle andere religiën, buiten de gereformeerden en Lutherschen, moeten verstaan worden geïnprobeert en verboden of immers maar in deze landen getolereert” te zijn, zoo is het zeker, dat niettemin langzamerhand over de regtspersoonlijkheid der vereenigingen, die tot deze kerkgenootschappen behoorden, in de praktijk geen twijfel bestond.

Wel trachtte men, bij gebreke van toelating der Overheid, als reden der regtspersoonlijkheid op te geven de „diuturnitas temporis”, waardoor „universitates facti non juris” het „jus personae omnesque civium facultates, standi in iudicio et acquirendi bona juraque” ⁴⁾ verkregen, of namen zijn toevlugt tot een stilzwijgende approbatie ⁵⁾, die b. v. voor de Mennoniten gezocht werd in „favo-

¹⁾ v. Zurek l. l. in voce „Mennogezinden”. Zelfs werd aan hunne kerken, weeshuizen enz. „immuniteiten van accijzen en imposten verleend.” Een resolutie van 28 Febr. 1673 wordt vermeld, die hun vrije exercitie van religie en andere voorregten had toegestaan.

²⁾ „Vervolg op de Holl. cons.” II p. 256 sqq.

³⁾ „Censura forensis” III 4.

⁴⁾ Huber „de jure civitatis” e. l.

⁵⁾ „Vervolg op de Holl. cons.” II adv. 61.

rabele getuigenissen," der Staten aan het Kanton Bern, en van Willem III in 1694 aan den Keurvorst van de Paltz, of in de collecte, waartoe ook zij door de Staten in 1672 waren aangezocht, en in de bescherming die de Staten hun hadden verleend, „toen zij door officieren van het land waren geinquieteert ter oorzaak van eenige particuliere gewoonten bij het trouwen," maar dit alles bewijst de onmogelijkheid om hetgeen aan het Rom. regt omtrent de *collegia licita* et *illicita* ontleend was, op geheel andere toestanden over te brengen ¹⁾.

Uit een en ander kan met volle regt worden afgeleid, dat het regt van vereeniging met bijna onbeperkte vrijheid bij onze voorouders erkend werd ²⁾, en dat aan elke

¹⁾ Zoo bragt men de *opificum collegia* (gilden) onder de *collegia tenuiorum*, en verklaarde daardoor hunne vereenigingen wettig. Matthaeus noemt, om de l. l. § 1. D. de coll. et corp., onder de *collegia licita*: „omnia, quae religionis non *periculus* interdictae coeunt, adeo ut Judaeorum quoque collegium licitum sit". Huber l. l. II. sect. 3 cap. 4. meent dat de regten van persoonlijkheid bij de *religiones toleratae* zich slechts tot het „*εἶναι*“ niet tot het „*εἶναι εἶναι*“ uitstrekten.

²⁾ Art. 18 der staatsregeling van 1798 erkende dan ook uitdrukkelijk dit regt, terwijl het met art. 71 zoodanige beperking invoerde, als tijdsomstandigheden en het gebeurde der laatste jaren noodzakelijk hadden gemaakt: de Bosch Kemper „*Handleiding enz.*“ p. 167. Hoe de gedragingen der clubs, inzonderheid der zoogenaamde leesgezelschappen, door het heulen met de Franschen, en het aankweken van onlusten, reeds vóór 1795 Publicatiën der Staten tegen besloten gezelschappen hadden noodig gemaakt, en hoe zelfs de stedelijke regeringen die poogden tegen te gaan; zie Rogge „*Tafereel van de geschiedenis der jongste omwenteling in de Vereen. Nederl.*“, 3e bock en vooral p. 133 sqq.

bestaande vereeniging door een stilzwijgende toekening regtsbevoegdheid gegeven was. Met deze opvatting komt dan ook volkomen overeen hetgeen in het ontwerp van 1816 bepaald werd; art. 972 noemde als regtspersonen de geoorloofde lichamen en inrigtingen, en hield alle voor geoorloofd, zoolang er geene wet tegen bestond.

Onmiskenaar is de invloed van een niet nationaal geest in de latere pogingen tot codificatie. Men kent de redenen, waarom het ontwerp van 1816 niet tot wet verheven werd; zeer ongunstig was, niettegenstaande de verdediging van Reuvens en vooral die van Kemper, de ontvangst van het ontwerp bij de commissie, na de vereeniging van België met onze gewesten, uit de Zuidelijke Nederlanden benoemd. Ten opzichte van den 23sten titel van het eerste boek schrijft de commissie in haar rapport aan den Koning: „Nous proposons l'omission de tous les articles qui composent ce titre; parce qu'il nous semble très inutile d'établir et de développer assez longuement des principes applicables à des corporations, qui, si elles existent, n'ont aucune consistance légale, et dont l'établissement n'est pas consacré par une disposition quelconque de la loi fondamentale. Cette marche irrégulière pourrait avoir l'inconvénient de provoquer des réunions non autorisées, et d'obliger ensuite le gouvernement à prendre des mesures rigoureuses, dont il vaut mieux prévenir l'application.” Welligt vond dit oordeel zijn grond in de artt. 291 sqq. C. P. en in de Fransche leer, die voor alle regtspersonen een bepaalde erkenning eischte. Andere beginselen echter

zegevierden, maar de duidelijke sporen van vreemden invloed vindt men toch in art. 874 van het ontwerp 1820: „Geenerlei vereenigingen of stichtingen zullen immer als zedelijke personen kunnen beschouwd worden, wanneer zij bestaan buiten weten van het bestuur der plaats, alwaar zij gevestigd zijn. In allen geval zullen geene vereenigingen of stichtingen, welke ten doel mogten hebben gemeenschappelijke, staatkundige of godsdienstige bemoeijingen, als zedelijke personen kunnen bestaan, of als zoodanig eenige burgerlijke regten kunnen hebben, zonder uitdrukkelijke goedkeuring van den Koning.”

De ontwerpen van 1816 en 1820 behandelden de leer der rechtspersonen, geheel overeenkomstig de leer der wetenschap, onder de personen ¹⁾, in het eerste boek; uit de antwoorden op de vraagpunten van stellig recht, naar aanleiding van hetgeen in die ontwerpen bepaald was, gesteld, bleek dat men die behandeling wel wenschelijk vond, maar in committé-generaal verlangde de Tweede Kamer het onderwerp bij de materie der verbindtenissen te regelen ²⁾. In het wetboek van 1830,

¹⁾ von Rotteck und Welcker l. l. „Zwischen der Corporation, welche ganz dem Personen- oder Statusrecht angehört, und dem Condominium, welches dem Sachenrecht, und der Societas, welche dem Obligationenrecht angehört, findet in jeder Beziehung die grösste Verschiedenheit aller rechtlichen Verhältnisse statt, eine so grosse wie überhaupt zwischen jenen drei Haupttheilen des Rechts”.

²⁾ Voorduin, „Geschiedenis en Beginselen der Ned. Wetboeken,” V. p. 310.

geheel geschoeid op Fransche leest ¹⁾), vinden wij echter geen titel daaraan gewijd.

Eerst op den 13^{den} Februarij 1833 werd er een voordragt tot regeling van dit onderwerp ²⁾ gedaan; die voordragt bepaalde zich echter tot vereenigingen, en schonk, wederom geheel overeenkomstig hetgeen vroeger hier bestond, regtsbevoegdheid aan alle die geoorloofd waren; als zoodanig werden beschouwd die niet in strijd waren met de wetten of goede zeden ³⁾. Als reden der voordragt werd gewezen op het gevaar, bij onderzanding gebleken, dat men óf op die soorten van vereenigingen bepalingen ging toepassen, die uit haren aard daaraan vreemd waren ⁴⁾), óf wel de leer van het

¹⁾ Hoe weinig dit onderwerp in de wetgevingen geregeld is, en hoe de Saint Joseph op de onze aanteekeut: „les articles 1690 à 1703, qui terminent ce titre (die van maatschap of vennootschap) contiennent des dispositions sur plusieurs espèces de sociétés particulières à la Hollande, et dont la reproduction sortirait de notre plan”, daarover zie Pols l. l. p. 3.

²⁾ De voordragt bestond uit de tegenwoordige artt. 1690, 1697, 1698, 1699 al. 1 en 1700—1702 B. W., terwijl er, eerst op de aanmerkingen der afdeelingen, de overige artikelen, die thans daarmede den 10^{en} titel van het 3^e boek uitmaken, bijgevoegd zijn.

³⁾ Dit zal toch wel de zin zijn van de zonderlinge redactie van art. 1690 B. W. Nevens deze vereenigingen worden ook genoemd die op openbaar gezag ingesteld of erkend zijn; men vindt hier bijna dezelfde indeeling als in de schets van Cras, die na de onderscheiding tusschen publicke en private lichamen, de laatstgenoemde in geotrooijeerde en niet geotrooijeerde, en deze weer in geoorloofde en ongeoorloofde verdeelt.

⁴⁾ Namelijk die van maatschap of van gemeenschap; van daar ook de plaatsing achter den 9^{en} titel, om duidelijk te doen uitkomen, waarin een zedelijk ligchaam in burgerlijke handelingen van een gewone vennootschap of maatschap verschilt.

Rom. regt te baat nam, bij gebrek aan vaderlandsche verordeningen.

Intusschen was het regt van vereeniging, zoo al niet facta dan toch jure bij ons een ander geworden. De C. P. had in de beruchte artt. 291 sqq. een wapen aan de overheid geschonken, dat doodend op dat regt kon inwerken. Op voldingende wijs is door Mr. van Nispen ¹⁾ tegen den heer DuYmaer van Twist ²⁾ betoogd, dat art. 1690 B. W. de kracht der bepalingen van den C. P. niet verbreekt; deze eischen voor hare toepassing „un but de se réunir tous les jours ou à certains jours marqués;” ³⁾ alleen dus, wanneer niet een vergaderen op die wijs plaats heeft, en de vereeniging „sans agrément du gouvernement” niet met de wetten of de goede zeden strijdt, wordt haar door art. 1691 regtsbevoegdheid geschonken ⁴⁾.

Een geheel nieuw stelsel ontstond echter, ten opzichte der regtsbevoegdheid van vereenigingen, na de Grond-

¹⁾ l. l. p. 12 sqq.

²⁾ Zitting der tweede kamer van 16 Mei 1849. „*Bijblad*” p. 477.

³⁾ De wet van 10 April 1854 heeft in Frankrijk alle willekeurige vereenigingen, ook zonder die beperking, strafbaar gesteld. Over het nadeel, dat Frankrijk van de associations ondervond, zie Guizot „*hist. Parlem. de France*” II p. 209 sqq.; De la Harpe „*hist. des sociétés secrètes etc.*” de 1830—1848; Matthien Molé (Moniteur 9 Avril 1834) noemt ze „un corps vivant dans le coeur de la nation, un état dans l'état,” en de liberale Coquerel sprak als zijn meening uit, dat voor Frankrijks waarachtige be-
-angen de bepaling „les clubs sont interdits” voldoende zou zijn.

⁴⁾ Dit is miskend door de Rgtb. te Nijmegen, „*Weekblad*” N°. 738.

wet van 1848. In het 10e art. werd de veel besproken bepaling opgenomen: „Het regt der ingezetenen tot vereeniging en vergadering wordt erkend. De wet regelt en beperkt de uitoefening van dat regt in het belang der openbare orde.” Noch in de vroegere Grondwetten, met uitzondering van de Staatsregeling van 1798, noch in het voorstel der 9 leden van 1844 las men iets van dien aard. Gaan wij de wording van die bepaling na, voor zoover het verhandelde bij de Grondwetsherziening ons die leert kennen, zoo zien wij dat, op het voorbeeld van staatsregelingen in andere landen, met name van die in België, art. 10 als een noodzakelijk corollarium van het beginsel der regtstreeksche verkiezingen beschouwd werd. Bovendien de willekeurige toepassing der artt. 291 sqq. C. P. — treurige erfdeelen van vreemde heerschappij, — tijdens de zoo te regt gelaakte vervolging der afgescheidenen, gaf aanleiding, dat men het regt van vereeniging uitdrukkelijk wilde erkennen; terwijl vrees voor het gebeurde in naburige landen, de wrange vruchten, die, om van andere Staten te zwijgen, Engeland, Duitschland en Frankrijk van een volkomen vrijheid op dit punt, geplukt hadden, redenen genoeg waren, om aan den gewonen wetgever regeling en, zoo noodig, beperking voor te schrijven.

Is het wonder dat de erkenning van dit regt in de Grondwet, ook al werd slechts bevestigd hetgeen *facto* bestond en altijd bestaan had, ¹⁾ in de dagen

¹⁾ Zie „*Memorie van toelichting*” op het ontwerp van 19 Junij 1848.

van 1848, toen ook hier enkele sporen van mogelijk misbruik zich begonnen te vertoonen, met toejuiching van de eene, met angstige vrees van de andere zijde werd ontvangen? Wat behoefde men die erkenning van een regt „dat overal onder de zijden koord te Constantinopel, onder den knoet te Petersburg en onder de Roodhuiden van de Prairiën ¹⁾ door alle tijden heen had bestaan”? Wat was regeling en beperking in ons vaderland noodig, waar men nimmer het regt maar wel het misbruik te vergeefs had gezocht?

Op die regeling, die in tijden van nood beperking zou kunnen worden, werd echter met nadruk, én door de regering, én door de meerderheid in de Staten Generaal, aangedrongen. Daarom bepaalde dan ook het 5e additionele artikel, dat de bij art. 10 bedoelde wet zoo spoedig mogelijk in het leven zou treden. Duidelijk blijkt én uit de gevoerde discussiën, én uit de verklaringen der regering, dat men niet alleen het oog had op politieke vereenigingen, maar op alle, met welk doel ook tot stand gebragt; zoo werd het ook te regt bij de later aangeboden ontwerpen opgevat, en met vuur verdedigd.

Was echter ook de regeling der regtspersoonlijkheid van vereenigingen bedoeld? Met regt mag dit betwijfeld worden. Wel blijkt uit de adressen, die in overgrootte menigte den Vertegenwoordigers op het voor- en nadeel van de voorgedragen bepaling opmerksaam

¹⁾ d' Ablaing van Giessenburg, in de zitting der dubbele kamer „Bijblad” p. 938.

maakten, dat men hieraan dacht; maar die adressen, die van de zijde der Roomsch-Catholijken de bepaling aanprezen, terwijl van andere zijden met ronde woorden vrees aan den dag werd gelegd, dat hierdoor het oprigten van kloosters in de hand zou gewerkt worden ¹⁾, doen vermoeden, dat men meer het oog had op de opheffing van bepalingen, die nog van kracht tegen kloostervereenigingen waren, en waarvan men meende dat de opheffing thans ook jure zou plaats hebben. Aan de regeling der rechtspersoonlijkheid bij dezelfde wet, die in art. 10 bedoeld was, stond echter niets in den weg, en door art. 4 der Grondwet was de wetgever ook niet aan een regeling gebonden, die zoo min mogelijk beperking mogt zijn.

Het ontwerp van wet ²⁾, den 25sten September 1854 den Staten-Generaal aangeboden, was dan ook bestemd

¹⁾ Zie de menigvuldige adressen, ingekomen bij de Staten-Generaal van Junij tot Aug. 1848. („*Bijblad*” p. 328—625 v. a. p. 420, 443, 535), en de redevoeringen van Opperdoes Alcwijn en van Leeuwen in de zitting der tweede kamer 1848/1849 „*Bijblad*” p. 685, 697.

²⁾ Was het te wijten aan de doodelijke voete, die tusschen den toenmaligen Minister van Justitie Donker Curtius en de zedelijke ligchamen, volgens de bewering van Thorbecke (1854/1855 „*Bijblad*” p. 560), bestond, dat het ontwerp ook over rechtspersoonlijkheid handelde? Ook in het door hem voorgedragen, en om het daarin aangenomen preventieve stelsel verworpen, ontwerp van Februarij 1849 vindt men bepalingen daarover opgenomen, men mist ze in het ontwerp van den Minister Nedermeijer van Rosenthal, ingekomen in de zitting der tweede kamer van 3 Dec. 1850, dat na de amendementen van den Heer Poortman, spoorloos is verdwenen. (v. Reede van Outshoorn 1854/1855 „*Bijblad*” p. 543.)

wijzigingen te brengen in het beginsel, door de artt. 1690 en 1691 van het B. W. gehuldigd. Algemeen werd de behoefte aan een verandering in den bestaanden toestand diep gevoeld. Door de heftigste bestrijders van het ontwerp zien wij dan ook onbewimpeld de bepalingen van het B. W. veroordeelen, alleen wilde men verwarring van wetgeving vermijden, en die verwarring zou men bevorderen, indien het gebied van staats- en privaatrecht niet uiteen gehouden werd. Onder hen die meenden, dat de geheele leer der rechtspersonen slechts in het privaatrecht mogt behandeld worden, en dus vreemd moest blijven aan een wet, waarin een staatkundig recht geregeld werd, zien wij in de eerste plaats optreden den heer Thorbecke¹⁾. Zijne meening vooral werd door de regering en door vele leden der Kamer bestreden; toch komt het ons voor, dat een goede orde de regeling niet in die wet had geëischt. Te vergeefs werd tot verdediging daarvan op art. 7 der Grondwet gewezen, dat artikel geldt alleen bij het toekennen van staatsburgerlijke regten, die bij het verleenen der rechtsbevoegdheid geheel buiten toepassing blijven.

De wet, waarin het privaatrecht de regten en verplichtingen regelt van rechtvatbare en tevens rechtsbevoegde wezens, moet in de eerste plaats bepalen wie het op gezag van den Staat, waarbinnen het werkt, als zoodanig beschouwt. En moge nu ook al over de wenschelijkheid van het toekennen der rechtsbevoegdheid

¹⁾ „Bijblad” p. 560 enz.

bij algemeene bepaling of in elk bijzonder geval, door staatsregt en staathuishoudkunde uitspraak gedaan worden, het vindt zijn natuurlijke verklaring daarin, dat de grenzen van publiek en privaatrecht niet altijd zoo scherp zijn afgebakend. Voor het privaatrecht is het, gelijk wij zagen, genoeg dat een wezen rechtsvatbaar is; de Staat eischt waarborgen, dat hem geen nadeel worde toegebracht door het werken van die rechtsvatbare wezens. Ook ons Burgerlijk Wetboek bevat o. a. in de artt. 947 en 1717 bepalingen, die alleen op gronden van staatsbeleid kunnen verdedigd worden, en in datzelfde wetboek vinden wij wel degelijk het beginsel, dat wij hier voorstaan; het verklaart in art. 2 alle menschen, die zich op het grondgebied van den Staat bevinden, bevoegd tot het genot der burgerlijke regten, terwijl in art. 9 A. B. de rechtsbevoegdheid der vreemdelingen, behoudens enkele uitzonderingen, met die der burgers gelijk gesteld wordt.

Wij gaan de voor ons onderwerp zoo hoogst belangrijke discussiën over bovengenoemd ontwerp verder met stilzwijgen voorbij. Dat ontwerp, den 22sten April 1855 (Stbld. N°. 32) tot wet verheven, huldigt het beginsel der constitutio personalis voor vereenigingen, met uitsluiting van die, welke in het Wetboek van Koophandel, onder den naam van vennootschappen en scheepsreederijen, voorkomen. ¹⁾ Voor vereenigingen,

¹⁾ De vermelding der burgerlijke maatschappen of vennootschappen was onnoodig; deze toch verschijnen, qua vereenigingen, niet als rechtsvatbare wezens. Zie boven p. 24. Ten onrechte maakt Mr.

aangegaan voor onbepaalden tijd of voor langer dan 30 jaren wordt een wet vereischt om regtsbevoegdheid te schenken, voor alle anderen is een koninklijk besluit voldoende.

Een naauwkeurige beschouwing en beoordeeling van de wording en werking dezer wet ligt buiten de grenzen van het ons thans voorgestelde doel. In hoeverre de wet aan hare bestemming beantwoordt, blijkt o. a. uit de staatsbladen van af dien tijd, die doen zien dat nog nimmer een wet de regtsbevoegdheid geschonken heeft, zelfs dan niet, wanneer kennelijk de vereeniging voor onbepaalden tijd wordt aangegaan ¹⁾.

van Nierop „*Ned. Jaarb. van R. en W.*” 1846, ten opzichte der regtspersoonlijkheid, geen onderscheid tusschen burgerlijke vennootschappen en die van koophandel, hoewel hij erkent dat de laatste aan die regtspersoonlijkheid meer behoefte hebben.

¹⁾ Zie b. v. het besluit van 28 Mei 1862 (Stbld. No. 57), houdende goedkeuring der statuten van de vereeniging Bethel enz., en erkenning dier vereeniging als regtspersoon. In art. 46 dier statuten lezen wij: „Indien te eeniger tijd, hetgeen God verhoede, de vereeniging niet kan worden in stand gehouden, wordt over de middelen tot hare instandhouding beraadslaagd, en zoo noodig tot de ontbinding besloten.” Verdere artikelen regelen de voorzieningen in dat geval.

Ook aan sommige kloostervereenigingen hebben kon. besluiten regtsbevoegdheid geschonken. Mr. de Bosch Kemper l. l. p. 174 meent, dat dit alleen bij een wet kan geschieden; uit de discussiën over de aangehaalde wet blijkt ook dat men deze op het oog had, toen art. 5 in den zin der kamer veranderd en een wet vereischt werd om de regtspersoonlijkheid te verleenen aan vereenigingen voor onbepaalden tijd. Zie de Kempenaer 1854/1855 Bijblad p. 546 sqq. Wat die kloostervereenigingen aangaat, meenen wij dat, zoolang de veel besproken decreten van 14 Nov. 1811

Sommige vereenigingen van koophandel worden, gelijk wij zagen, door art. 14 van de bepalingen der wet uitgesloten. Wij willen hierbij nog eenige oogenblikken stil staan, en het oog vestigen op de zoozeer betwiste vraag, of die vereenigingen wel ooit als regtspersonen kunnen optreden, een vraag, die naar onze beschouwing, overeenkomt met deze: worden door die vereenigingen regtsvatbare wezens gevormd? De meest verschillende bepalingen kunnen, zooals uit het vroeger gezegde blijkt, de betrekkingen der leden onderling en tot den regtspersoon regelen. De leden zoeken altijd voordeel door het tot stand brengen van een regtsvatbaar wezen; dat voordeel kan ook een geldelijk zijn,') en hierin bestaat slechts het verschil tusschen

en 3 Jan. 1812 niet bepaald zijn afgeschafte (en hiervoor mag men zich toch niet beroepen op de bedoeling des wetgevers, blijkbaar uit discussiën en ministerieele verklaringen in de St. Gen. (zittingen der tweede kamer 1854/1855 „*Bijblad*” p. 596 sqq. en der eerste kamer van 20 April 1855 „*Bijblad*” p. 122 sqq.), zie art. 5 A. B.)), alle kloostervereenigingen, behalve de bij die decreten uitgezonderde vallen onder de artt. 2 en 3 der wet van 22 April 1855, en dus geen grondslag voor den regtspersoon kunnen vormen. Zie over dit belangrijk onderwerp o. a. Mr. Hugonpoth tot den Berenclaauw „*De kloosters in Nederland*”; en Mr. Hubrecht, „*De kloosters in Nederland en de vrijheid van belijdenis*.”

1) Unger, die in zijn „*Oest. Allg. Privatr.*” I p. 330 sqq. de „*juristische Persönlichkeit der Corporation*” op het voorbeeld van Jolly, „*Zeitschr. f. Deutsch. R.* XI p. 319 sqq.” scherp afscheid, van de „*Gesellschaften mit collectiver (formeller) Personeneinheit*” t zoodat de vereenigingen, door handel en associatiegeest in het leven geroepen, door hem genoemd worden, verklaart in „*Krit. Ueb.*” VI p. 173 dat eerst bij het zoeken naar geldelijk voordeel voor

vereenigingen, die in en buiten den handel voorkomen. Zoodra vereenigingen toch, naar buiten optredende, zich door één wil uiteten, en die wil en evenzeer het vermogen, zoo al niet onafhankelijk — hetgeen natuurlijk geen vereischte is — maar dan toch afgescheiden van die der leden verschijnt, kan hare regtsvatbaarheid aan geen redelijken twijfel onderworpen zijn; en dat bij de vennootschap onder firma de vennoten hoofdelijk aansprakelijk zijn, bewijst wel niets hiertegen, die aansprakelijkheid toch moet uit borgtocht verklaard worden ¹⁾.

De aanspraken, die de leden op het vermogen der vereeniging kunnen doen gelden, zijn even natuurlijk als die van derden. De naam Actiengesellschaft doelt reeds op eene actio, die aan de vennoten tegenover den regtspersoon toekomt. Wij kunnen dus de leer, ook bij ons door van Nispen, ²⁾ Pols ³⁾ en zoovele anderen omhelsd, als zou bij de vereenigingen, die in den handel voorkomen, aan geen zelfstandige persoonlijkheid gedacht moeten worden, niet als de ware

de leden, „das Rechtsgebilde der juristischen Person zu seiner prägnantesten Erscheinung kommt“.

¹⁾ Holtius „*Handels- en Zeeregt*“ I p. 173. Ook Cras stelde in zijne schets de leden van private vereenigingen, aansprakelijk voor de schulden dier vereenigingen, maar stemde later Bondt toe dat hierover niets algemeen kon gezegd worden, dan alleen dat de aansprakelijkheid voortvloeit uit en bepaald wordt door de wetten, waarop die lichamen zijn zamengesteld. Zie ook art. 980 in het ontwerp van 1816.

²⁾ l. l. p. 81.

³⁾ l. l. § 20.

aannemen. Wel had van Nispen p. 60 geschreven dat, waar een zedelijk ligchaam, volgens hem de eenige vereeniging met regtspersoonlijkheid bekleed, winstbejag ten doel had, men de uitkeering aan de leden kon beschouwen „als betaling van hetgeen de eene persoon (regtspersoon) krachtens de statutaire overeenkomst aan den anderen persoon (natuurlijken) schuldig is, maar bij de naamlooze vennootschappen denkt hij daaraan niet, en tracht haar wezen door het condominium pro indiviso te verklaren. Maar evenmin als de schuldeischers aanspraak hebben op de goederen van het zedelijk ligchaam, waartoe de schuldenaar behoort, evenmin hebben zij dit op die van de vennootschap; slechts kunnen zij de aanspraken van den vennoot op den regtspersoon doen gelden, omdat die aanspraken tot zijn vermogen behooren.

Tot het wezen van den regtspersoon, hierop kan niet genoeg gelet worden, wanneer een vereeniging als zoodanig voorkomt, behoort niet dat hij de leden moet verdringen, zooals Pfeifer ¹⁾ en de voorstanders zijner leer aannemen, maar alleen dat zijn persoonlijkheid afgescheiden is van die der leden. Ook in het Rom. regt is die door het werkelijk leven zoo weersproken leer niet gegrond; of bleef de grondslag

¹⁾ I. I. § 13. En toch ook Pfeifer I. I. § 27 en Savigny I. I. § 92 nemen verschillende betrekkingen van de leden tegenover de corporatie aan. Zoo die aanspraken in het regt der leden bestaan om een geldswaarde te vorderen, zal dit toch wel een deel van hun vermogen uitmaken.

der societates publicanorum en zoo vele anderen niet even goed een onderlinge band, die aan de leden regt gaf op gemaakte winsten? en bestond het gevormd zijn „ad exemplum reipublicae” wel in iets meer dan in het „habere res communes, arcam communem et actorem s. syndicum?”

Wij willen thans niet treden in een onderzoek, in hoeverre de „Actiengesellschaft” verwant is aan de societates der publicani, waarvan ook aandelen in het verkeer schijnen geweest te zijn ¹⁾, noch in hoeverre ze uit de Genossenschaften ²⁾ van het Germaansche regt te verklaren zijn, maar wel willen wij het oog vestigen op het verkeerde om zich ten opzichte van ons onderwerp al te zeer aan het Rom. regt ³⁾ te binden. Op

¹⁾ Cicero „in Vatic.” c. 12; „Or. pro Rab.” c. 2; Valer. Max. VI. 9. 7.

²⁾ Bluntschli l. l. p. 84; Bescler l. l. § 225. Zie verder Unger „Krit. Ueb.” p. 185 sqq., die de verschillende wijzen opnoemt, waardoor men getracht heeft ze te verklaren, aan de mogelijkheid waarvan Brackenhöft twijfelt, omdat hij meent dat ze geheel op anomalien berust. De oorsprong dezer rechtspersonen schijnt in Italië gezocht te moeten worden, waar ze aan de behoeften van den handel hun ontstaan dankten, zie Salkowski l. l. p. 55. Fitting in „Krit. Viertelj.” I p. 580 keurt de gemaakte onderscheiding in „eigentliche” en „uneigentliche juristische Personen”, naarmate ze een zelfstandig of niet zelfstandig doel hebben, goed; tot de „uneigentliche” worden dan de „Actiengesellschaften” gebracht. Maar hebben dan andere corporaties een doel afgeschieden van dat der leden? zijn ze niet alle vormen, waarin de mensch zoekt te verkrijgen, hetgeen hem wenschelijk is?

³⁾ Over de toepassing van het Rom. regt in onze wetgeving zijn de woorden van Cras te behartigen: „en gelijk de Romeinsche wet

de groote klove tusschen de universitas en societas der Romeinen wezen wij reeds, maar handel en associatiegeest heeft die klove met de meest verschillende verschijningen opgevuld, en gaan wij de velerlei vormen na, waarin voor het tegenwoordig regt het inwendig leven der corporaties zich vertoont, zoo zien wij terstond de gevolgen van het verschil tusschen de Romeinsche en Germaansche regtsbeschouwing. Bij de Romeinen stond het begrip van Staat veel hooger dan bij de Germanen; aan den Staat dankten de afhankelijke gemeenten haar ontstaan. Had men bij den Staat het eerst de behoefte gevoeld tot ontwikkeling van de leer van den rechtspersoon, wat was natuurlijker dan dat men de onafhankelijke gemeenten en de vereenigingen, die men als rechtspersonen zag optreden, „ad exemplum rei publicae” gevormd beschouwde? Van daar welligt de zucht naar eenheid, waarin het individu geheel opgaat, die in de universitas bij de Romeinen spreekt, ontstaan doordien hetgeen slechts van publiekrechtelijke corporaties gold op alle anderen werd overgebracht. Bij de Germanen daarentegen, in wier volkskarakter zulk een groote zucht tot vereeniging lag, ontwikkelen zich de gemeenten zelfstandig; het denkbeeld „Gesamtschaft, Genossenschaft,” dat zelfs in den naam „Gemeinde” spreekt, treedt meer op den voorgrond. ¹⁾ Zoo zien wij in ons oud

gevers voor zoovele eeuwen de bijzondere omstandigheden van onzen tijd en de behoeften van het Bataafsche volk niet konden voorzien, zoo is het zeker dat het Rom. regt voor dit volk geen volledige wetgeving kan zijn.”

¹⁾ Bluntschli l. l. § 35—40, waar hij een beschrijving der

regt zelfs het beginsel, dat bij den rechtspersoon moet voorzitten, dat de schulden eener vereeniging steeds van die der leden zijn te onderscheiden, ¹⁾ eerst laat gehuldigd; dikwijls worden enkele personen veroordeeld en zelfs gegijzeld voor schulden van steden, goederen van kloosters in beslag genomen wegens delicten van monniken ²⁾.

Datgene wat op algemeene rechtsbeginselen steunt, moet natuurlijk op alle rechtspersonen van toepassing zijn; datgene echter, wat in het Rom. regt alleen op publiekrechtelijke corporaties betrekking had of daaruit was afgeleid, mag niet op alle anderen worden overgebracht, met name niet op de vereenigingen, in den handel ontstaan, zoo geheel onbekend aan het Romeinsche regt.

Uit het hier gezegde blijkt, dat wij de rechtsvatbaar-

verschillende rechtspersonen geeft, en die van het Germ. en Rom. regt tegenover elkander stelt.

¹⁾ l. 7. § 1 D. „quod cuj. un. (IV. 3); Seneca VI de Benef. c. 20.

²⁾ In 1424 werd door Philips van Bourgondië aan de inwoners van Dordrecht het privilegie gegeven: „om niet gearresteerd te worden voor stads schulden.” En men denke niet dat slechts in dien tijd zulk een inzicht heerschen kon; nog in 1730 moest de Hooge Raad tusschen beiden komen om ontslag te verleenen aan den burgemeester van Harderwijk, voor schulden der stad gegijzeld. Zie ook vele voorbeelden hiervan uit de Holl. rechtspraktijk bij Bynkershoek „*Quaest. juris publici*” II. 13. Over een arrest van het hof van Holland in dien zin, dat met het gevoelen van vele rechtsgelcerden overeenkwam, sprekende, zegt hij: „sed plures, quae contradicant, auctoritates possem adducere, si non nausearem ad sterquilinia doctorum, sine solida ratione juris id de quo agitur vel agentium vel negantium.

heid der verschillende maatschappijen van koophandel erkennende ¹⁾ de vraag naar regtsbevoegdheid geheel doen afhangen van positieve wetsbepalingen. Ons wetboek van Kh., als uitdrukking van hetgeen in ons oud regt altijd stilzwijgend had bestaan, ²⁾ schenkt ze, hoewel aan voorwaarden gebonden, in een reeks van artikelen met zoovele woorden aan vennootschappen van koophandel ³⁾, terwijl voor andere vereenigingen, die als regtsvatbare wezens verschijnen, de algemeene regel van het B. W. geldt. ⁴⁾ Art. 14 der wet van 22 April 1855 laat dezen toestand voor vennootschappen en scheepsreederijen bestaan, ⁵⁾ terwijl andere maatschappijen niet

¹⁾ Mr. v. Nierop, „Naamlooze vennootschappen, een woord over het Staattoezigt” wijst er op, hoe de regtspersoonlijkheid o. a. der naamlooze vennootschappen thans wel vaststaat, en herinnert aan hoe groote miskennenng zijn bewering daaromtrent in 1846 heeft blootgestaan; zie „Ned. Jaarb. van R. en W.” 1846, waarin hij vennootschappen en zedelijke lichamen als species van het genus „persona moralis” beschouwt. Mr. Kist in de „*Themis*” 1855 p. 206—226 ziet in vennootschappen van koophandel slechts een samenstel van twee overeenkomsten, van maatschap en lastgeving, en verklaart ze uit de societas en institores van het Rom. regt.

²⁾ Barels, „*Advysen over den Koophandel en Zeevaart*” II. p. 247. v. Limburg Stirum „*Iets over de naamlooze maatschappijen*” p. 2. Ook in de schets van Cras komen zij als regtspersonen voor.

³⁾ v. Hall, „*Handl.*” p. 124. Holtius l. l. p. 102 en p. 132; ten onregte werd dus, in het voorloopig verslag der commissie van rapporteurs over het ontwerp tot uitbreiding van art. 14 der wet van 22 April 1855 enz., den 25sten Nov. 1865 aangeboden, gezegd dat alleen door den Heer v. Nierop de regtspersoonlijkheid der vennootschappen was geleerd.

⁴⁾ Art. 1. Wetb. van Kh.

⁵⁾ Minder juist is dus het oordeel der rapporteurs over genoemd

worden genoemd, en dus ook niet tot de vereenigingen behooren, door dat artikel van de bepalingen der wet uitgesloten. De regering heeft deze echter altijd daaronder begrepen en in de praktijk scheen dit geen zwaarigheid te ondervinden, totdat onlangs in foro juris door ons hoogste regterlijk collegie in anderen zin beslist werd ¹⁾. Het arrest van den H. R. vindt voorzeker zijn grond en regtvaardiging in de stellige bepalingen onzer wetgeving. Als wettige, d. i. niet ongeoorloofde ²⁾ vereenigingen mogen die maatschappijen bestaan, als regtspersonen erkent de wet ze niet ³⁾. Door de bestrijders van dit arrest is de toepassing van art. 5 (wet 1855) betwist, omdat de Grondwet en de tot hare uitvoering tot stand gebragte wet slechts de vereenigingen bedoelen, die als universitates personarum in regtskundigen zin kunnen optreden, en bepalingen voor deze, wier eigenaardig

ontwerp dat ook bij uitbreiding van art. 14 de wederkeerige verzekerings- of waarborgmaatschappijen geen aanspraak zouden hebben op regtspersoonlijkheid; art. 1690 B. W. blijft dan op die maatschappijen van toepassing.

¹⁾ „*Weekblad van het regt*” N°. 2736. De H. R. schijnt ook de naamlooze vennootschappen, voor het verkrijgen der regtsbevoegdheid aan art. 5 der wet van 1855 te onderwerpen. De onjuistheid daarvan valt, na het gezegde, ligt in te zien.

²⁾ De Memorie van toelichting op het reeds genoemde ontwerp bestrijdt den goeden grond van een wettig bestaan dier vereenigingen zonder regtspersoonlijkheid; het aannemen daarvan is toch overeenkomstig met stellige wetsbepalingen.

³⁾ Art. 286 Kh. behelst niet een erkenning der regtsbevoegdheid van onderlinge waarborgmaatschappijen, maar verklaart alleen de bepalingen van titel 9 Boek I niet op deze van toepassing; zie conclusie van het O. M. bij genoemd arrest.

kenmerk bestaat in eigen doel en afzonderlijk van dat der deelgenooten afgescheiden belang, volstrekt niets te maken hebben met die vereenigingen, die als derde soort van rechtspersonen tusschen universitates personarum en rerum in de wetenschap beschouwd worden, namelijk de vereenigingen van den handel enz.

Uit het vroeger gezegde blijkt reeds, hoe weinig gewigt deze redenering in de schaal legt; bovendien de bedoeling der wetgevers ¹⁾ moge in art. 14 alle vereenigingen uitgezonderd hebben, het artikel, en daarop slechts komt het aan, doet dit niet. Met regt volhardde de regering dan ook niet bij hare opvatting, maar zocht, door het indienen van het reeds aangehaalde wetsontwerp, art. 14 met die bedoeling in overeenstemming te brengen. Uit de ontvangst, aan dit ontwerp in de Staten Generaal te beurt gevallen, blijkt, dat men in het algemeen gunstig gestemd blijft voor het door de wet van 22 April 1855 gehuldigd beginsel der constitutio personalis, en zoo voor de vereenigingen van koophandel een ander beginsel vereischt wordt, liever een geheele herziening onzer wetgeving op dit punt wenscht.

Wat de andere hoofdsoort der rechtspersonen betreft, waarvan de grondslag door een vereeniging van zaken gevormd wordt, het is niet de geringste grief ²⁾ tegen

¹⁾ Zooals blijkt uit de discussiën.

²⁾ Mr. J. A. Fruin, „*Oratio de privati juris nostri codicibus assidue corrigendis et supplendis*” p. 14 en 15.

onze wetgeving, dat ze de leer der stichtingen bijna geheel over het hoofd heeft gezien, en dat in een land als het onze, waar ten allen tijde die rechtspersonen zoo talrijk waren, en met de ontwerpen 1816 en 1820 als voorbeelden voor oogen. Waaraan die verregeaande onachtzaamheid toe te schrijven? De reden ligt niet ver. De wetgever van 1838 had dikwijls meer het oog op de wetgeving eener vreemde natie, dan op den toestand van het volk, dat juist van die vreemde wetten wilde bevrijd worden. De Code Civil, die op dit punt gevolgd werd, zweeg bijna geheel van stichtingen, omdat, zooals we zagen ¹⁾, de omwenteling in Frankrijk een geheel andere orde van zaken in het leven had geroepen, en staatsinrigtingen de bijzondere stichtingen hadden vervangen. Daarom ook spreken de artt. 947, 1717, 1889 en 1991, waarin alleen over stichtingen in ons B. W. gehandeld wordt, slechts van openbare instellingen, godsdienstige gestichten, kerken en armeninrigtingen. Door deze artikelen wordt dus de rechtsbevoegdheid van zoodanige instellingen erkend, maar onmogelijk kan men met Pols ²⁾ die bepalingen tot alle uitstreken en daardoor de rechtspersoonlijkheid der stichtingen boven allen twijfel verheven stellen ³⁾.

¹⁾ pag. 46.

²⁾ l. l. p. 61.

³⁾ Mr. Olivier „*Themis*” 1844 p. 110, schrijft dan ook dat de wetgever aan stichtingen inderdaad een juridisch leven ontzeegt. Dat art. 7 der wet van 28 Junij 1854, tot regeling van het armenbestuur, het pleit beslecht, en de rechtsbevoegdheid der op te rigten stichtingen ad pias causas erkent, zoo ze zich aan de daar be-

Dat gevoelen wordt ook niet door de artt. 4 en 874 B. Rv. geregvaardigd; ook al hebben die artikelen het oog op stichtingen in den meest ruimen zin, ze kunnen immers dan slechts alleen die als rechtspersonen bestaan bedoelen.

Onder den 10^{den} titel van het derde boek ¹⁾ kunnen stichtingen ook niet gebragt worden. Op heldere en onbetwistbare wijs stelde dit reeds Mr. van Nispen ²⁾ in het licht. Moeten nu bij het zwijgen der wetten — welk zwijgen na 1838 nog niet verbroken werd — algemeene rechtsbeginselen ons rigtsnoer zijn? Het ligt voor de hand deze vraag toestemmend te beantwoorden, en welligt is het daaraan toe te schrijven dat, tot het verkrijgen der rechtsbevoegdheid voor stichtingen, men toevlugt ziet nemen tot de wet van 22 April 1855, en koninklijke besluiten ook stichtingen als rechtspersonen erkennen. Maar art. 4 der Grondwet zegt duidelijk dat slechts een wet de uitoefening der burgerlijke regten kan bepalen; wel degelijk is dus, zoolang geen wet bepaalde regels voorschrijft, een daad der wetgevende magt noodig om stichtingen, die als rechtsvatbare wezens verschijnen, met rechtsbevoegdheid te bekleeden.

paalde voorwaarden houden (Themis 1857. p. 302) kan niet aangenomen worden. Al. 5 van dat art. houdt alleen de rechtsbevoegdheid dier stichtingen in suspenso, zoo niet aan die voorwaarden voldaan is, maar laat geheel in het midden hoe die rechtsbevoegdheid geschonken wordt.

¹⁾ Zooals Mr. Opzoomer l.l. ad art. 1655 en vele anderen hebben beweerd.

²⁾ l. l. p. 42 sqq.

Na de rechtspersonen in hun wezen en ontstaan te hebben beschouwd, willen wij tot meerdere duidelijkheid, op de verschillende soorten wijzen, die zich aan ons voordoen. Iedere eigenschap of ieder stel van eigenschappen kan de grond van een verdeling of groepering zijn ¹⁾. Dit geldt bij elke indeeling en ook hier. Sommige eigenschappen hebben zulk een invloed op het wezen der dingen, dat als van zelf en te allen tijd daarnaar een indeeling plaats heeft. Slechts, wanneer bij het maken van onderverdelingen, dergelijke hoofdeigenschappen niet meer op den voorgrond treden, heerscht verscheidenheid van inzicht, naarmate men op verschillende eigenschappen let en de een of andere als punt van uitgang aanneemt. Met het oog op oorzaak en grondslag kan de hoofdverdeling, met het oog op doel en inwendig leven, de onderverdeling der rechtspersonen plaats hebben.

Wat de oorzaak betreft, wij zagen rechtsvatbare wezens ontstaan, geheel volgens de willekeur van particulieren, andere door werkzaamheid van den Staat; we onderscheiden dus private en publieke rechtspersonen. ²⁾ Ten opzichte van den grondslag, de lichamelijke verschijning, waarin het leven van den rechtspersoon zich

¹⁾ Mr. Opzoomer, „*Het wezen der kennis*” p. 98.

²⁾ Natuurlijk kan geen rechtspersoon bestaan zonder zelfstandigen wil. Men moet dus altijd onderzoeken of een wil bestaat, afgescheiden van den wil van den Staat, ook al is diens toezigt niet uitgesloten; anders zou men al ligt een deel van het Staatsvermogen, dat aan een bijzondere administratie onderworpen is, een bestaan als rechtspersoon toekennen.

openbaart, wij zagen dit gevormd of door een vereeniging van personen of door een vereeniging van zaken; naarmate van dit verschil in grondslag verschijnen corporaties of stichtingen.

De meest uiteenlopende doeleinden kunnen door stichtingen, die aan den wil van particulieren haar ontstaan danken, beoogd worden. Meestal echter zal de wil des stichters zich wel rigten op ontwikkeling van godsdienst, op weldadigheid, op beschaving en veredeling van geest en hart. Bij de scheiding tusschen Kerk en Staat zal verschil in doel wel geen verschil in regeling ten gevolge hebben.

Ook de wil der leden, die de corporatie in het leven roept, kan geleid worden door verschillende drijfveeren. De corporatie beoogt of geldelijke of onstoffelijke voordeelen der leden. In het eerste geval staat het vermogen, in het laatste de persoon der leden op den voorgrond; in het eerste geval zal het lidmaatschap wel met het vermogen overgaan, ¹⁾ in het laatste met den persoon staan of vallen. Dat schakeeringen in ontelbare menigte voorkomen, zal wel geen betoog behoeven. Een groote verscheidenheid zal b. v. heerschen, naarmate bij het ophouden van het lidmaatschap de „*actio communi dividundo*” aan hem die uitreedt, al of niet toekomt. Zoo zullen ook, indien de regtspersoon

¹⁾ Men denke niet alleen aan het geval, dat dit door erfopvolging geschiedt, maar ook, wanneer aanspraken op de winsten en het vermogen eener maatschappij of vennootschap aan anderen worden overgedragen.

geldelijke voordeelen door daden van koophandel zoekt, evenals bij natuurlijke personen, bijzondere bepalingen de betrekkingen daardoor ontstaan moeten regelen.

Slaan wij, het hier gezegde in het oog houdende, de verschillende vereenigingen ¹⁾ gade, die als regtspersonen optreden, zoo zien wij:

1°. Burgerregtelijke vereenigingen, en die zijn aangegaan om daden van koophandel te plegen;

2°. Vereenigingen, waarbij onstoffelijke voordeelen beoogd worden (societeiten, leesgezelschappen, matigheidsgenootschappen en alle, die thans onder den naam van zedelijke lichamen bekend zijn);

3°. Die, nevens dat doel, ook geldelijke voordeelen afwerpen (spaarbanken enz.);

4°. Die alleen geldelijke voordeelen zoeken te bereikē (naamlooze vennootschappen en een menigte andere maatschappijen);

5°. Die voor de leden altijd de *actio communi dividundo* toelaten (vennootschappen onder firma).

Wij gaan thans over tot het beschouwen welke gevolgen de toekenning der regtsbevoegdheid voor het regtsvatbaar wezen heeft. De regtspersoonlijkheid beperkt zich tot het privaatrecht, dat de vermogens- en familiebetrekkingen der regtssubjecten regelt. Van de laatste kan bij regtspersonen natuurlijk geen sprake

¹⁾ Door de uitdrukking „Vereeniging” bedoelen wij natuurlijk die, welke als regtsvatbaar wezen is gevormd.

zijn; familiebetrekkingen danken haar ontstaan aan het huwelijk, waarvan het begrip bij den rechtspersoon buiten alle toepassing blijft. De voortplanting moge niet uitsluitend het doel zijn van het huwelijk, zijn wezen bepaalt zich geheel en al tot natuurlijke personen, door wier vereeniging het eene geslacht het andere aanvult ¹⁾. Bijna alle schrijvers beperken dan ook de rechtsbevoegdheid van den rechtspersoon tot het vermogen. Bluntschli ²⁾ echter, hoewel erkennende dat dit wel het meest gewone geval zal zijn, omdat familie door „Geschlecht” en „Blutzusammenhang” geboren wordt, meent toch dat Savigny te ver gaat, waar hij den rechtspersoon elke familiebetrekking ontzegt. Hij wijst op voogdijschap, dat, als familierecht, bij uitzondering aan den rechtspersoon is toegekend, zooals aan de familie en aan den Staat. Dat de familie, volgens onze beschouwing, geen rechtspersoon is, behoeft na het vroeger gezegde geen betoog; en ten opzichte van den Staat maakt Bluntschli zich aan een begripsverwarring schuldig door hem te beschouwen in zijn publiekrechtelijke hoedanigheid, wat bij deze vraag vreemd is. De Staat zorgt voor al zijn burgers, en vooral voor hen, die niet voor zichzelf zorgen kunnen; voogdij is dus niet, evenals in het oude Romeinsche recht, als een familierecht, maar als

¹⁾ Mr. Opzoomer ad art. 84. — „Nuptiae sunt conjunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani juris communicatio.” Modestinus Lib. 1 Reg.

²⁾ I. l. § 33. In § 42 tracht hij aan te toonen, hoe dit in het Germ. recht was erkend.

een Staatspligt te beschouwen. Komt dus, zooals ook bij ons uit art. 421 B. W. blijkt, soms voorgedij, namens een regtspersoon uitgeoefend, voor, zoo mag men vragen, of de Staat, die regtsbevoegdheid verleent, hieraan ook niet verplichtingen als voorwaarden mag verbinden.

De bevoegdheid van den regtspersoon omvat hetgeen het Rom. regt de *jura commercii* ¹⁾ noemde. Het verkrijgen en overdragen van eigendom, het optreden in regten als schuldeischer en schuldenaar, het hebben van *jura in re aliena*, kortom alle betrekkingen, die met een algemeenen naam vermogensregten genoemd worden, verschiijnen als zoovele gevolgen der regts-persoonlijkheid.

Maar kunnen regtspersonen geheel op dezelfde wijs eigendom verkrijgen, als de natuurlijke? Is erfopvolging ook bij hen toegelaten? In het Rom. regt werd die eerst laat aan regtspersonen toegekend. Savigny ²⁾ voert als grond hiervan aan, dat het verkrijgen door erfopvolging, behalve van verwanten, iets zoo toevalligs

¹⁾ Savigny l. l. 85, wijst op de kunstmatige uitbreiding der familie, en hoe die, welke haar grond vindt in vermogensregten, ook op den regtspersoon invloed heeft. Puchta, „*Kl. Civ. Schriften*” p. 501 noemt het te regt even ongerijmd om, wanneer van de adoptie door een stad gesproken wordt, aan een werkelijke adoptie te denken, als bij de plegtigheid van de republiek Venetië met de zee aan een huwelijk. Geheel icts anders toch is het, wanneer een gemeente bijzondere fondsen, aan een stichting verbonden, of hare eigene gelden voor het belang der inwoners be-steedt.

²⁾ l. l. § 93.

is, dat er geen behoefte bestond dit bij rechtspersonen toe te laten; dat bovendien een persoonlijk willen bij rechtspersonen ondenkbaar is, en daarom Ulpianus¹⁾ hun met reden deze wijs van eigendomsverkrijging ontzegt. Wij meenen een anderen grond te moeten aannemen, waarom nog onder het Justin. regt als regel gold dat rechtspersonen onbevoegd zijn als erfgenamen op te treden,²⁾ tenzij het hun bepaald vergund was, zooals aan de municipia door Keizer Leo³⁾ (A^o. 469), en vinden dien in de eigenaardige vormen van het Rom. regt. „Nec municipia” dus luidt het, nec municipes heredes institui possunt, quoniam incertum corpus est, et neque cernere universi, neque pro herede gerere possunt, ut heredes fiant”; de municipes konden niet, omdat ze incertae personae waren, de municipia niet, voordat men de personen „quibus summa reipublicae commissa est”, als organen van hun wil had erkend. Ook voor legaten gold hetzelfde, om § 24 Inst. de legatis, op welke plaats Savigny⁴⁾ niet schijnt gelet te hebben. Slechts uit den eigenaardigen stand van den populus Romanus verklaart Savigny de legaten, die reeds vroegtijdig daaraan gemaakt werden. Welligt is het beter met Dirksen, wiens gevoelen door Savigny bestreden wordt, aan te

¹⁾ Regul. XXII § 5.

²⁾ Puchta „Kz. C. S.” p. 504. Zie e. 8 C. de hered. inst. (VI. 24.) „Collegium, si nullo speciali privilegio subnixum sit, hereditatem capere non posse dubium non est”.

³⁾ L. 12 C. de her. inst. (VI. 24.)

⁴⁾ l. l. § 93.

nemen, dat, evenals bij het tot erfgenaam stellen van den Rom. Staat door vreemde Koningen, hier de regelen van het jus gentium die van het jus civile verdrongen.

Hoe het zij, slechts langzamerhand zien wij de natuur van den rechtspersoon in het Rom. regt erkend, ook in de bevoegdheid om erfenissen en legaten te ontvangen; ¹⁾ maar die erkenning was een groote schrede voorwaarts in het goed begrip van den rechtspersoon. Welke gronden kunnen ook voor het privaatrecht bestaan om, waar aan de eene zijde een wil erkend wordt om goederen te verkrijgen en aan de andere het regt om over die goederen te beschikken, het regt tot die verkrijging te ontzeggen? Alleen kunnen gronden van Staatsbelang ook hier dat ontzeggen of beperken gebiedend voorschrijven, aan welken eisch in vele wetgevingen, en ten deele ook bij ons door art. 947 B. W., voldaan wordt.

Een erfopvolging ab intestato, komt bij de rechtspersonen natuurlijk niet voor, dan zoover hun dit bij privilegie is toegestaan; hiervan vindt men ook sporen in onze republiek, waar octrooijen aan verschillende stichtingen de bevoegdheid verleenen om van hare alumni te erven. ²⁾ Slechts daar, waar die erfopvolging niet altijd het gevolg behoefde te zijn van bloedverwantschap, waar ze zich, zooals te Rome,

¹⁾ Zie Savigny I. I. § 93; Pfeifer I. I. § 39; Puchta „*Civ. Schr.*” p. 504; en Keller I. I. § 37 met de daar aangehaalde leges.

²⁾ v. Zurek I. I. voce „*Waes- of Godshuizen*,” v. d. Keessel „*Theses selectae*” Thes. 284.

ook aan het patronaat knoopte, moesten, toen het patronaat voor rechtspersonen toegankelijk was, ook de daaraan vastgemaakte regten volgen.

Bij het einde van den natuurlijke persoon rijst de vraag op naar de toekomst van zijn vermogen. Ook bij den rechtspersoon komt die te pas; ook deze heeft een einde; een eeuwigdurend bestaan behoort volstrekt niet tot zijn wezen. Dit beginsel, nog miskend in het Preuss. Landrecht ¹⁾, dat voor een corporatie een verbinding „zu einem fortdauernden gemeinnützigen Zwecke” eischt, staat thans wel onder allen vast ²⁾. Zoodra rechtvatbaarheid ontbreekt, of rechtsbevoegdheid ontnomen wordt, is het einde van den rechtspersoon daar.

De Staat, die alleen rechtsbevoegdheid schenkt, kan die natuurlijk ook alleen ontnemen. De rechtsbevoegdheid, aan het nakomen van zekere voorwaarden verbonden, vervalt, zoo deze niet worden nagekomen; de beoordeeling daarvan kan aan de regterlijke magt worden opgedragen.

Rechtvatbaarheid houdt op te bestaan, wanneer de grondslag van den rechtspersoon wegvalt. Bij een stichting hield de daarin gelegde wil het vermogen te zamen; waar dus het vermogen ³⁾ of door veranderde

¹⁾ II. 6. § 25. Zie ook de definitie bij Vos („*Spec. jur. inaug. quo quaeritur utrum universitas delicta admittere atque puniri possit nec ne*”, Groningen 1837.) „*Universitas est consociatio hominum ad finem aliquem communem non transeuntem attingendum, in perpetuum inita, etc.*”

²⁾ Pfeifer l. l. § 12.

³⁾ De stichter kan ook slechts voor een tijd dat vermogen aan een bestemming hebben toegewijd.

omstandigheden de bestemming ontbreekt, is de stichting te niet gegaan.

Op de vraag wanneer de grondslag bij een vereeniging wegvalt, luidt natuurlijk het antwoord: wanneer het vereenigd zijn ophoudt, wanneer de band wordt losgemaakt, die meerdere personen tot eenheid vormde. Op het voorbeeld van Savigny¹⁾ is echter beweerd dat ook, bij het ontbreken der leden, een corporatie kan voortbestaan, indien een „dauender Zweck von öffentlichem Interesse” ten grondslag ligt; maar reeds Pfeifer²⁾ toonde aan, hoe noch die redenering, noch het door Savigny bijgebragte voorbeeld van een stad, die door pest geheel uitsterft, hetgeen hij zelf geschreven had, kon omver werpen, dat het begrip eener corporatie meerderheid van personen vordert. Wel kan de Staat de goederen eener stad niet tot zich nemen, maar aan een vereeniging van andere personen, die zich later op dezelfde plaats vestigen, schenken; altijd is het echter een nieuwe corporatie, die zich aldus vormt. Onze wetgever huldigde in art. 1699 B. W. een ander beginsel, en laat den op openbaar gezag ingestelden

¹⁾ I. I. § 89. Zie ook Windscheid I. I. § 61; Bluntschli I. I. § 43 laat het slechts bij uitzondering toe: „Nur ausnahmsweise ist es denkbar dass der Staat, in der Voraussicht baldiger Erneuerung von Mitgliedern, somit einer möglichen Restauration, einstweilen noch die Corporation von öffentlichem Werthe als fortbestehend schützt und erhält. Fällt aber jene Aussicht weg, so kann der Staat vielleicht eine neue juristische Person an der Stelle der untergegangenen Corporation gründen, das Leben dieser aber nicht bewahren”.

²⁾ I. I. § 40.

regtspersoon, ook bij den dood of den afstand van alle leden, bestaan, Pols¹⁾ wijst op het ongerijmde dezer bepaling, die noch in het Rom. regt, noch in het Preuss. Landrecht, noch in de ontwerpen van 1816 en 1820 gevonden wordt. Had onze wetgever vergeten hoe hij zelf in art. 1690 B. W. een vereeniging van personen gevorderd had, of meende hij hier toepassing te geven aan den Rom. regtsregcl: „*quae semel utiliter constituta sunt, durant, licet ille casus exstiterit, a quo initium capere non potuerunt,*”²⁾ niet gedachtig dat die regtsregels meestal met het oog op bijzondere gevallen geschreven zijn? Wij zouden eerder geneigd zijn te meenen dat geen heldere voorstelling der zaak den wetgever hier leidde. De geheele behandeling van de leer der regtspersonen in ons Burg. Wetboek regtvaardigt onze meening. Wat zouden wij anders moeten denken van art. 1700, dat, volgens de memorie van toelichting³⁾, ook een op privaatgezag steunende vereeniging ten eeuwigen dage zou laten voortbestaan, ook zonder leden!

Zijn door een daad van het Staatsbestuur personen, die in een bepaalden toestand verkeerden, vereenigd, zoo kan natuurlijk alleen de Staatswil dien band verbreken, hun wil kan dit niet; maar wel kan door hun wil een einde gemaakt worden aan dien toestand⁴⁾,

¹⁾ l. l. p. 82.

²⁾ l. 85 D. de R. J. (L 17.)

³⁾ Voorduin l. l. V. p. 315. Zie ook v. Nispen, l. l. p. 75 sqq.

⁴⁾ b.v. zoo de leden eener gemeente verhuizen. Zie Wet van 16 Dec. 1858 („*Stbl.*” N°. 84), „houdende maatregelen tot ont-

en doen allen dit, zoo ontbreekt het vereenigd zijn.

Is een vereeniging op overeenkomst gegrond, zoo is een „in contrarium agere¹⁾” noodig; meestal evenwel zal bij de overeenkomst zelve, de grondwet der vereeniging, reeds een tijd bepaald of de wijze geregeld zijn hoe de ontbinding zal plaats hebben. Zoo de statuten niets bepalen, of de aard der vereeniging het niet anders medebrengt, zal eenstemmigheid gevorderd worden; immers de minderheid kan altijd de corporatie voortzetten.

Op dit gebied heeft een groote strijd de rechtsgeleerden verdeeld gehouden. Zij, die een denkbeeldig, door het scheppingsvermogen van den Staat voortgebracht, wezen tot persoon hadden verheven, kenden aan de leden der vereeniging de bevoegdheid niet toe proprio Marte een einde aan diens leven te maken. Pfeifer het gevoelen van Mühlenbruch (*Lehrb. der Pand.* § 197), Göschen (*Vorl.* § 65) en Maurenbrecher (*Lehrb.* § 160) bestrijdende, geeft als eenig redmiddel om tusschenkomst van den Staat te ontgaan, aan de leden den raad allen hun lidmaatschap op te geven. Unger²⁾ ziet juist in dezen strijd een der redenen waarom men de „Actiengesellschaften” en hedendaagsche vereenigingen niet onder de

ruining van het eiland Schokland,” en het Kon. Besluit van 4 Julij 1859 („*Stbl.*” N°. 76) tot uitvoering dezer Wet, behelzende de opheffing der gemeente Schokland.

¹⁾ l. 35. l. 100 D. de R. J. (L. 17.)

²⁾ „*Kr. Ueb.*” p. 176 sqq.

regtspersonen wil tellen, en toont aan, hoe reeds in het Rom. regt¹⁾ de sporen eener andere opvatting gevonden worden; ook Mr. van Nispen²⁾ bestreed de gronden, waarmede Puchta en anderen hunne leer trachten te verdedigen.

Met het oog op het door ons aangegeven verschil tusschen regtswatbaarheid en regtsbevoegdheid, valt het ook niet moeilijk het valsche dier leer in te zien. Waar regtswatbaarheid, en die hangt van de leden af, ontbreekt, daar is aan geen regtsbevoegdheid, en dus ook aan geen regtspersoonlijkheid, meer te denken.

Maar ook zonder den wil der leden kan de regtswatbaarheid eener private vereeniging ophouden te bestaan, namelijk door den dood of door een langzaam uittreden der leden³⁾. Zoodra slechts één persoon over is, heeft het doodsuur voor den regtspersoon, die een meerderheid van personen tot voortbrenging van zijn wil eischt, geslagen. Bijna alle schrijvers zijn het eens, dat de l. 7 § 2 D. quod cuj. un. (III 4.)⁴⁾ een uit-

¹⁾ l. 59 pr. D. pro socio (XVII. 2.)

²⁾ l. l. p. 73.

³⁾ Het is dan ook wel de wil der leden, die het leven van den regtspersoon afsnijdt, maar geen wil, die door alle leden eodem tempore geuit wordt.

⁴⁾ „Sed si universitas ad unum redit, magis admittitur posse eum convenire et conveniri, quam jus omnium in unum reciderit et stet nomen universitatis”. Puchta („*Ar. Civ. Schr.*” p. 516) ziet hierin echter niet een uitzondering, maar een bloot gevolg van de natuur der corporatie: „sie besteht genau genommen nicht bloss aus den Gliedern, die gleichzeitig, sondern aus allen denen welche successiv sie gebildet haben. Daher würde, wenn eine Corporation

zondering geeft, berustende op de *utilitas publica*, niet op de *ratio juris*; — het „*magis admittitur*” laat hier geen twijfel.

Wat wordt nu bij het einde van den rechtspersoon van zijn vermogen? Aan den Staat valt het natuurlijk toe, zoo de rechtspersoon aan hem én rechtvatbaarheid én rechtsbevoegdheid verschuldigd is. De Staat had toch slechts goederen uit zijn vermogen afgescheiden om een hem nuttig doel te bereiken; hoe zullen die thans beter aan hunne bestemming voldoen, dan door wederom het Staatsvermogen te vergrooten? ¹⁾ Geheel anders is het bij private rechtspersonen. Te vergeefs wordt de l. 3 pr. D. de coll. et corp. (XLVII. 22) ²⁾ als bewijs aangehaald, dat hier de goederen onder de leden moeten verdeeld worden; die *lex* spreekt van *collegia illicita*, en deze zijn geen rechtspersonen. Puchta en vele anderen wijzen, daar de rechtspersoon noch erfgenamen *ab intestato*, noch *ex testamento* heeft, de goederen als *bona vacantia* den Staat toe.

De vraag naar de *testamenti factio activa* komt ook niet te pas, waar men den rechtspersoon als onmon-

auf ein einziges lebendes Glied reducirt wäre, dennoch die juristische Person fort dauern, und von diesem einzigen Glied repräsentirt werden.” Tot zulke consequenties moest zijne leer noodwendig komen!

¹⁾ Unger „*Kr. Ueb.*” p. 178 wijst er op, hoe ze aan den Staat vallen als „dem Centralpunkt aller öffentlichen Zwecke.”

²⁾ „*Collegia si qua fuerunt illicita dissolvuntur. Sed permittitur iis, quum dissolvuntur, pecunias communes, si quas habent, dividere pecuniamque inter se partiri.*”

dige of waanzinnige, de leden eener corporatie slechts als voogden beschouwt, het leven van de stichting in het doel, niet in den bezielenden wil van den stichter zoekt. We moeten ons hier losmaken van de vormen, voor een testament vereischt, en alleen de vraag stellen, of ook aan een regtspersoon de beschikking toekomt over zijne goederen voor een tijd, waarin hij zelf niet meer zal bestaan. De leer van het testament berust op de volle erkenning van den wil der menschen. De erfopvolging bij testament ging in het oude Rom. regt zelfs voor die opvolging, welke de natuur aan de hand geeft.¹⁾ En waarom zou men aan den wil der regtspersonen niet dezelfde kracht toekennen? Ook hier kan even goed als bij natuurlijke personen over het vermogen beschikt worden, bij stichtingen in den stichtingsbrief, bij corporaties in de grondwet, of door een later volgens die grondwet genomen besluit.

Maar ook zonder die wilsuiting zal het vervallen der goederen aan den Staat wel tot de zeldzaamheden behooren. Vele vereenigingen toch doelen op vermogensvoordeelen der leden, en bij de ontbinding is zeker dat doel niet beter te bereiken dan door de goederen onder de leden te verdeelen. Bij vele regts-

¹⁾ Bekend is het, hoe vooral het Germ. regt, dat zoo zeer op den naauwen band der familie lette, een verandering in de regtsbeschouwing te weeg bragt; dat de erfopvolging ab intestato op den vermeenden wil des erflater, opgemaakt uit zijne genegenheid, berust, is onwaar.

personen hebben bovendien de personen, die hen vormen, aanspraak op die goederen; zoo zij die laten gelden, is van vermogen bij die rechtspersonen reeds geen sprake meer. En hieruit laat zich verklaren hetgeen Unger¹⁾ afleidt uit de betrekking der leden tegenover de corporatie, als heredes sui, — Windscheid²⁾ daaruit dat de „ideelle Theilung” van het vermogen thans eene „reelle” wordt.

De Staat zal ook altijd moeten letten, of onder het voormalig vermogen der corporatie zich niet stichtingsgoederen³⁾ bevinden; hierover heeft de wil der corporatie niet mogen beschikken. De wil des stichters blijft eerbiediging eischen, door die goederen tot hunne bestemming aan te wenden.

Niet altijd zal het alleen de aequitas zijn, die den Staat verbiedt het hem naar streng recht toekomend vermogen tot zich te nemen. Waar toch de Staat regtsbevoegdheid ontnemt en alzoo den rechtspersoon doodt, daar heeft hij door zijn daad een verpligting op zich genomen tegenover hen, in wier belang die rechtspersoon bestond. Hoe zal aan die verpligting beter voldaan worden, dan door de goederen der stichting te gebruiken tot een doel, dat het meest overeenkomt met den wil des stichters? en door de leden eener vereeniging schade-

1) „*Kr. Ueb.*” p. 179.

2) I. I. § 62.

3) Vele corporaties toch vertoonen een hybridisch karakter; de leden kunnen namelijk als bestuurders over een stichting zijn aangesteld.

loos te stellen voor het offer, dat ze aan het algemeen belang bragten ¹⁾.

Maar ook dan, wanneer regtsvatbaarheid en daardoor regtspersoonlijkheid ophoudt te bestaan, zal een goede staatkunde den Staat aanraden het belang

¹⁾ Zoo regelde het decreet van 14 Nov. 1811 (Bull. N°. 406) de schadeloosstelling, die aan de leden der gesupprimeerde geestelijke orden zou worden toegekend. Zie Mr. v. Nispen II. p. 79 sqq., waar ook het voorbeeld wordt bijgebracht van Engeland bij de opheffing der kloosters.

Op pag. 45 spraken wij over de werkzaamheid van den Staat bij stichtingen. Uit de „Notice historique”, in de daar aangehaalde „Documents” I p. 245 voorkomende, blijkt hoe reeds een pausselijke Bul (van Nicolaas V) in 1448 de overheid der stad Brussel in het toezigt over stichtingen bevestigde. De discussiën, gevoerd over de wet, 19 Sept. 1864 in België tot stand gekomen, („loi relative aux fondations en faveur de l'enseignement public ou à profit des boursiers”) doen zien hoe vooral de klerikale partij tegen de inmening van den Staat gekant is. De minister Frère Orban zeide te regt in de zitting van 7 Mei 1863: „Il faut donc qu'il y ait un secret motif plus puissant, qui guide nos adversaires, lorsqu'ils essayent de faire pénétrer dans le pays cette idée, qu'en n'admettant pas la liberté des fondations, on porte atteinte aux droits naturels de l'homme.” Ook werd aangetoond dat in Engeland, waar zoo groote vrijheid heerscht, het regt om bij testament stichtingen te gronden zeer beperkt is, en dat na een onderzoek van 30 jaren (1819—1849) de wetgeving de misbruiken, aan het bestuur dier instellingen verbonden, heeft getracht te beteugelen. (Zie hierover de „Documents parlementaires et discussions”, uitgegeven te Brussel 1865, o. a. I p. 677 sqq. p. 789 sqq., II p. 107 en 215 sqq.) Over het ontwerp van wet „sur l'administration du temporel des cultes,” 17 Nov. 1864 der volksvertegenwoordiging in België aangeboden, is het oordeel der hoogere Cath. Geestelijkheid eenparig afkeurend; niet alzo het oordeel der Protestantsche en Israëlitische Gezindten.

zijner burgers boven zijn jus eminens te stellen. We vinden dan ook in vele wetgevingen het beginsel gehuldigd, dat bij het einde van den regtspersoon het belang der leden niet uit het oog wordt verloren, en het doel invloed blijft uitoefenen op de bestemming van het vermogen ¹⁾).

Na deze uitweiding, waartoe het onderzoek naar den invloed, dien de wil der regtspersonen na hun einde op het vermogen blijft uitoefenen, ons bracht, willen wij verder nog op enkele gevolgen der regtspersoonlijkheid het oog rigten.

Bij verbindtenissen moet men steeds in het oog houden, dat die van een corporatie altijd afgescheiden zijn van die harer leden; zelfs tusschen de corporatie en hare leden kunnen verbindtenissen bestaan en compensatie enz. plaats hebben. Hoe ook hunne wederzijdsche betrekking is, altijd blijft waarheid, wat Savigny ²⁾ zegt, dat de „innere Verhältniss der Corporation zu ihren Mitgliedern von dem nach aussen gerichteten Schuldverhältniss” onafhankelijk is.

Ten opzichte van de jura in re aliena merkt Puchta aan, dat het tegen de natuur van het vruchtgebruik strijdt het ook aan regtspersonen toe te kennen, hij beschouwt de toepassing daarvan dan ook als een gunst. Wij zien dien strijd niet in. Zij, die een ususfructus

¹⁾ Zie art. 1702 B. W., Preuss. Landr. II. 6 § 192, § 193, § 198; II. 19 § 48. Zürcher Gesetz. § 47, § 48, § 57.

²⁾ I. I. § 92.

vestigen, kunnen den duur daarvan immers zelf bepalen? Het is waar, indien dit bij den rechtspersoon niet plaats heeft, wordt de eigendom grootendeels onvruchtbaar gemaakt, maar men had ook den eigendom aan den rechtspersoon kunnen geven en dien beperken; wellicht was het alleen de bedoeling om de bevoegdheid tot vervreemden te ontzeggen. Dat echter een natuurlijk einde van het vruchtgebruik, zelfs aan een *civitas* toegestaan, zeer goed denkbaar is, dit bewijst reeds het Rom. regt door de woorden van Modestinus: ¹⁾ „*si ususfructus civitati legetur, et aratrum in ea inducatur, civitas esse desinit, ut passa est Carthago, ideoque quasi morte desinit habere usumfructum.*” Overigens raadt de *utilitas publica* hier een beperking te doen intreden, „*ne inutilis foret proprietas, semper abscedente usufructu.*” Bij de Romeinen werd die beperking op 100 jaren gesteld, „*quia is finis longaevis hominis est*”; bij ons kan aan zedelijke ligchamen het vruchtgebruik slechts voor 30 jaren worden toegestaan ²⁾.

¹⁾ l. 21 D. „*quibus modis usufr.*” (VII. 4). Zie ook art. 855 B. W. Wij zagen reeds dat een eeuwig leven volstrekt niet tot de *essentialia* van den rechtspersoon behoort.

²⁾ Art. 857 B. W. Die tijdsbepaling, ontleend aan den Code Civil, steunt op een min juiste opvatting van l. 68 D. de lege Falc. (XXXV. 2) bij Domat. *Lois civ.* I liv. II de l'usufruit. Zie v. Hall l. l. p. 133. Art. 857 kan, zooals we vroeger p. 79 zagen, niet tot stichtingen worden uitgebreid. Lanschot l. l. p. 108 wijst, evenals v. Nispen, op de artt. 947 en 1717 B. W. als hulpmiddelen, omdat de regering aan hare goedkeuring voorwaarden kan verbinden. Dit geldt natuurlijk slechts voor de

Savigny meent dat de ususfructus alleen aan rechtspersonen kan geschonken worden, omdat hier het verkrijgen der vruchten het voornaamste is; daar dit bij den usus het geval niet is, maar hier een eigen persoonlijk gebruik gevorderd wordt, wil hij dit den rechtspersoon niet toestaan. Te regt komt Pfeifer ¹⁾ hier tegen op; waarom kan ook niet een corporatie of stichting zich het gebruik van een lokaal of woning ten nutte maken?

Nergens liet de theorie van den fictieven persoon hare voorstanders meer in den steek, dan bij de vraag of rechtspersonen ook bezit kunnen verkrijgen. Hier toch is een wil noodig van hem, wien het bezit toekomt, ook dan wanneer een ander dit voor hem verkrijgt. Toch bestrijdt Savigny Warnkönig, die beweert dat rechtspersonen, evenals natuurlijke, met bewustzijn bezit verkrijgen kunnen. Savigny meent dat alleen de praktijk hier geholpen en bezit door anderen voor den rechtspersoon reeds vroegtijdig aangenomen heeft ²⁾, omdat zonder dat bezit de rechtspersoon nooit het eerst tot den eigendom van een slaaf

daar bedoelde stichtingen. Onze wetgever kon met den Code voor oogden (art. 619: „l'usufruit qui n'est pas accordé à des particuliers ne dure que trente ans") tot de redactie van art. 857 komen!

¹⁾ l. l. p. 17; zie ook Bluntschli, l. l. p. 42.

²⁾ Dat het voorbeeld van voogden en curators niet genoeg berwijst, toonden wij reeds aan. Voogdij en curatele berust wel degelijk op de erkenning van den wil van hen, die vertegenwoordigd worden, zie p. 11.

zou gekomen zijn, waaraan toch zoo groote behoefte bestond tot verkrijging van regten, die hem anders in het oude Rome vreemd zouden zijn gebleven. Paulus ¹⁾ zou, volgens hem, met het „municipes per se nihil possidere possunt, quia uni (universi) consentire non possunt” niet doelen op de onmogelijkheid van den wil der municipes, maar op der ideale eenheid. Wij meenen het tegendeel, en zien eerst aan die zwaarigheid te gemoet gekomen, toen men de organen van den wil erkend had, en de regel begon te gelden „municipes intelliguntur scire, quod sciant hi, quibus summa reipublicae commissa est.”

De rechtspersoon heeft een persona standi in iudicio, als klager en beklaagde kan hij optreden ²⁾; maar hoe, zoo de procesvoering het doen van den eed noodzakelijk maakt? De eed als bewijsmiddel steunt op het geweten van den mensch. Met regt huldigt onze wetgeving in art. 1958 B. W., ofschoon in een slechte redactie, het beginsel dat de eed steeds moet betreffen „un fait personnel à la partie” ³⁾. Savigny ⁴⁾ merkt aan, dat het Rom. regt over het doen van den proceseed

¹⁾ l. 1 § 22 D. de acq. vel am. poss. (XLI. 2).

²⁾ l. 7 pr. de neg. gest. (III. 5).

³⁾ Zie Levysohn in „Themis” 1846 p. 377. Verg. art. 242 W. v. B. Rv.

⁴⁾ l. 1. § 92. Zie aldaar aangehaald hoe bij den landvrede van 1521 bepaald werd dat de „Reinigungseid” van een geestelijke of wereldlijke gemeente door $\frac{2}{3}$ gedeelte van den Communrath zou gepraesteerd worden.

niets bepaalt, en dat slechts bij den door testament opgelegden eed bepaald is, dat zij zullen zweren, „per quos municipii res geruntur” ¹⁾. Maar de vraag is niet of rechtspersonen den eed kunnen doen tot het nakomen van voorwaarden, maar wel of hun eed de gevolgen kan hebben, die men in foro wenscht ²⁾. Wij meenen hier te moeten onderscheiden. Let men op den grond van den eed, zoo kunnen rechtspersonen niet worden toegelaten, maar let men op het doel: het vinden der waarheid in regten, zoo kan dit doel ook hier bereikt worden. De organen van den rechtspersoon toch zijn menschen. Geldt het handelingen, waarin zij zelf den wil van den rechtspersoon hebben geuit, zoo bestaat er geen zwaarigheid hun den eed over hunne eigene handelingen op te dragen; geldt het daden hunner voorgangers, zoo staat de weg tot het zoogenaamde jusjurandum de credulitate open. Zoo de rechtspersoon tot de universitates inordinatae behoort, of verschillende menschen als organen van zijn wil verschijnen, zoo zal, wanneer de meerderheid bereid is tot het doen van den eed, natuurlijk het vermoeden der waarheid sterker aan hunne zijde zijn, en aldus een bewijsmiddel geboren worden.

Om in regten te kunnen optreden eischt het bestaan als rechtspersoon een eigen domicilie. Wij zeggen eigen domicilie, niet toch evenals in de voorstel-

¹⁾ l. 97 D. de condit. (XXXV. 1).

²⁾ Zie over de litteratuur, die dit onderwerp in het leven riep, Pfeifer l.l. § 28.

ling van een „Voghtbare Person” wordt de woonplaats der organen voor die van den regtspersoon gehouden. Meestal zal dit echter praktisch geen onderscheid geven; het domicilie toch is „der örtliche Mittelpunkt der juristischen Wirksamkeit einer Person” ¹⁾. Die juridische werkzaamheid zal zich natuurlijk meestal daar openbaren, waar men de organen van den wil des regtspersoons vindt ²⁾. Echter zal ook een lokaal, woning of goederen een beslissing aan de hand kunnen geven, immers l. 7 C. de incolis (X. 39.) noemt onder de vereischten voor het domicilie ook het „ubi quis larem, rerumque ac fortunarum suarum summam constituit.

Als een der gewigtigste vragen in dit leerstuk verschijnt zeker die: of regtspersonen misdrijven kunnen plegen. Groot is de strijd hierover onder de regtsgeleerden geweest. Vangerow ³⁾ wijst er op, hoe de vraag verschillend beantwoord is, naarmate ze uit het oogpunt van burgerlijk- of strafregt beschouwd werd. En voorzeker vele gronden, ook door civilisten voor hare ontkenning bijgebracht, zijn aan het strafregt ontleend, hoewel bij hen de opmerking, dat hier geen behoefte bestond om een regtspersoon te fingeren, en dat de fictie van een wil bij het plegen van een misdrijf ophoudt te bestaan, geen gering gewigt in de schaal legt ⁴⁾.

¹⁾ Puchta „Inst.” II. § 152.

²⁾ Zoo ook in ons W. van B. Rv. art. 4 N°. 2 en 4, en art. 126.

³⁾ l. l. § 55. Zie ook van Deinse „Algemeene Beginselen van Strafrecht” § 310.

⁴⁾ Zie o. a. Savigny l. l. § 94, 95; Pfeifer l. l. § 38; Puchta

In een uitgebreide beschouwing over dit punt willen wij niet treden, maar alleen er op wijzen, hoe het strafregt in elk misdrijf twee verschillende bestanddeelen onderscheidt: het materieële feit en den wil des misdadigers. De gevolgen van het eerste zooveel mogelijk voor het individu weg te nemen komt toe aan het privaatrecht; reeds het Rom. regt bepaalde de restitutio van datgeen, quod dolo ad eos pervenit¹⁾. Zoo werd bij den metus niet onderscheiden of het een singularis persona was vel populus, vel curia, vel collegium, vel corpus, die dezen aanjoeg; de actio metus causa was ook in rem scripta en er werd slechts gelet op de feitelijke mogelijkheid der restitutio²⁾.

„Civ. Schr.” p. 506, 507, Windscheid l.l. § 59, Lanschot l.l. p. 56 en het reeds aangehaald acad. proefschrift van J. L. Vos; hier vindt men een uiteenzetting van de vele uiteenlopende gevoelens, met verwijzing naar de litteratuur. Op verschillende gronden tracht Vos te verdedigen, dat rechtspersonen wel degelijk tot het plegen van sommige misdrijven in staat, en vele straffen ook op hen van toepassing zijn; hij meent de sporen van die leer reeds in het Rom., Canon., en Germaansch regt te vinden. Een Arr. van H. R. 29 Dec. 1846. (v. d. Honert Strafr. 1846. II. p. 512—518) houdt in, dat een speciale wet tegen een zedelijk lichaam wel uitdrukkelijk en met name geldboeten kan bedreigen, maar dat zij volgens *algemeene beginselen* zich niet aan misdrijven kunnen schuldig maken. Zie ook „Weekblad” 790, 1445, 1482.

¹⁾ De dolus kleeft aan de verbindtenis. Zie l. 4 D. de vi (XLIII. 16.), l. 15 § 1 D. de dolo malo (IV. 3.) „Sed an in municipes de dolo detur actio dubitatur. Et puto ex suo quidem dolo non posse dari; quid enim municipes dolo facere possunt? Sed si quid ad eos pervenit ex dolo eorum, qui res eorum administrant, puto dandam.”

²⁾ l. 9 § 1 D. quod metus causa (IV. 2.)

Ten opzichte van den wil des misdadigers verlaat het strafregt geheel de grenzen van het privaatrecht, binnen welke wij alleen de rechtspersonen beschouwen. Hier is het de Staat, die in het belang zijner burgers de noodige maatregelen neemt, om het verledene uit te wischen en de toekomst te beveiligen. Waar op het onzedelijk element van den wil gelet wordt, daar moet men opklimmen tot de wording van den wil bij den rechtspersoon, en men vindt die bij natuurlijke personen. Alleen dan, wanneer het materieële feit voor de strafschuldigheid voldoende is, kan die ook bij rechtspersonen worden aangenomen.

Indien dus de geschiedenis ons voorbeelden oplevert van steden en geheele streken, boetende voor de misdrijven van enkele personen ¹⁾, zoo moeten wij niet vergeten dat nooit daden, door politieke beweegredenen voorgeschreven, op ons gebied tot regels kunnen leiden. De Novella Majoriani ²⁾ tit. 7 zegt dan ook duidelijk, dat niet de rechtspersoon, maar zij, die het misdrijf volbragten, gestraft zouden worden ³⁾.

In de middeleeuwen en in het Canonieke regt mogen

¹⁾ Livius lib. XXVI. c. 16; Vos l. 1. p. 40 sqq.

²⁾ „Cum utique hoc et aequitas suadeat, et regula juris antiqui, ut noxa tantum caput sequatur, ne propter unius fortasse delictum, alii dispendiis affligantur”.

³⁾ Auth. van Frederik II „Item nulla” en „Item quaecunque” C. de episc. (I. 3). In het Can. regt c. 4. de censibus (VI. 3. 20), hoewel het togendeel in c. 5 de sent. excomm. (VI. 5. 11) bepaald werd. Zie verder de voorbeelden door v. Savigny bijgebracht l. 1. § 95.

vele afwijkingen van dezen regel voorkomen, altijd moet men die als uitzonderingen beschouwen, die haar verklaring vinden in bijzondere omstandigheden.

Waar een misdrijf begaan wordt, is dit aan menschen te wijten, die den rechtspersoon vormen of als zijne organen verschijnen; deze moeten gestraft worden, de rechtspersoon is slechts aansprakelijk voor datgene, wat hem wederrechtelijk heeft gebaat, of waardoor hij schade veroorzaakt heeft.

STELLINGEN.

I.

Dominium rei sub conditione resolutive traditae, conditione impleta, ipso jure ad priorem dominum revertitur.

II.

Lex 66 D. de jure dotium (XXIII, 3) conciliari non potest cum § 3 Inst. de usufr. (II, 4); verba „*sed ad dominum proprietatis reversurum usumfructum*”, quae in hac lege inveniuntur, per errorem ex antiquo jure in Digesta introducta sunt.

III.

Si quis per procuratorem rem traditam acquirere vult, non acquirit, nisi tradens sciat procuratorem non sibi sed alii acquirere.

IV.

Ten onregte wordt beweerd dat de bloote regts-overtuiging van een volk reeds gewoonte-regt vormt.

V.

De man wordt geen curator over zijne onder curatele gestelde vrouw, zonder bemoeijing van den kanton-regter. Art. 504 B. W. sluit in dat geval de benoeming van een toezienden curator volstrekt niet uit.

VI.

De wetgever had (art. 1312 al. 2 B. W.), zoo een der beide zaken in een alternatieve verbindtenis, ter keuze des schuldeischers, door schuld van den schuldenaar is vergaan, de andere door toeval, den schuldeischer slechts de waarde der eerstgemelde moeten toekennen.

VII.

Bij de „*indebiti solutio*” wordt hij, die ontvangt, eigenaar der zaak. Onze wetgever hield dit niet in het oog.

VIII.

Te regt beweert Marcadé („*Explication théorique et pratique du C. N.*” ad art. 1380) dat, zoo per errorem vóór den tijd betaald is, terugvordering moet vrijstaan.

IX.

Art. 1390 B. W. vordert voor „*de negotiorum gestio*” niet dat de zaakwaarnemer den wil moet gehad hebben eens anders zaken waar te nemen.

X.

Ook na verjaring blijft, volgens onze wet, een „*naturalis obligatio*” bestaan.

XI.

Onze wetgever kent aan natuurlijke ouders geen

wettelijk erfdeel toe in de nalatenschap hunner kinderen.

XII.

Toullier dwaalt, waar hij de „obligations formées par des cas fortuits” onder een afzonderlijke klasse brengt van de verbindtenissen, niet uit overeenkomst geboren.

XIII.

Art. 127 Rv. geeft den vreemdeling, die als eischer tegen een vreemdeling optreedt, geen regt het geschil voor den judex loci te brengen.

XIV.

De reden, waarom het O. M. de bevoegdheid heeft om de faillietverklaring te vorderen van den koopman, die opgehouden heeft te betalen, ligt niet, zoo als Mr. Holtius („*Het Nederl. faillitenregt*” ad art. 768) beweert, in het belang der afwezige schuldeischers.

XV.

Ook een ontbonden vennootschap kan in staat van faillissement verklaard worden.

XVI.

Het faillissement der vennootschap onder een firma sluit niet noodwendig dat zijner leden in zich.

XVII.

Met volkomen regt stellen Chauveau et Hélie („*Theorie du Code Pénal*” I, p. 60) als eerste regel voor het toepassen van straffen „qu'il ne doit point exister de peines infamantes proprement dites.”

XVIII.

Het onbillijke, in de preventieve gevangenhouding gelegen, moet zoo spoedig mogelijk worden weggenomen.

XIX.

Niet genoeg kunnen de woorden van Ortolan („*Eléments de droit pénal*” p. 685) behartigd worden: „la bonne ordonnance des peines privatives de liberté, sous le régime de l'emprisonnement cellulaire à séparation continue entre détenus, avec l'appendice des institutions complémentaires, qui doivent essentielle-

ment y être attachées, forme la condition même de la rénovation du droit pénal, chaque jour plus urgente pour la sécurité sociale."

XX.

Bij récidive moest de straf niet verzwaard worden.

XXI.

Chauveau et Hélie (l. 1. p. 261) hebben regt in de bewering: „Il est impossible d'établir avec précision le moment ou la raison rend légitime la responsabilité morale de l'homme; l'application de cette responsabilité doit se faire moins d'après une règle générale, que dans chaque cas individuel, et d'après l'ensemble des faits."

XXII.

Dronkenschap, zoo ze niet als middel gebruikt wordt om een misdaad te plegen, moet òf als „fait justificatif" òf als „cause d'excuse" gelden.

XXIII.

De „crime manqué" moest in den C. P. met een

mindere straf bedreigd worden dan de „crime consommé.”

XXIV.

De regter moest bij de beoordeeling van den ziels-toestand des beschuldigen zich door het gevoelen der geneesheeren laten leiden.

XXV.

Het komt niet overeen met de taak der volksver-teenwoordiging, over alle tot haar gerigte petitiën te beraadslagen.

XXVI.

Geen preventieve maatregelen moeten de uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering belemmeren.

XXVII.

Art. 3 der Grondwet staat een krachtige vreemde-lingen-wet in den weg.

XXVIII.

Volkswapening alleen kan nimmer leiden tot alge-heel afschaffing van staande legers.

XXIX.

Openbare scholen en daarnevens vrijheid van onderwijs, zooals art. 194 der Gw. voorschrijft, en de wet van 13 Aug. 1857 regelt, is voor ons land wenschelijk.

XXX.

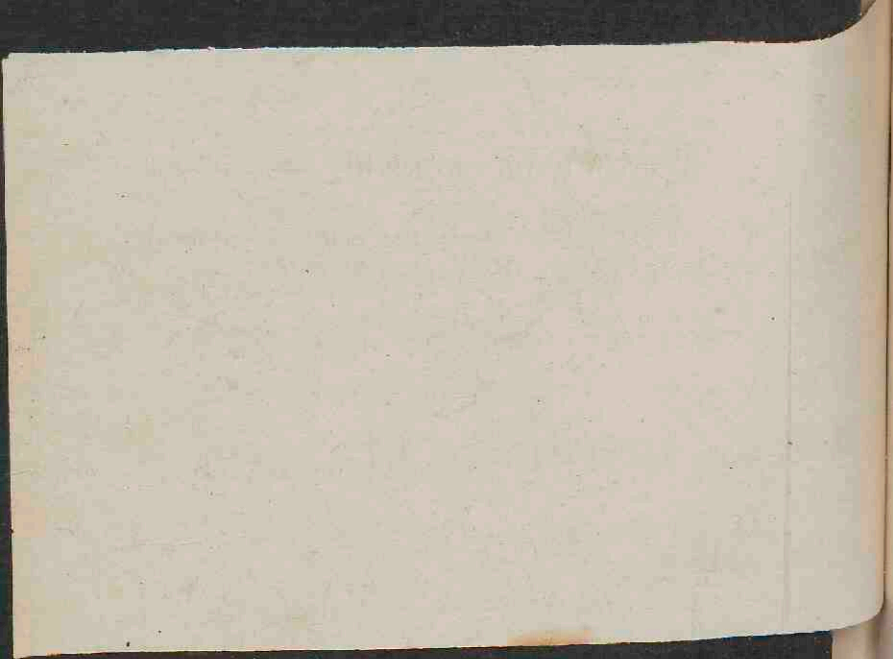
Met regt zegt Mr. Vissering („*Handboek van Praktische Staathuishoudkunde*” § 991): „Het pensioneren der ambtenaren en van hunne achtergelaten betrekkingen is als algemeene regel af te keuren, dubbel af te keuren, wanneer de ambtenaren verplicht worden, de middelen daartoe zelven bijeen te brengen.”

XXXI.

Te regt huldigde het Ontwerp van wet, 6 April 1865 den Staten Generaal aangeboden, het beginsel dat de Gemeente-besturen het toezigt op fabrieken enz. moeten uitoefenen. De raadpleging met daartoe aangestelde ambtenaren moet echter verplichtend gemaakt worden.

ZINSTORENDE DRUKFOUT:

Pag. 12, 4^e regel van beneden *staat*: ten gunste des *erfaters*,
moet zijn: ten gunste des *erfgenaams*.

HISTORISCH-KRITISCH ONDERZOEK

NAAR DE

ECHTHEID VAN ROM. XV EN XVI.

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT,

NA MAGTIGING VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS,

Dr. H. C. MILLIES,

GEWOON HOOGLEERAAR IN DE WIJSBEGEERTE EN LETTEREN,

MET TOESTEMMING VAN DEN ACADEMISCHEN SENAAT

EN

VOLGENS BESLUIT DER GODGELEERDE FACULTEIT,

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD

VAN

Doctor in de Godgeleerdheid

AAN DE HOOGESCHOOL TE UTRECHT,

TE VERDEDIGEN

op Dingsdag, den 19den Junij 1866, des namiddags te 2 ure,

DOOR

GERRIT JACOBUS VAN DER FLIER,

GEBOREN TE NIJKERK OP DE VELUWE.

UTRECHT,

J. L. BEIJERS.

1866.